

KOCAELI ÜNİVERSİTESİ
**MİMARLIK
VE
YAŞAM**

Architecture and Life

NİSAN 2018 CİLT: 3 SAYI: 1

E-ISSN: 2564-6109

KOCAELI ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK
VE
YAŞAM

Architecture and Life

NİSAN 2018 CİLT: 3 SAYI: 1

APRİL 2018 Volume:3 No:1

Ulusal Hakemli Dergi

E-ISSN: 2564-6109

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK
VE
YAŞAM
Architecture and Life

NİSAN 2018 Cilt: 3 Sayı: 1
APRIL 2018 Volume:3 No:1

Ulusal hakemli dergidir

Yılda iki kere yayımlanır

Yayınlayan

Kocaeli Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Yayın Sahibi

Oya Şenyurt

Yayın Mesul Müdürü

Neşe Çakıcı Alp

Adres

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık
Tasarım Fakültesi Anıtpark
Kampüsü İzmit-Kocaeli

İnternet sayfası

<http://cu.dergipark.gov.tr/my>

Eposta

mimarlikveyasam@gmail.com

EDİTÖRLER

Oya ŞENYURT / Prof. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Neşe ÇAKICI ALP / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

ALAN EDİTÖRLERİ

Deniz DEMİRARSLAN / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Deniz GERÇEK / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Elif ÖZGEN KÖSTEN / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

İsmail Talih GÜVEN / Uzman Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Neşe ÇAKICI ALP / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Nurdan KUBAN / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Oya ŞENYURT / Prof. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Rüveyda KOMURLU / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Zeynep Gamze MERT / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

TEKNİK EDİTÖR

İsmail Talih GÜVEN / Uzman Dr. / Kocaeli Üniversitesi

SEKRETERYA

Seda KAPLAN ÇİNÇİN / Arş. Gör. / Kocaeli Üniversitesi

Büşra ÖZAYDIN ÇAT / Arş. Gör. / Kocaeli Üniversitesi

Senem MÜŞTAK / Arş. Gör. / Kocaeli Üniversitesi

KAPAK TASARIMI

Cem ALTUN

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK
VE
YAŞAM
Architecture and Life

NİSAN 2018 Cilt: 3 Sayı: 1
APRIL 2018 Volume:3 No:1

YAYIN KURULU

Ahmet Kıvanç KUTLUCA Öğr. Gör. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Ali Murat TANYER / Doç. Dr. / Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ali Uzay PEKER / Prof. Dr. / Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Aysel USLU / Prof. Dr. / Ankara Üniversitesi
Aysun ÇELİK / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK / Doç. Dr. / Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Ayşin SEV / Prof. Dr. / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Betül PAZARBAŞI / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Burcu Selcen COŞKUN / Yrd. Doç. Dr. / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Bülent AYBERK / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Deniz DEMİRARSLAN / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Deniz GERÇEK / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Deniz HASIRCI / Doç. Dr. / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Didem ERTEN BİLGİÇ / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Elif ALTIN / Yrd. Doç. Dr. / Maltepe Üniversitesi
Elif Özlem AYDIN / Prof. Dr. / Gebe Teknik Üniversitesi
Elif Yeşim ÖZGEN KÖSTEN / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Elvan ALTAN ERGUT / Prof. Dr. / Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Emrah ACAR / Doç. Dr. / İstanbul Teknik Üniversitesi
Emre KİSHALI / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Ertan EĞRİBEL / Prof. Dr. / İstanbul Üniversitesi
Ferhat PEHLİVANOĞLU / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Figen BEYHAN / Prof. Dr. / Gazi Üniversitesi
Füsün ALVER / Prof. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Gökhan YAZICI / Yrd. Doç. Dr. / İstanbul Kültür Üniversitesi
Hamiyet ÖZEN / Yrd. Doç. Dr. / Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kadir YILDIRIM / Doç. Dr. / İstanbul Üniversitesi
Khaled TADMURİ / Prof. Dr. / Lebanese University
Kutlu SEVİNÇ KAYIHAN / Doç. Dr. / Gebe Teknik Üniversitesi
Massimo TADİ / Prof. Dr. / Politecnico di Milano
Mehmet Cengiz CAN / Prof. Dr. / Yıldız Teknik Üniversitesi
Mehmet ŞENER / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Mehtap ÖZBAYRAKTAR / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Meryem ÇOLAKOĞLU / Prof. Dr. / İstanbul Teknik Üniversitesi
Neslihan TÜRK MENOĞLU BAYRAKTAR / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Neşe ÇAKICI ALP / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Neşe GURALLAR / Doç. Dr. / Gazi Üniversitesi
Nigar PÖSTEKİ / Prof. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Nilgün OKAY / Prof. Dr. / İstanbul Teknik Üniversitesi
Nurdan KUBAN / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Oya ŞENYURT / Prof. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Ömer TULUK / Prof. Dr. / Karadeniz Teknik Üniversitesi
Rüveyda KÖMÜRLÜ / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Selin GÜNDEŞ / Doç. Dr. / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Selma KOÇ AKGÜL / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Sema ALAÇAM / Yrd. Doç. Dr. / İstanbul Teknik Üniversitesi
Sema ERGÖNÜL / Prof. Dr. / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Serpil ÖNDER / Prof. Dr. / Selçuk Üniversitesi
Sonay AYYILDIZ / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi
Suat GÜNHAN / Doç. Dr. / The University of Texas
Şengül ÖYMEN GÜR / Prof. Dr. / Beykent Üniversitesi
Tuğba KİPER / Doç. Dr. / Namık Kemal Üniversitesi
Tuğrul YAZAR / Doç. Dr. / Bilgi Üniversitesi
Tülay ESİN / Prof. Dr. / Gebze Teknik Üniversitesi
Tüzin BAYCAN LEVENT / Prof. Dr. / İstanbul Teknik Üniversitesi
Ufuk DOĞRUSÖZ / Doç. Dr. / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Ufuk ÖZCAN / Doç. Dr. / İstanbul Üniversitesi
Uğurhan AKYÜZ / Prof. Dr. / Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ünal DEMİRARSLAN / Prof. Dr. / Maltepe Üniversitesi
Vildan OK / Prof. Dr. / İstanbul Teknik Üniversitesi
Yasemin ERKAN YAZICI / Yrd. Doç. Dr. / İstanbul Kültür Üniversitesi
Yegan KAHYA / Prof. Dr. / İstanbul Teknik Üniversitesi
Zeynep AYGEN / Prof. Dr. / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Zeynep Gamze MERT / Yrd. Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK
VE
YAŞAM
Architecture and Life
NİSAN 2018 Cilt: 3 Sayı: 1
APRIL 2018 Volume:3 No:1

EDITÖRDEN

Değerli Araştırmacılar,

İlginiz ve desteğiniz sayesinde Mimarlık ve Yaşam Dergisi'nin 2018 yılı Nisan ayı dördüncü sayısını yayınlamaktan büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Derginin bu sayısında; "Toplum-Mekân/Kent Mekânı", "Mobilya" ve "Mimarlık Tarihi" alanlarına giren çalışmalar yayınlanmıştır. Farklı disiplinler ve uzmanlık alanlarının mimarlığa katkıları bağlamında derginin geniş kabul olanakları, Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi "**Mimarlık ve Yaşam Dergisi**"ni diğer mimarlık dergilerinden farklı kılmaktadır. Bu açıdan konuların ele alınış biçimindeki çeşitlilik derginin sayıları incelendiğinde de görülmektedir. Derginin içeriğini oluşturan makaleler şöyle sıralanmıştır:

Seda Kaplan Çiçin, "**Erken 21. Yüzyılda Mekânsal ve Toplumsal Kimliklerin Değişimini Büyük Ölçekli Konut Projeleri Reklamları Üzerinden Okumak**" başlıklı çalışmada; reklamlarda sunulan büyük ölçekli konut projelerinin mekânsal ve toplumsal kimlikleri değiştirmekte olduğunu tespit etmektedir. Yazar tarafından makalede, son on yıl içinde yayınlanan, gazete ve TV reklamlarında sunulan, toplumun önemli bir kesimine ulaşmış büyük ölçekli konut projelerinin üzerinden, mekânsal ve toplumsal kimliklerin değişiminin göstergebilimsel kavramlarla ele alınması sağlanmıştır.

Z. Gamze Mert ve A. Kıvanç Kutluca'nın birlikte kaleme aldıkları, "**Türkiye'de Tabiat Parkları Koruma Amaçlı İmar Planlama Süreci: Ballıkayalar Tabiat Parkı Deneyimi**" başlıklı çalışma; uluslararası literatüre göre, "Doğal Alanlar" başlığı altında kabul edilen "Tabiat Parkları"nın uluslararası ve ulusal ölçekte mevzuatlar ve uluslararası, ulusal ve yerel ölçekte farklı kurumlar tarafından korunduğu bilgisi çerçevesinde; üniversite-kamu kurumu işbirliği perspektifinde gerçekleşen, ülkemizin korunmaya değer önemli doğal alanlarından biri olan Ballıkayalar Tabiat Parkı için hazırlanan Ballıkayalar Koruma Amaçlı İmar Planı planlama sürecine ilişkin deneyimi aktarmaktır.

Sena Şahin tarafından kaleme alınan "**Mobilya Tasarımında Ekolojik Malzeme Açısından Kağıt Kullanımı**" adlı makalede, Frank Gehry'nin "Wiggle Side" sandalyesinin 1972 yılında oluklu mukavvadan "Easy Edges" (kolay kenarlar) isimli mobilya serisi olarak üretiminden yola çıkılarak; malzemenin sıkıştırılması ve kıvrımlı hatları sayesinde mukavemet sağlanması olanağından faydalanıp, düşük maliyet ile ergonomik olarak tasarlanan organik formlu sandalyenin, döneminin sürdürülebilirlik açısından önemli örneği olduğu ve günümüzde de Vitra markası tarafından sandalyenin üretiminin yapıldığı kaydedilmiştir. Çalışmada, literatür taraması ile sürdürülebilir mobilya tasarımlarının önemi ve ekolojik malzeme sınıfında olan kağıt ile tasarlanan mobilyalar ele alınmaktadır

Arash Najafidashtape'nin "**Ulaşım Aktarma Merkezlerinde Akıllı Kent Mobilyaları**" başlıklı makalesinde, aktarma merkezlerini kullanan yolcu yoğunluğu ve taleplerindeki artışın çağımızın akıllı kent mobilyaları ile karşılanmasını gerektirdiğine dikkat çekilmektedir. Ulaşım aktarma merkezlerindeki akıllı kent mobilyaları kısa süreli ve anlık yolcu ihtiyaçlarını destekleyen sistemlere sahip olup, özellikle bir ulaşım türünden diğerine kolay erişim sağlama ve dolayısıyla seyahat sırasında aktarmaların hızlı şekilde gerçekleşmesine olanak tanıyacak nitelikte olduğundan; bireyleri algılayabilen ve enerji üretebilen nitelikleri bulunan akıllı kent mobilyalarını ulaşım aktarma merkezleri örneğinde ele almak gerekliliği vurgulanmıştır.

Bülent Ayberk'in "**Litvanya Karayları'nın Tarihi ve Kenesa Örnekleri Bağlamında Trakai Karay Kenesası'nın İç Mekânına İlişkin Bir İnceleme**" adlı makalesinde Hazar İmparatorluğu döneminde Bizans Karaileri tarafından gerçekleştirilen misyonerlik çalışmaları sonucu Musevilikle tanışan Hazar Türkleri'nin devletlerinin yıkılışının ardından Orta Avrupa'ya yayılmaları ve bazılarının Kırım yarımadasında kalmalarına ilişkin süreç ele alınmıştır. Hazar Türk Museviliği'nin devamı olan Karaylar; varlıklarını günümüzde Litvanya, Polonya, Kırım yarımadasında sürdürmektedirler. Yazar bu çalışmada, Litvanya Karaylarının tarihi, Karayların ibadet mekânları olan kenesaların iç mekân özellikleri ile Trakai Karay Kenesası özelinde bir incelemeyi hedeflemiştir.

Huriye Armağan Doğan'ın "**Süsleme Gerçekten Bir Suç mudur: Modern Hareket'te Süsleme Kullanımı**" başlıklı çalışması, süsleme ve mimari arasındaki ilişkinin yirminci yüzyılın başında ortaya çıkan Uluslararası Üslup'a ait, süslemeden arınmış cephelerle büyük ölçüde kesintiye uğradığına dikkat çekmektedir. Buna rağmen, dünyada süsleme ve geleneksel malzemeler içeren Modern Mimarlığa ait benzersiz örnekler bulunmakta ve bunlardan biri de 2017 yılında UNESCO'nun Kültürel Miras Aday Listesi'ne giren Litvanya'nın Kaunas kenti olarak belirlenmektedir. Makale süslemenin mimari üzerindeki etkisini ve kültürel bellek ile kültürel elementlerin toplumsal algıyı nasıl etkilediğini; Kaunas kenti örneği üzerinden değerlendirmektedir.

Değerli araştırmacılar, 2018 Eğitim-Öğretim yılı Bahar döneminin ortalarında bulunduğumuz bu günlerde, Mimarlık ve Yaşam Dergisi'ne gösterdiğiniz ilgi için teşekkür eder, başarılı ve sağlıklı bir yarıyıl geçirerek, akademik çalışmalarınızın devamlılığını dilerim.

Dergi Editörleri ve Yayın Kurulu adına

Prof. Dr. Oya enyurt

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
**MİMARLIK
VE
YAŞAM**

Architecture and Life

NİSAN 2018 Cilt: 3 Sayı: 1
APRIL 2018 Volume:3 No:1

Erken 21. Yüzyılda Mekansal ve Toplumsal Kimliklerin Değişimini Büyük Ölçekli Konut Projeleri Reklamları Üzerinden Okumak

Reading the Change of Spatial and Social Identities in the Early 21st Century through Advertisements on Large-Scale Housing Projects

Seda KAPLAN ÇİNÇİN..... 1

Türkiye’de Tabiat Parkları Koruma Amaçlı İmar Planlama Süreci: Ballıkayalar Tabiat Parkı Deneyimi

Conservation Oriented Development Planning Process in Turkey: Ballıkayalar Natural Park Experience

Z. Gamze MERT, A. Kivanç KUTLUCA..... 21

Mobilya Tasarımında Ekolojik Malzeme Açısından Kağıt Kullanımı

In Terms Of Paper Use Ecological Materials In Furniture Design

Sena ŞAHİN 53

Ulaşım Aktarma Merkezlerinde Akıllı Kent Mobilyaları

Intelligent City Furniture at Transportation Transfer Center

Arash NAJAFİDASHTAPE..... 63

Litvanya Karayları’nın Tarihi ve Kenesa Örnekleri Bağlamında Trakai Karay Kenesasının İç Mekânına İlişkin Bir İnceleme

History of Lithuania Karaims and the Analysis of the Interior of Karaim Kenesa in Trakai in the Context of Kenesas

Bülent AYBERK..... 75

Is Ornament a Crime? Ornament Usage in The Modern Movement and Its Impact on Society’s Perception: Case study of Kaunas

Süsleme Bir Suç mudur? Süsleme Kullanımının Modern Hareket ve Toplumsal Algı Üzerindeki Etkisi: Kaunas Örneği

Huriye Armağan DOĞAN..... 113

Erken 21. Yüzyılda Mekansal ve Toplumsal Kimliklerin Değişimini Büyük Ölçekli Konut Projeleri Reklamları Üzerinden Okumak

Seda Kaplan Çinçin^{1*}

ÖZ

Mekan ve toplumsal yaşam dönemlerin egemen ideolojilerinden bağımsız okunamamaktadır. Modernleşme hareketiyle başlayan uygulamalardan günümüzün neoliberal politikalarıyla uygulanan mekan üretimi ve bununla birlikte toplumsal yapıyı şekillendirmeye yönelik uygulamalar, her ideolojinin kendi mekanı ve toplumunu belirlemeye çalıştığını Türkiye örneğinde de ortaya koymaktadır. Konut üretimindeki değişimin sonucu büyük ölçekli konut projelerinin sunduğu mekansal ve toplumsal yapı ideolojik aygıt medyanın bir aracı olan reklam aracılığıyla toplumun beğenisine sunulmaktadır. Reklamlarda sunulan büyük ölçekli konut projelerinin mekansal ve toplumsal kimlikleri değiştirmekte olduğu görülmektedir. Bu yazı kapsamında, mekansal ve toplumsal kimliklerin değişimi, son on sene içerisinde yayınlanmış ve toplumun büyük bir kesimine ulaşmış büyük ölçekli konut projelerinin gazete ve TV reklamlarında sunulanlar üzerinden, göstergebilimsel kavramlarla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Büyük Ölçekli Konut Projesi, Konut, Reklam, Kimlik, Mekansal Kimlik Değişimi, Tüketim Toplumu*

Reading the Change of Spatial and Social Identities in the Early 21st Century through Advertisements on Large-Scale Housing Projects

ABSTRACT

Space and social life can not be read independently of the dominant ideologies of the periods. From the applications that started with the modernization movement, the applications for shaping the space production and the social construction applied with the neoliberal policies of today, demonstrate that every ideology tries to determine its own space and community in Turkey case. The resulting spatial and social formation of large-scale housing projects as a result of the change in housing production is presented to the public through advertisements as an intermediary of the ideological device media. It is seen that the spatial and social identities of large-scale housing projects presented in advertisements are changing. In this article, changing of spatial and societal identities will be discussed with semiotic concepts through the advertisement of large-scale housing projects published in the last five years and reaching to a large part of the society in the published gazette and TV commercials.

Keywords: *Big Scale Housing Project, Advertisement, Identity, Change of Spatial Identities, Consumer Society*

¹Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

* İlgili Yazar / Corresponding Author: kplnseda@gmail.com

Gönderim Tarihi: 31.05.2017

Kabul Tarihi: 27.03.2018

1. GİRİŞ

İnşaat sektörü ve konut üretim biçimlerinin değişimiyle birlikte mekansal ve toplumsal değişimleri de anlamak için öncelikle mekanın toplumsal ile olan ilişkisine bakmak gereklidir. Çünkü, mimarlık pratiğinin ana nesnesi mekan ve mekanın üretimi, toplumsal ilişkilerden bağımsız düşünülemez. Harvey (2013)'e göre, kent, toplumsal davranışı ve mekansal biçimiyle birlikte ele alındığında anlaşılabilir çünkü bir mekansal biçim yaratıldığında, toplumsal sürecin gelişmesini kurumlaştırmaya ve kısmen de belirlemeye çalışır. Ayrıca, Lefebvre (2014), mekansal pratiğin, mekan temsillerinin ve temsil mekanlarının, mekan üretimine, niteliklerine ve özelliklerine, toplumlara ve dönemlere göre farklı şekillerde etki ettiklerini belirtir. Mekan bir üst yapının koşulu ve sonucudur, yani devlet ve onu oluşturan kurumların her biri, bir mekan varsayar ve bunu kendi ihtiyaçlarına göre düzenler. Dolayısıyla, mekan, kurumların ve bu kurumların tepesinde bulunan devletin önsel koşuludur. Castells (2014)'de mekana kent ölçeğinden yaklaşırken, kentsel çelişkileri toplumsal dinamiklerle ilişkilendirerek ele alırken kenti anlamının ancak sınıf, siyaset ve iktidar arasındaki ilişkilerin kavranmasıyla yapılabileceği üzerinde durmuştur.

Bu bağlamda, Türkiye'deki mekanın ve toplumsal yaşamın üretimini dönemlerin egemen ideolojilerinden bağımsız okuyamayacağımızı belirtebiliriz. Modernleşme hareketiyle başlayan uygulamalardan günümüzün neoliberal politikalarıyla uygulanan mekan üretimi ve bununla birlikte toplumsal yapıyı şekillendirmeye yönelik uygulamalar, her ideolojinin kendi mekanı ve toplumunu belirlemeye çalıştığını Türkiye örneğinde de ortaya koymaktadır.

Avrupa'da ortaya çıkan ve gelişen modernizmle birlikte Türkiye'de de modernleşme ve batılılaşma hareketlerine başlanmıştır. Modern yaşam koşullarına uygun olarak yeniden gelişen yaşam alanlarının en etkili alanı konutun değişiminde ve kent planlamalarında olmuştur (Özgen Kösten, 2016). Kentsel ölçekteki kamusal yapıların tasarlanması da toplumu modern yaşamla tanıştırmaya yöneliktir. Ayrıca, Cumhuriyet ideolojisinin bütünleştirici bir mimarlık oluşturma çabası mimarlık tarihi yazınında da kendini gösterir. Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığı ağırlıklı olarak resmi yapılar aracılığı ile tanımlanmıştır ve homojen bir mimarlık hareketi kurgulanmıştır. Bu nedenle erken Cumhuriyet dönemi mimarlığı yerellik, bölgesellik ve bireyselliğin etkileri göz ardı edilerek, siyaset ve ideolojiye odaklanarak yazılmıştır (Çıkış, 2011).

Cumhuriyet döneminin modernleşme ideolojisiyle birlikte fiziki çevre, konut ve toplumsal yapıyı dönüştürdüğü gibi günümüz egemen ideolojisi de küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle yeni bir toplumsallık ve fiziki çevre tariflemeye başlamıştır. Erzen (2004)'e göre, Türkiye'de mimari uygulamalar doğrudan politik ve ekonomik çıkarlara ilişkin olarak koşullanmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte gelişen dünya kenti kavramı kentsel kimlik, kentsel imaj, çevresel kalite gibi kavramlar üzerinden bir dönüşümü başlatmıştır. Türkiye'de özellikle 2000'li yıllardan sonra iktidar ve sermayenin birlikte sürdürdüğü mekan üretimi politikalarını Harvey ve Lefebvre'nin çalışmalarına bakarak kapitalist kent üretimiyle ilişkilendirebiliriz. Kent Deneyimi kitabında kapitalist düzende kent sürecine ilişkin farklı bir teorik ve tarihsel yaklaşım getirilip getirilemeyeceğini tartışan Harvey, Lefebvre'in kent sürecinin kapitalizmin dinamiklerinde önemli bir yeri olduğu görüşünü, sermayenin kentleşmesi üzerine çalışmalarıyla kanıtlamış olduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir yandan, Lefebvre'in kapitalizmin mekan üretimi ile devamlılığının sağlandığı söylemine, kapitalizmin yalnızca mekan üretimi ile değil aynı zamanda mekan üzerinde hakimiyet kurduğu için de devamlılığını sağladığını söylemektedir. Bu noktada, Harvey ve

Lefebvre'in görüşlerinden de anlıyoruz ki kapitalizm hem mekan üretimi hem de mekan üzerindeki kontrolü ile devamlılığını sağlayabilmektedir, mekan üretimi ve mekan üretimin yapısı sermayenin yeniden birikimi doğrultusunda işlemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de kentleşme ve mekan üretimi süreçleri ve biçimlerine bakıldığında sermaye birikimiyle birlikte kapitalizmin devamlılığı için sürecin çalıştığını görebilmekteyiz. Özellikle İstanbul bu anlamda iki teorinin de örnek alanı olarak değerlendirilebilir.

Gecekonudan büyük ölçekli konut projelerinin inşa edilmesine kadar bütün üretim biçimlerinde iktidar ve sermayenin kararları etkili olmuştur ve olmaktadır. Özellikle İstanbul, hem ekonomik hem de toplumsal ilişkiler bağlamında değişen konut üretimlerini hem en yoğun yaşayan hem de bu üretimden en yoğun etkilenen kenttir. Diğer kentlerde ise İstanbul'un benzeri durumlar daha farklı ölçeklerde olsada benzer şekillerde karşımıza çıkmaktadır. 2000'lerde konut üretimi her şehirde aynılaşan projelerle karşımıza çıkmakta ve bu üretim mekânsal ve toplumsal kimlikleri etkilemektedir. İstanbul'un öncüsü olduğu bu değişim, medyanın işleyişi ile moda haline gelerek yayılmakta ve arzu nesnelere dönüştürülmektedir.

Konut üretim biçimlerinden son dönemde karşımıza çıkmış olan büyük ölçekli konut projelerinin sunduğu mekânsal ve toplumsal yapı ideolojik aygıt medyanın bir aracı olan reklam aracılığıyla toplumun beğenisine sunulmaktadır. İnşaat sektörünün medyayı araç olarak kullanmasının sebeplerinden biri, 2000'lerde Türkiye'nin ekonomik gücü haline gelen inşaat sektörünün arz yönlü olarak ürettiği konut projeleri için potansiyel tüketici oluşturabilmektir. Medya, projeleri, tüketicinin ihtiyaç duyduğu meta olarak gösterir ve tüketimi arzular. Diğer bir sebep ise, devlet ve sermayenin büyük ölçekli konut projeleri ile gerçekleştirebilecek yeni bir toplumsallık ideolojisini medya aracılığı ile temellendirebilmektir çünkü medya toplumun tüketim toplumuna dönüşmesini sağlayan en etkili araçtır.

Bu yazı kapsamında, mekânsal ve toplumsal kimliklerin değişimi, son on sene içerisinde yayınlanmış ve toplumun büyük bir kesimine ulaşmış büyük ölçekli konut projelerinin gazete ve televizyon reklamlarında sunulanlar üzerinden, gösterebilimsel kavramlarla ele alınarak, büyük ölçekli konut projelerinin mekânsal ve toplumsal kimlikleri değiştirmekte olduğunun gösterilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, ilk olarak medya ve reklam kavramlarından bahsedilerek, reklamların işleviyle bağlantılı olarak konut projesi reklamlarının analizi için kavramsal temel oluşturulmaya çalışılmıştır. Yazının ikinci bölümünde çalışma kapsamında seçilmiş olan büyük ölçekli konut projeleri üzerinden mekânsal ve toplumsal kimlik meselesi araştırılmıştır. Büyük ölçekli konut projeleri reklamlarında kullanılan satış stratejilerinin, mekânsal ve toplumsal kimlikle ilişkisinin anlaşılmasına olanak sağlayacağı düşünülen son yıllarda üretilmiş ve reklamı yapılan projelerden bu çalışma kapsamında yedi proje örnek olarak seçilmiştir. Bu seçim yapılırken aynı şirket tarafından farklı şehirlerde tasarlanmış proje reklamları seçilerek; aynı sermayenin farklı yerlerde, farklı potansiyel tüketicilere yönelik tasarladığı projelerin konseptlerini karşılaştırılabilmesini sağlayacağı, projelerin kent kimliği açısından ele alınmasına olanak vereceği ve reklam stratejilerinin toplumsal kimlik üzerindeki etkisinin okunabileceği düşünüldüğü için tercih edilmiştir.

2. MEDYA VE REKLAM

Modern medyanın kültürel işlevi, başkalarının dünyalarını, onların hayatları ile bizimkileri kavranabilir bir bütünün dünyası halinde inşa ettiğimiz toplumsal bilginin, toplumsal imgenin sağlanması ve seçici bir şekilde inşa edilmesidir. (Hall, 1994, akt. Dağtaş, 2012). Kısacası, kitle iletişim araçlarından oluşan medyanın işlevi, bir ideolojik aygıt olarak toplumu yapılandırmaktır. Althusser (2014)'e göre, devletin ideolojik

aygıtlarının işleyişinde tüm aygıtlar, “üretim ilişkilerinin yeniden üretimi, yani kapitalist sömür ilişkilerinin yeniden üretimi” hedefine yöneliktir.

Yapısalcı yaklaşım ve göstergebilime göre ideoloji bir göstergeler sistemidir. Göstergebilim (semyoloji) göstergelerle, kodlar ve alt kodlar halinde düzenlenmiş ideolojiler evrenini belirtir (Dağtaş, 2012). Bu bağlamda, devlet ve sermayenin yarattığı değerler yani onların göstergeleri topluma medya aracılığıyla aktarılır. Toplumsal bir varlık ve ortak bir kültür gereksinimi duyan birey, bir toplumsal yere sahip olma isteği duyar. Toplumda kendine bir yer arayan bireye imgesel bir yer, kitle iletişim araçları aracılığıyla verilebilir (Williamson, 2001).

Kapitalist düzende medya, toplumu yönlendirici rolüyle devletin ve büyük sermayenin istediği düzeni ve yaşamı oluşturur. Toplumun her kesimine ulaşabilir. Toplumun ilgisini çeken konuları kullanırken bu ilgileri ve yaşamı da şekillendirebilir güce sahiptir. Medyanın bu gücünü devlet ve büyük sermaye ortaklarıyla olan ilişkisi belirler. Dağtaş (2012)’a göre medya, kapitalist toplumlarda çoğunluğun rızasını sağlamaya yardımcı olan bir üst yapı kurumudur. Bütün medyayı kaplayan ve hiçbir sınırı bulunmayan reklamcılık da açıkça özerk bir varoluşa ve muazzam bir etkileme gücüne sahip geniş bir üst yapıyı oluşturur (Williamson, 2001).

Reklamcılık, 1980’li yıllarda başlayıp 1990’lı yıllarda çeşitlenen ve artan, 2000’li yıllarda ise yayılan tüketim kültürüyle birlikte gelişip büyümüştür. Tüketim kültürünü yayan imajlar ve göstergelerle dolu medya metinlerinin (köşe yazıları, hafta sonu ekleri, televoleler, diziler, vb.) yanı sıra reklam metinleri de göstergeler, imajlar, yaşam tarzı sunumlarıyla doludur. Reklam metinleri, salt ürün tanıtan metinler değil, kültürel boyutu ile birlikte ideolojik metinlerdir. Reklamcılık ve tüketim kültürü, hem kapitalizmin ekonomik yeniden üretimi hem de ideolojik yeniden üretimde rol almaktadır. Aynı zamanda toplumsal yeniden üretimi etkilemektedir (Dağtaş, 2012).

İkna edici, bilinçaltına seslenen, yönlendiren gibi nitelikleri olan gündelik yaşamın bir parçası olmuş reklam iletileri küresellikle birlikte her yeredir, toplumsal bir olgudur ve kendine özgü diliyle tüketim biçimlerini, davranışları etkiler, değiştirir (Küçükdoğan, 2011). Ayrıca, reklamlar, toplumun gerçek sorunlarını belirsizleştirir ve onlardan kaçınırlar. Toplumun temel sınıfsal yapısı üzerinde toplumsal farklılık sistemleri yaratırlar. Toplumun bugünkü durumunda parayla ve onun kazanılma biçimiyle ilgili temel sorunlar, parayla değil, ürünlerle satın alınacak anlamlar, imgeler, yaşam tarzları içinde kaybedilir (Williamson, 2001).

Baudrillard (2014)’a göre, reklam sistemin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ve reklam her ne kadar anlamsız ve işlevsiz olarak görünse de sistem açısından işlevseldir. Oysa, reklam bir yan anlamdan başka bir şey değildir. Üretim ve tüketim aşamalarında hiçbir rolü olmamasına rağmen “nesnelere sistemi”nin ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü reklam sadece tüketim odaklı bir şey değil aynı zamanda bir tüketim nesnesidir. Reklam ve tüketim toplumu iç içedir çünkü tüketim toplumunda “tüketim, ihtiyaçtan çok prestij, farklılık, bir gruba ait olma, kimlik edinme ve sınıf atlama gibi simgesel değerler adına yapılmaktadır (Dağtaş, 2012). Reklam metinleri tüketicinin ürünü veya hizmeti kullanarak “sınıf atlayacağı”, “yaşamının olumlu anlamda değişeceği”, “bir gruba ait olacağı”, ya da “farklı olacağı” gibi iletiler sunmakta, ürünün tanıtımı ise geri planda kalmakta ya da hiç yer almamaktadır.

Reklamın diğer boyutu ise kültürel ve politik bir metin olma özelliğidir. Reklamcılık, ürün ve hizmetleri pazarlarken, kültürel ve ideolojik temsillere ve mitlere başvurur (Dağtaş, 2009). Ancak, Levi-Strauss (2013)’a göre, kültürün gerçekten kendisi olabilmesi ve bir

şey üretmesi için, söz konusu kültür ve mensupları, özgünlüklerinden ve hatta bir ölçüde başkaları üzerindeki üstünlüklerinden emin olmalıdır; kültür sadece eksik iletişim koşullarında bir şey üretebilir. Dağtaş (2009) reklamın kültürel bir metin olmasıyla ilgili diğer boyutu; reklam bildirilerinin toplumsal ve kültürel değişimlere bağımlı olmasıyla ilişkilendirmiştir. Toplumsal ve kültürel değişimlere dair imajlar reklama yansımaktadır. Bir toplumun reklam tarihine bakılarak, o toplumun kültürel ve toplumsal değişimleri hakkında fikir edinilebilir.

Reklamlar, tanıtımını yaptıkları ürünleri, tanıtmaktan çok o ürüne dair yarattıkları imgeyi gerçek kılarak tüketicilerin zihinlerinde yer etmesini sağlarlar. Williamson (2001), reklamların kendi tüketicilerini yarattıklarını ve tüketiciye neye benzediğini söylediklerini belirtmiştir. Büyük ölçekli konut projelerinin reklamlarında rastladığımız şey tam da budur. Neredeyse her konut projesi üzerine bir konsept giydirilmiş olarak sunulur ve o konseptin sunduğu yaşam da sizin bu zamana kadar arzu ettiğiniz yaşam olarak yansıtılır. Bu gösterilen yeni yaşam da kapitalizmin devamlılığı için tasarlanmış bir yaşam biçimidir. Bu yaşam biçiminde, insanlar bireyselleştirilir, gündelik hayat konut projelerinin içine sıkıştırılmış olarak tüketmek üzerine kurulur. Tükettikçe de arzuların doyuma ulaşabildiği kurgusu, reklamların gücüyle zihinlere yerleştirilir. Konutun kendisi artık bir tüketim nesnesidir ve konutla birlikte sunulan donatılar da tüketim nesnelere dir.

Büyük ölçekli konut projeleri reklamlarında, genellikle projelere ait görüntüler potansiyel tüketicilere özgü imgelerle tasarlanarak karşımıza çıkarılır. Reklamı yapılan büyük ölçekli konut projelerinde, konutun mimari özellikleri, yer bilgisi gibi asıl unsurlardan bahsedilmezken, o projede konut edinmenin ayrıcalığı, sağlayacağı prestij, çoğu projenin bahsettiği yeni yaşam kültürü konsepti gibi tüketim toplumuna özgü kavramların vurgusu yapılır. Projenin tüketim toplumuna ait donatılarla – alışveriş merkezi, spor merkezleri, yeme içme mekanları, vb.- tasarlanmış bireysel yaşam alanlarında, yeni yaşam kültürüne davet edilirler.

Bu bağlamda, Türkiye’de yaşanan kentleşmenin toplumsala etkisini medyada karşımıza çıkan örneklerle okuyabileceğimizi söyleyebiliriz. Ayrıca, reklamlar, topluma yeni kimlikler dağıtır, toplumu kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirir. Bundan dolayı, devlet ve sermaye tasarladığı büyük ölçekli konut projelerininin - kapitalizmin mekanı – ve yaşam tarzının – tüketim toplumu - toplumda arzulanmasını ve bir ihtiyaca dönüşmesini reklam iletişimiyle sağlamaya çalışmaktadır.

3. BÜYÜK ÖLÇEKLİ KONUT PROJELERİ REKLAMLARINDA KİMLİK

Kentlerin farklı karakterleri kent kimliği, kent profili ve kent imgesi kavramlarıyla açıklanmaktadır (Önem & Kılınçaslan, 2005). Benzerler arasında kıyaslamayı sağlayan ve benzerine göre sahip olunan ayırt edici özellikleri ortaya koyan kimlik kavramı kentler ve mimari ürünler açısından öncelikle görsel boyutuyla ön plana çıkan, ayrıca doğal, coğrafi, kültürel ürünler ve sosyal yaşam normlarını da kapsayan çok geniş bir tanımlı içermektedir. Kentsel kimlik ve kentsel imgeler, kent mekanı içerisinde tarihsel süreç boyunca biçimlenmektedir (Ulu&Karakoç,2004). Kent kimliği; kente ait olan, kenti diğerlerinden farklı kılan ve değer katan, kendine özgü unsurların oluşturduğu bir bütündür (Birol, 2007).

Son dönemde ülkemizdeki kentlerin özgün kimliklerini kaybetmekte olduklarından sıklıkla söz edilmektedir. Yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm projeleri gibi çalışmalarla kaybedilmiş bulunan kimliğin kentlerimize yeniden kazandırılabilmesi amaçlandığı belirtilmektedir. Ancak, kente yapılan çeşitli olumsuz müdahalelerle önce o kentin özgün kimliğini kaybetmesine yol açmak, daha sonra da ona yeni bir kimlik

kazandırmak, kentin tarihsellik boyutuna ve kentsel belleğin sürekliliğine zarar verecektir. Çünkü, bir kent geçmişine ait özellikleri ile çağdaş gereksinimlerini uygun fiziksel ortamlarda kaynaştıramadığı zaman, tarihsel ve kültürel süreklilik zedelenir ve kentteki özgün kimliğin kaybı genellikle bu durumda ortaya çıkar. Kent kimliğinin oluşumu için bir süreç gerekir (Birol, 2007).

Bir toplumda ve bir yörede ortaya çıkan kent kimliğinin en belirgin ögesi olan konut biçimlerinin, hem toplumun hem çevrenin özelliklerinden etkilendiği ve bireylerin konut konusundaki seçimlerini bu etkiler altında yaptığı bilinmektedir (Çıkış, 2011). Küreselleşme ile birlikte tanıştığımız tüketim toplumunda ise konutun kullanım değerinin yerini meta değerinin aldığı günümüzde konut üretim biçimleri tamamen farklılaşmaya başlamıştır. Yere ve toplumsal yaşama özgülük yerine her kentte tek tipleşen konut alanları ve bu konut alanlarının sunduğu toplumsal yaşam biçimi kentsel ve toplumsal kimlikleri kapitalizmin yeniden üretimi çerçevesinde değiştirmektedir. 2000'li yıllarda ortaya çıkmış olan büyük ölçekli konut projelerinin kentsel kimliğin devamlılığını göz etmemesine rağmen, birbirinin benzeri konut projelerinin satış stratejilerinde kentsel ve toplumsal kimlik öğelerini sahte bir biçimde kullandıklarını görmekteyiz.

Günümüzde birçok farklı konut biçimini bir arada bulunmaktadır. Örneğin, büyük sermayenin ürettiği toplu konut projeleri, kooperatifler, orta boy sermayenin konut siteleri, devletin ve yerel yönetimlerin toplu konut projeleri, yapsatçı sistemle üretilmiş apartmanlar, değişik türlerdeki gecekondular alanları, gecekondular yapsatçı apartmanları ve mafyalaşmış ve siyasallaşmış gecekondular alanlarının bütünü İstanbul kent dokusunu oluşturan, bununla birlikte toplumsal da oluşturan konut biçimleridir (Tekeli, 2013). Küçük, orta ve büyük ölçeklerde farklı konut üretim biçimleri gerçekleşse bile kentsel kimliğe etkisinin en büyük olduğu projeler büyük ölçekli olanlardır. Küreselleşmeyle birlikte gelişen dünya kenti kavramı kentsel kimlik, kentsel imaj, çevresel kalite gibi kavramlar üzerinden bir dönüşümü başlatmıştır.

Yazı kapsamında “büyük ölçekli konut projeleri” olarak, 2000'lerden sonra ilk olarak İstanbul'un kentsel dokusunda ortaya çıkmış ve diğer kentlerde de inşa edilmeye başlamış, kentsel dokuyu ve kentsel yaşamı büyük oranda etkilemiş projelerden bahsedilmektedir. Genellikle kent çeperlerinde tasarlanan bu karma kullanımlı projeler, kendi sınırları içerisindeki alışveriş merkezi, spor salonu, kafe ve restoranlar gibi donatılarla tüketicisinin bütün gündelik ihtiyaçlarını karşılayacağını söylerken “yeni yaşam tarzı” konseptini ortaya çıkarmışlardır. Bu konsept, kapitalizmin devamlılığı için geliştirilmiş tüketim toplumu yaşamıdır. Büyük ölçekli konut projeleri olarak adlandırdığımız bu proje grubu göstergeler ve imgeler üzerinden konseptlerini geliştirirler çünkü tüketim toplumunda artık konut kavramından çok konut sahibi olmanın getireceği ayrıcalık değerlidir.

Örneğin, Perouse (2007) bildirisinde, Başakşehir'de yaşananları İstanbul'un çeperlerinde yeni bir “kentsel kimlik” yaratma çabası olarak ele almıştır. Başakşehir'i, projenin amacı olarak söylenen sosyal konut üretiminin ötesinde, istenilmeyen unsurlardan arındırılmış yeni bir şehirli toplumu yaratmayı hedefleyen bir siyasi hamle olarak değerlendirmiştir. Bu duruma benzer şekilde bir çok kentte 2000'lerde üretilmeye başlanmış büyük ölçekli konut projeleri mekansal kimlikleri değiştirirken, sundukları mekanlar aracılığıyla egemen ideolojinin arzu ettiği toplumsal kimlikleri oluşturmaya başlamıştır, bu durumun işleyişi ideolojik aygıt medya aracılığıyla güçlendirilmektedir.

İdeolojik aygıt medyanın araçlarından reklamlar, ortak bir beğeni ve arzu dünyası yaratarak aslında bireyleri ve yaşamları tek tipleştirir. Büyük ölçekli konut projesi

reklamları açısından ise bu durum daha vahimdir, çünkü reklamlarda sunulan projeler çevreyi de tek tipleştirilmektedir. Özellikle, İstanbul arz yönlü olarak üretilen ve reklamlar aracılığıyla talep edilir hale getirilen projelerle dolup taşmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de büyük ölçekli konut projelerinin reklamları, potansiyel tüketicisinin değerlerine göre hazırladıkları reklam bildirimlerini, özlemini duyduğunuz yeni yaşam olarak tüketiciye sunarak aslında yeni bir kimlik inşa etmeye başlamışlardır.

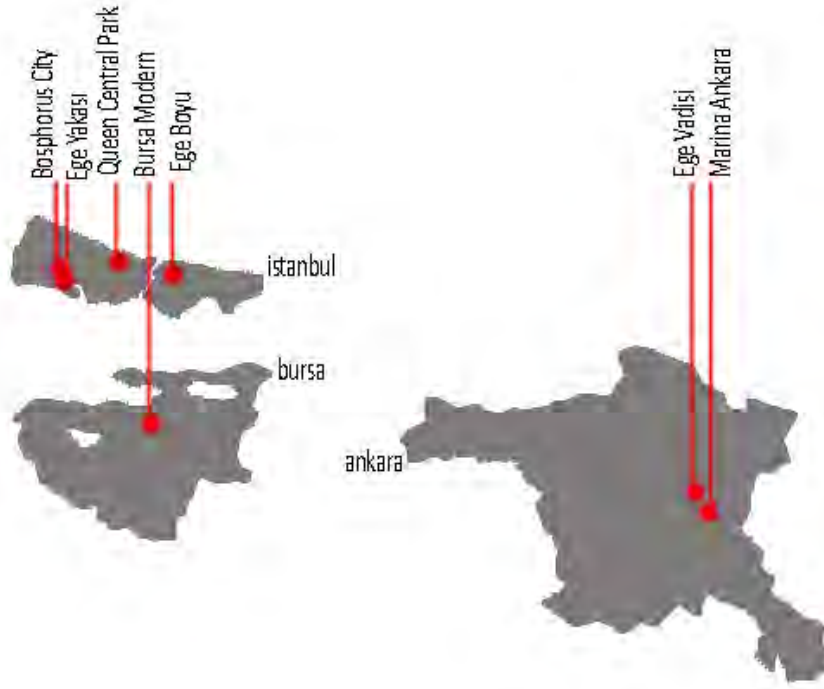
Bu noktada, bu çalışmanın konusu olan konut projeleri reklamlarındaki mekansal ve toplumsal kimliklere yönelik araştırma konusunun önemini ortaya çıkaracağı düşünülen Jale Erzen’in günümüzün konutuna yönelik yönelttiği soruya yer vermekte fayda var:

“acaba bugünün konutu yer’in farklılığına, bireyin farklılığına, ve bireyin özgürlüğüne, özgür düşünmesine, dolayısıyla toplumsal alana özgür eylemi ile katılmasına izin veriyor mu? Yoksa bunun karşısında bireyi, kimliği ve kimliklerin bir araya geldiği, karşı karşıya geldiği, diyalog kurduğu farklılıklar alemini yok etmeye ve standartlaştırmaya mı planlanmış görünüyor? Farklılık, yüz katlı ve birbirinin kopyası barınaklar içeren kulelerin tepesine geçirilen şapkalar, maskelerden mi ibaret?” (Erzen, 2004).

4. BÜYÜK ÖLÇEKLİ KONUT PROJELERİNİN REKLAM ÇÖZÜMLEMELERİ

Büyük ölçekli konut projeleri reklamları üzerinden mekansal ve toplumsal kimliklerde yaşanan değişimi görmek için son on sene içerisinde reklamı yayınlanmış yedi adet proje reklamı örneklem olarak seçilmiştir. Bu projelerin hepsi aynı inşaat firmasına ait projelerden seçilmiştir. Bu örnek seçimi, aynı sermayenin farklı yerlerde ve farklı potansiyel tüketicilere yönelik tasarladığı projelerin konseptlerini karşılaştırma olanağı vereceği için tercih edilmiştir (Şekil 4.1). Ayrıca seçilen projelerin mekansal ve toplumsal kimlik açısından ele alınabilecek farklı noktalara vurgu yapabilmeye olanak verdikleri için büyük ölçekli konut projelerine dair yayınlanmış olan gazete reklamlarından oluşan bir veri tabanı içerisinde seçilmiştir.²

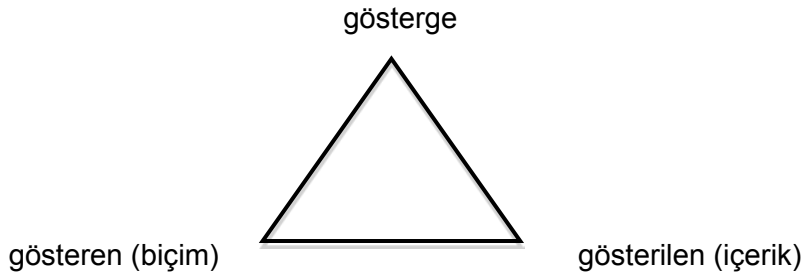
² Kaplan, Seda, *Erken 21. Yüzyılda Üretilen Büyük Ölçekli Konut Projelerinin Tanıtımında, Kentsel Konum Manipülasyonu, İstanbul Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, FBE, İstanbul, 2016

Şekil 4.1: Projelerin Konumları

Reklamların çözümlemesinde yöntem olarak göstergebilime başvurulmuştur. Reklamın göstergebilimsel açıdan çözümlemesini yapmak için, reklamdaki gösterge ve gösteren³ ilişkileri ile reklam bildirisine yani reklamdaki yanarlama bakmamız gereklidir.

Saussure (2014)'e göre gösterge, gösteren ve gösterilenden oluşmaktadır. Genel bir ifadeyle gösterge, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanır. Saussure (2014) göstergenin, kendi fiziksel biçiminden ve çağırıştırdığı zihinsel bir kavramdan oluştuğunu ve bu kavramın dış dünyanın bir kavranışı olduğunu söyler. Saussure, için gösterilen bir nesne değil, ama nesnenin zihinsel tasarımıdır (Barthes, 2014). Gösterilen anlama sürecinde devreye girer ve göstergeyi kullanan ya da göstergeye maruz kalanın anladığı şeydir. Gösterilenin ne olduğu aslında ne gösterilmek ya da anlatılmak istendiğiyle ilgilidir. Gösteren ise gösterilen için bir aracıdır. Gösterilen anladıklarımızken, gösteren ise şeylerdir yani nesne, görsel metin, yazılı metin ya da bunların bir arada kullanımınıdır.

Şekil 4.1: Roland Barthes'a göre gösterge şeması

³ Gösteren, gösterilen, gösterge kavramları için bkz. Saussure, R., 2014. Genel Düşünce. İstanbul: Yazıları. İstanbul: İthaki Yayınları. ve Barthes, R., 2014. Göstergebilimsel Serüven. 7. dü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Reklam metinleri tüketiciyi etkilemek için kendi göstergeler sistemini tasarlar. Bu yüzden, reklam iletilerinde görsel ve dilsel göstergelerin çözümlenmesinde, göstergelerin birbirleriyle kurdukları bağıntı yani reklamın yapısı çözümlenmelidir. (Küçükdoğan, 2011). Bu kapsamda, seçilen örnekler tablolaştırılarak, reklam içeriğinde tasarlanmış gösterenler ve gösterilenlerin aracılığıyla çözümlenecek yapılar ve elde edilen veriye göre mekansal ve toplumsal kimlik hakkında yorum yapılabilmesi sağlanacaktır.

4.1. Queen Central Park Konut Projesi Reklamı

İlk olarak ele alınacak proje Queen Central Park projesidir. Bu proje reklamının seçilmesindeki sebep, projenin tasarlandığı bölge olan Bomonti'nin zaten sahip olduğu mekansal ve tarihsel kimlik yerine yeşil alan açısından New York'a ait imge değeri yüksek Central Park'la ilişkilendirilmeye çalışılmasının, kentsel kimliğin bir yandan yok sayılırken bir yandan da başka bir kentsel kimliğin parçası olan değeri projede satış stratejisi olarak kullanılmasının mekansal kimlik okuması açısından önemli bir örnek olarak görülmesidir. Diğer yandan ise reklamda tüketiciye İngiltere Kraliçesinin imgesinin seslenmesi de prestij değerinin konutun kullanım değerinin önüne geçtiğini göstereceği için seçilmiştir.

Şekil 4.3: TV reklam filminden ekran görüntüleri (URL 1)

Şekil 4.4: TV reklam filminden ekran görüntüleri (URL 1)

Queen Central Park projesinin reklam filminde gösterenler central park ve kraliçe tacıdır (Çizelge 4.1). Gösterge ise bu gösterenlerin tüketicinin zihinlerindeki anlamlarıdır. İlk olarak, projenin isminde de kullanılan “Central Park”, New York City’nin kent kimliğinin önemli bir parçası olan kamusal mekandır. Reklam filminde, İngiltere kraliçesi rolündeki oyuncu “Central Park’ın bir benzeri yapılırsa o İngiltere’de olmalıdır, İstanbul’da nereden çıktı” demektedir (Şekil 4.4.). Ancak, New York City’nin landmarkı olmuş bir park alanının taklidinin başka yerlerde kopyalanması mimari açıdan yersizleşme⁴ kavramıyla ele alınabilir. Diğer bir yandan, projeye ismini vermesine rağmen projede Central Park’la karşılaştırılabilecek bir yeşil alan tasarımı da yoktur. Burada, New York gibi yoğun yapılaşması olan bir kentin yeşil alanı olan parkın imgesi İstanbul’daki tüketiciyi çekmek için kullanılmıştır. Ancak, bu konseptin projenin isminde olmaktan öteye gidemediği görülmektedir. İkinci gösteren olarak ise reklamda, kraliçe kendi tacını göstererek projenin mimarisinde taç vardır diyor. Çok katlı olan projenin son katlarının ışıklandırılarak oluşturulan parıltı taç imgesine benzetilmiştir (Şekil 3.3). Burada kullanılan taç imgesi mimari açıdan bir değer taşımasına rağmen projenin sloganı İstanbul taçlanıyor olarak kullanılmıştır. Kısacası, reklamda kullanılan göstergeler projenin mimari özellikleriyle değil, toplumda etkili olacağı düşünülen imgelerle tasarlanmıştır ki bu imgelerin aslında birbiriyle de ilişkileri yoktur. Reklamda sunulan mimari İstanbul kent kimliğinin bir parçası olarak ele alınmazken sadece bir parıltı üzerinden kraliçelere layık bir proje olarak tüketiciyi etkilemeye çalışmıştır. Ayrıca, projenin isminde Central Park vurgusu olmasına rağmen reklamda projenin sözde yeşil alanı gösterilmemiştir.

Bu örnekte olduğu gibi reklam dünyasının karşımıza çıkardığı örneklerden görüyoruz ki projeler bir mimari kimliğin parçası olarak değil simülakra⁵ mekanların göstergeleri ile

⁴ Koçyiğit (2007)’e göre, yersizleşme: “yerleri yer yapan niteliklerin giderek azaldığı; insanın çevresine bakarak nerede, hangi kültürel yapıya, tarihsel sürece göre oluşmuş, bir çevre içerisinde olduğunu anlayamadığı; buna bağlı olarak aidiyet, kimlik, özgül deneyim gibi sorunlarla karşılaştığı sürecin adıdır.”

⁵ Simülakra kavramı için bkz. Baudrillard, J., 2011. Simülakrlar ve Simülasyon. 7. dü. İstanbul: Doğu Batı Yayınları

tasarlanmakta ya da pazarlanmaktadır. Konutun mimari özellikleri yerine kraliçe ve tacının verdiği prestij etkisiyle tüketicinin etkilenmeye çalışılması toplumun kimliğinin de değişmekte olduğunun bir göstergesidir diyebiliriz. Çünkü artık toplum, satın alacağı konuttan çok onun sağlayacağı ayrıcalık ile ilgilenmeye başlamıştır.

Proje	Queen Central Park		
Proje Künyesi	Proje yılı: 2018 Reklam yılı: 2016 Yer: İstanbul - Şişli Arsa alanı: 26.000 m ² Ünite sayısı: 1.080 Firma: Sinpaş GYO Mimari: Tago Architects		
Reklam	Gösterenler	Görsel metin	Yapının ışıklı görseli, kraliçe ve kraliçe tacı
		Başlık	-
		Slogan	İstanbul taçlanıyor.
		Yazılı metin	-
		Sözlü metin	“Central Park’ın bir benzeri yapılacaksa o İngiltere’de olmalıdır, İstanbul’da nereden çıktı” “Kraliçeleri Bile Kiskandıracak Bir Yaşam”
Gösterilen	Prestij		

Çizelge 4.1: Queen Central Park proje reklamı çözümlemesi

4.2. Marina Ankara Konur Projesi Reklamı

İkinci örnek olarak ele alınan Marina Ankara Projesi ise diğer bir çok örnekte karşılaşılabileceği gibi o yere ait olmayan bir mekansal özelliğin varmış gibi gösterilmesi ve bu yöntemle Ankara’daki başka birçok projeden farklılaştırılmaya ve dikkat çekmeye çalışıldığını göstermesi için seçilmiştir. Reklamın seçimindeki diğer önemli nokta ise bir toplumsal kimlik yönlendirmesi yapıyor olmasıdır.

Şekil 4.4: TV reklam filminden ekran görüntüleri (URL 2)

Proje		Marina Ankara	
Proje Künyesi		Proje yılı: 2018 Reklam yılı: 2016 Yer: Ankara - Çankaya Arsa alanı: 120.533 M ² Ünite sayısı: 2.600 Firma: Sinpaş GYO Mimari: Evrenol Mimarlık, Sabri Paşayığıt Design Office	
Reklam	Gösterenler	Görsel metin	Proje çevresinde marina görüntüsü, kayak merkezi görüntüsü, proje alanının gerçek olmayan kuşbakışı görüntüsü, Hülya Avşar ...
		Başlık	
		Slogan	Ankara'nın Marina'sı Bir Başka Yaşamayı
		Yazılı metin	
	Sözlü metin	Maviye yelken açmak, tropik ada, eymir gölü manzarası, kayak yapma sefası,	
Gösterilen		Projenin abartılarak gösterilen sosyal alanları, prestij, statü	

Çizelge 4.2: Marina Ankara proje reklamı çözümlemesi

Marina Ankara projesinin reklamındaki ana gösteren "marina" dır (Çizelge 4.2.). Bu proje, Ankara'nın coğrafyasında bulunmayan ancak imgesel değeri yüksek marina, kayak alanı gibi mekanlar ile pazarlanmaktadır. Projede tasarlanmış havuz bir marina gibi gösterilmektedir ancak bu göstergenin mimari olarak gerçek bir karşılığı bulunmamaktadır. Benzer şekilde reklamda sunulan kayak alanı da yapay bir kayak pistidir. Bu proje, Ankara'nın mekansal kimliğinde olmayan mimari elemanlarla bulunduğu çevrenin fiziksel özellikleri düşünülmeden herhangi bir yerde tasarlanmış ve Ankara için gerçek olamayacak bir mekanı tüketicisine sunmaktadır (Şekil 4.4). Aynı zamanda bu mekanın içerisinde yeni bir gündelik yaşamı tüketicisine özendirilmektedir. Reklamdaki diğer bir gösterge de Hülya Avşar'ın toplumdaki imgesidir (Şekil 4.4). Bu projede konut sahibi olmakla Hülya Avşar'ın toplumun gözündeki statüsüyle aynı olunacağı hissi tüketiciye verilmektedir. Bu proje reklamından da gördüğümüz üzere kentlerdeki konut alanlarının kimliği, kimliksiz projelerle değişmektedir. Aynı zamanda yeni inşa edilen projelerde yeni bir yaşam kimliği de inşa edilmeye çalışılmaktadır.

4.3. Bosphorus City – Bursa Modern Konut Projelerinin Reklamı

Bosphorus City projesinin reklamı tek başına ele alındığında ilk iki proje reklamında gördüğümüz gibi kentsel imge değeri yüksek bir mimari öğenin projede varmış gibi gösterilmeye çalışılması olarak ele alınabilir. Bu örneği farklılaştıran durum ise Bursa Modern projesi ile birlikte ele alındığında (Çizelge 4.3.), birbirine benzer ve kentsel dokudan bağımsız tasarlanmış büyük ölçekli konut projelerinin tüketiciye sunulurken bambaşka göstergeler kullanılarak projelerin farklılaştırılması ve tercih edilir olabilmemesinin sağlanmaya çalışılmasıdır.

Şekil 4.5: Bosphorus City projesi gazete reklamı (Hürriyet Gazetesi, 25 Şubat 2012, syf. 26-27)

Şekil 4.6. TV reklam filminden ekran görüntüleri (URL 4)

Bosphorus City projesi İstanbul, Küçükçekmece'de, Bursa Modern ise Bursa'da aynı inşaat firması tarafından inşa edilmiş ve aynı mimarlık ofisi tarafından tasarlanmış iki projedir. Projeler birbirinden farklı fiziksel çevrede hatta farklı kentlerde olmalarına rağmen projelerin konut sayısı hariç vaziyet planı kararları ve konut plan tipleri neredeyse aynıdır. İki projede de orta alandaki havuz etrafında alçak katlı, dış cephesi ahşap malzeme ile kaplanmış yapılar yer alırken onların arkasında benzer ölçekte çok katlı yapılar vardır.

Projelerin mimarisindeki benzerliğe rağmen Bosphorus City projesi reklamı İstanbul'da kendine benzer onlarca proje arasından tercih edilebilir olmak için, başka birçok projede yer alan veya alabilecek havuz alanını İstanbul Boğazı ile özdeşleştirilmeye çalışarak bir satış stratejisi izlemiştir, havuzun etrafındaki alçak katlı konut bloklarını İstanbul boğaz yalılarıyla ve havuzun etrafındaki bölgeleri de boğaz semtlerinin isimleri ile adlandırarak tüketici üzerinde İstanbul Boğazı niteliğine sahip bir konut projesinde

yaşayabileceği duygusunu uyandırmaya çalışmıştır (Şekil 4.5). Benzer bir mimari kurguya sahip Bursa Modern projesinde ise benzer bir satış stratejisi kullanılmamış potansiyel tüketiciye bu proje ile yeni bir Bursa ve yeni bir yaşam alanı mesajı verilmeye çalışıldığı görülmüştür (Şekil 4.6). Kısacası, projelerin mimari niteliklerini tartışmadığımız bu çalışma kapsamında benzer konut projelerinin satış stratejilerinde gerçek olmayan imgelerin kullanıldığını bu iki benzer proje sayesinde görebilmekteyiz. İlk projede boğaz simülasyonunu mekansal kimlik açısından değerlendirilirken, diğer projede yeni yaşam tarzı imajını toplumsal kimlik açısından ele alınabilir ve sonradan yüklenmeye çalışılan kimlik kaygısının aslında kimliksiz yaşam alanları ve yaşam tarzı ortaya çıkarmakta olduğu söylenebilmektedir.

Proje		Bosphorus City	
Proje Künyesi		Proje yılı: 2008 - 2011 Reklam yılı: 2012-2015 Yer: İstanbul - Küçükçekmece Arsa alanı: 246.000m ² Ünite sayısı: 2.796 Firma: Sinpaş GYO Mimari: Evrenol Mimarlık	
Reklam	Gösterenler	Görsel metin	İstanbul Boğazı simülasyonunda proje görseli
		Başlık	Boğaz'da yaşamın başladığının resmidir
		Slogan	Boğaz'ın kardeşi doğdu büyüdü ve şimdi sizi bekliyor
		Yazılı metin	Mekanları İstanbul Boğazı imgeleriyle isimlendirme Boğaz'ın misafiri değil ev sahib olun
		Sözlü metin	Emirgan'da çay keyfi, Boğaza karşı gezinti....
Gösterilen		İstanbul Boğazında yaşam	
Proje		Bursa Modern	
Proje Künyesi		Proje yılı: 2007-2010 Reklam yılı: 2015 Yer: Bursa - Yeşilşehir Arsa alanı: 107.785 m ² Ünite sayısı: 1980 Firma: Sinpaş GYO Mimari: Evrenol Mimarlık	
Reklam	Gösterenler	Görsel metin	Proje görselin görüntüleri, yaşam alanları,
		Yazılı metin	Mutlu evler hepimize Yeni Bursa burası
		Sözlü metin	Bursanın çocukları yeşile kavuşuyor...
		Gösterilen	Ayrıcalık yaşam

Çizelge 4.3: Bosphorus City ve Bursa Modern projelerinin reklam çözümlemesi

4.4. Ege Boyu – Ege Yakası - Ege Vadisi Projelerinin Reklamı

Ege imgesi ile satış stratejisi oluşturulmuş bu üç konut projesi reklamının seçilmiş olmalarının sebebi ise herhangi bir yerdeki herhangi bir konut projesinin olduğundan farklı gösterilerek ve sahip olduğundan farklı kimlik öğelerinin yüklenmeye çalışılması ile satışının ve reklamının yapılabildiğini gösterebilmektir (Çizelge 4.4.). Farklı bir yöreye ait mimari kimlik öğeleri başka bir yerde tekrar kullanıldığında bağlamından koparıldığı için aynı değeri taşıyamaz.

Ege ismini taşıyan bu üç projenin ikisi İstanbul'da farklı yakalarda biri de Ankara'da inşa edilmiş projelerdir. Benzer ölçeklerdeki üç projede kendi sınırları içerisinde, Ege'nin tarihi mimari dokusu, Ege'nin topografyası, iklimi, dokusuyla hiç bir ilişkisi olmayan herhangi bir konut projesi olarak tasarlandıktan sonra satış stratejisi gereği

Ege imgesi ile pazarlanmaya çalışılmaktadır (Şekil 4.7-8-9). Mimarilerinde Ege bölgesinin geleneksel mimarisinden çözümler taşımazken, reklamdaki gösterenler sadece güçlü sloganla birlikte, çiçekler ve mavi beyaz renklerdeki boya ve birkaç ahşap kepenktir. Bu gösterenler aracılığıyla Ege imgesi yaratılmaya çalışılmış ve yoğun yapılaşmış büyük kentlerdeki tüketicinin dikkatleri çekilmeye çalışılmıştır. Ancak, farklı kentlerde üretilen simülakra projelerle bir mekan kimliğinden söz edilemezken, mekanların kimlikleri kaybedilmektedir diyebiliriz.

Şekil 4.7: Ege Boyu Gazete Reklamı (Hürriyet Gazetesi, 22 Eylül 2012, syf. 7)

Şekil 4.8: Ege Yakası Gazete Reklamı (Hürriyet Gazetesi, 18 Eylül 2014)

Şekil 4.9: Ege Vadisi Gazete Reklamı (Hürriyet Gazetesi, 14 Mayıs 2016, syf 5)

Proje	Ege Boyu		
Proje Künyesi	Proje yılı: 2011 - 2013 Reklam yılı: 2012 Yer: İstanbul Sancaktepe Arsa alanı: 40.548 M ² Ünite sayısı: 644 Firma: Eviya - Sinpaş Mimari: Era Mimarlık		
Reklam	Gösterenler	Görsel metin	Projenin görseli ege imgeleriyle birlikte
		Başlık	İstanbul'da bir ege kasabası kuruluyor
		Slogan	İstanbul'un yeni yaşam kültürü
		Yazılı metin	Bir gün mutlaka burada yaşamalıyım dediğimiz Ege hayatı; Alaçatı'sı, Foça'sı, Cunda'sı, Bitez'i, Dalyan'ıyla Ege Boyu'nda sizleri bekliyor.
	Gösterilen	Ege yaşamı	
Proje	Ege Yakası		
Proje Künyesi	Proje yılı: 2016 Reklam yılı: 2014 Yer: İstanbul Küçükçekmece Ünite sayısı: 563 Firma: Sinpaş GYO Mimari: Teğet Mimarlık		
Reklam	Gösterenler	Görsel metin	Kumsal üzerindeki bavulun içerisine yerleştirilmiş proje görseli
		Slogan	Ne Alaçatı ne Cunda hiç bitmeyen Ege tatili İstanbul'da
		Yazılı	Ege hayalleriniz bir bavula sığmıyorsa
	Gösterilen	Ege tatili, İstanbul'da Ege yaşamı	
Proje	Ege Vadisi		
Proje Künyesi	Proje yılı: 2018 Reklam yılı: 2016 Yer: Ankara – Çankaya Arsa alanı: 26900 m ² Ünite sayısı: 887 Firma: Sinpaş GYO Mimari: Evrenol Mimarlık		
Reklam	Gösterenler	Görsel metin	Proje görselin görüntüler, yaşam alanları,
		Slogan	Kalbi Ege'de kalanlar için Ege'yi Ankara'ya getiriyoruz
		Yazılı metin	Ankara'nın ilk ve tek Alaçatı Çarşısı Ankara'nın ilk ve tek dört mevsim plajı
	Gösterilen	Ankara'da Ege yaşamı	

Çizelge 4.4: Ege Boyu, Ege Yakası, Ege Vadisi projelerinin reklam çözümü

5. SONUÇ

Reklamda ürün bir imge olarak karşımıza çıkarılır ve onu temsil eder, sonrasında ise artık o imge ürünün kendisine dönüşür, üründen çok imgenin taşıdığı anlam tüketilmek istenen olur. Kentlerin, özellikle İstanbul'un değişimi üzerinde reklamlarda kullanılan imgelerin etkisi çoktur. Her geçen gün sayısı artan konut projeleri artık barınma ihtiyacını karşılayan ev değil imgesel değerlere sahip tüketim metalarıdır. Tüketim toplumunun bireyleri konutun taşıdığı imge değerine göre tercihlerini yaparlar. Özellikle İstanbul'un hemen her noktasında ve diğer büyükşehirlerde benzer imajlara sahip konut projeleri inşa edilirken reklamın gücü bireyleri etkisi altına alarak bu projeleri talep edilir hale getirir. Büyük ölçekli konut projelerinin reklamları aslında simülakr mekanları potansiyel tüketicisine sunar. Bu bağlamda, Baudrilard (2011)'a göre, günümüzün temel sorunu da gerçeğin üretimi ve yeniden üretimi denen şeydir. Maddi üretim günümüzde hipergerçek bir şeye dönüşmüştür. Ayrıca, 2000'lerde kentte konut sahibi olmak, ekonomik bir yatırımın yanı sıra sınıfsal kimlik inşa etme aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, reklamlar, konut tüketimini ve konut beğenisini, günlük hayatın her yerinde karşımıza çıkartmaktadır. Kısacası, reklamlarla sürekli bir konut tüketimi özendirilmesi yapılmaktadır ve reklamda sunulan konut yeni kapitalist düzene uygun bir yaşam biçimini özendirmektedir.

Diğer bir yandan projeler standart özellikteki konut planları ve farklı ölçeklerdeki yapılar olmakla birlikte buldukları bağlama göre tasarlanmadıkları göze çarpmaktadır. Yer, iklim, bitki örtüsü, kültürel yapısı gibi kendi bağlamından yoksun tasarlanmış projelerin reklam stratejisi kapsamında başka bağlamlara özgü kimlik öğeleri ile pazarlanmakta olduklarını görmekteyiz. Yere özgü olan imge değerlerinin bağlamsız bir şekilde projelere yüklenmeye çalışılmasının kentlerde sahte mekansal kimlikler oluşturmaya çalıştığını ve tüketiciyi kandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Birbirine benzer özelliklerde tasarlanmış bir çok konut projesi birbirinden ayrışabilmek için toplumdaki güçlü imge değerleri üzerinden satış stratejisi gerçekleştirmektedir. Simüle edilmiş mekanlar ya da sadece reklamda kullanılan sloganlar aracılığıyla bir kimlik üretimi gerçekleştirmeye çalışan bu projeler mimari açıdan kimliksiz olarak ele alınabileceği gibi bir yandan da yüksek katlı ve yüksek yoğunluklu yapılaşmaları, güvenli siteler olmaları, kendi sosyal mekanlarını içinde barındırarak dışı kapalı bir mimari çözüm geliştirmeleri açısından kentlere yeni kimliksiz bir kimlik dayattığı söylenebilir.

Tekeli (1991), kent kimliğinin oluşumunu tarihsel bir olgu olarak görmekte ve kent kimliğinin zaman içinde farklı katmanların uyumlu ve anlamlı bir bütün oluşturmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu nedenle kente yeni bir kimlik kazandırmak yerine önce onun bütün boyutlarıyla deşifre edilmesi, var olan özgün kimliğini kuran değerlerin keşfedilmesi, bu değerlerin güncel koşullar ve gerekliliklerle bütünleştirilmesi ve böylece kent kimliğinin sürekliliğinin sağlanması pek çok açıdan daha uygun bir tutum olacaktır demektedir. (Biro,2007). Ancak, projelerin reklamlarında gördüğümüz üzere, büyük ölçekli konut projeleri kentsel mekanın kimliğini ve toplumsal kimlikleri değiştirmeye yönelik bir kurguyla işlemektedir. Bu değişim reklamlar aracılığıyla özendirilmektedir. Konut kavramının değişmesi ve büyük ölçekli konut alanlarının giderek artması konutun ve kentlerin niteliğini ciddi şekilde değiştirmeye başlamıştır. Aynı zamanda değiştirilen konut alanları içerisinde yeni bir toplumsal kimlik tasarlanmaktadır. Sermaye bir yandan daha çok inşa ederek gelir sağlarken bir yandan da tasarlanan projelerle toplumu gündelik yaşamlarında daha çok tüketen bir topluma çevirmektedir.

KAYNAKLAR

Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014.

Barthes, Roland, Göstergibilimsel Serüven. Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

Baudrillard, Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2011.

Baudrillard, Jean, *Tüketim Toplumu*, Çev: Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Baudrillard, Jean, *Nesneler Sistemi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Birol, Gaye, *Bir Kentin Kimliği Ve Kervansaray Oteli Üzerine Bir Değerlendirme*, Arkitekt Dergisi, sayı: 514, s. 46-54, Kasım-Aralık 2007.

Catells, Manuel, *Kent Sınıf İktidar*, Çev: Asuman Türkün, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2014.

Çıkış, Şeniz, "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi İzmir Konutu: Yerellik Ve Melezlik", METU JFA, 28:2, 2011, s. 45-61.

Dağtaş, Banu, *Reklam Kültür Toplum*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2009.

Dağtaş, Banu, *Reklamı Okumak*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2012.

Erzen, Jale, N., "Etik-Estetik Arasında Mimari", Etik – Estetik, Ed. Ayşe Şentürer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s.228-2237.

Harvey, David, *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

Kaplan, Seda, *Erken 21. Yüzyılda Üretilen Büyük Ölçekli Konut Projelerinin Tanıtımında, Kentsel Konum Manipülasyonu, İstanbul Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, FBE, İstanbul, 2016.

Küçükdoğan, Rengin, *Reklam Nasıl Çözülür? Reklam İletişimde Göstergeler ve Stratejiler*, Beta Basım, İstanbul, 2011.

Koçyiğit, Gökhan, *Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin Yeniden Üretimi*, Doktora Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Lefebvre, Henri, *Mekanın Üretimi*, Çev: Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Levi-Strauss, Claude, *Mit ve Anlam*, Çev: Gökhan Yavuz Demir, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013.

Özgen Kösten, E. Yeşim, *Kentsel Konut Mekan Dizgesi/Arakesitlerin Dönüşümü*, Volga Yayıncılık, Kocaeli, 2016.

Önem, A. Buket; Kılınçaslan, İsmet, “*Haliç Bölgesinde Çevre Algılama Ve Kentsel Kimlik*”, itüdergisi/a, 4/1, 2005, s. 115-125.

Perouse, J. F., *İstanbul Çeperlerinde Yeni Bir "Kentsel Kimlik" Yaratma Çabası: Yerel Adil Düzen'den Globalleşen Piyasa Arayışlarına Başakşehir Hikayesi (1995-2007)*, IAPS-CSBE Network Kültür ve Mekan Toplantıları Birinci Ulusal Sempozyum, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 14-16 Aralık, 2007, s. 24-28.

Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Yazıları*, Çev: Savaş Kılıç, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014.

Ulu, Ali; Karakoç, İlknur, “*Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi*”, Planlama Dergisi, 2004/3, s.59-66.

Williamson, Judith, *Reklamların Dili, Reklamlarda Anlam ve İdeoloji*, Çev: Ahmet Fethi, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2001.

URL 1, <https://queencentralpark.com/>

URL 2, <http://www.marinaankara.com/#galeri>

URL 3, <http://www.bosphoruscity.com.tr/eng/>

URL 4, <http://www.sinpasbursamodern.com/BasinReklamFilmleri.aspx>

Not: Bu yazıda Kaplan, Seda, *Erken 21. Yüzyılda Üretilen Büyük Ölçekli Konut Projelerinin Tanıtımında, Kentsel Konum Manipülasyonu, İstanbul Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, FBE, İstanbul, 2016. den yararlanılmıştır.

TEŞEKKÜR

Proje reklamlarına erişebilmek için gazete arşivlerine başvurduğum “Basın Müzesi” çalışanlarına; makalenin daha nitelikli bir hale gelmesine yardımcı olan hakemlerin görüşlerine teşekkür ederim.

Türkiye’de Tabiat Parkları Koruma Amaçlı İmar Planlama Süreci: Ballıkayalar Tabiat Parkı Deneyimi

Z. Gamze MERT^{1*}, A. Kıvanç KUTLUCA²

ÖZ

Uluslararası literature göre “Doğal Alanlar” başlığı altında kabul edilen “Tabiat Parkları” uluslararası ve ulusal ölçekte mevzuatlar ve uluslararası, ulusal ve yerel ölçekte farklı kurumlar tarafından korunmaktadır. Türkiye’deki bu koruma anlayışının en önemli argümanı “Koruma Amaçlı İmar Planı” çalışmasıdır. Bu makalenin amacı, üniversite-kamu kurumu işbirliği³ perspektifinde gerçekleşen, ülkemizin korunmaya değer önemli doğal alanlarından biri olan Ballıkayalar Tabiat Parkı için hazırlanan Ballıkayalar Koruma Amaçlı İmar Planı planlama süreci deneyimini aktarmaktır. Makaleye konu koruma amaçlı imar planlama çalışması üç aşamadan oluşmuştur. Birinci aşamada, literatür ve diğer ülke örnekleri incelenmiş, ikinci aşamada alanın analiz ve sentez çalışmaları yürütülmüş, üçüncü aşamada plan ve plan kararları oluşturulmuştur. Özellikle analiz aşamasında alan üzerine yapılan detaylı çalışmaların, uluslararası doğa parkları ile ilgili yapılan başarılı örneklerin ulusal boyutta projeye aktarılma gayretinin ve plan kararları kavramının hassas bir coğrafyada özel bir proje alanı vurgusu yapma istekliliğinin Ballıkayalar Tabiat Parkı deneyimi üzerinden, ulusal ölçekte tabiat parkı imar planlama çalışmalarına katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Tabiat Parkları, Koruma Amaçlı İmar Planı, Ballıkayalar, Türkiye

Conservation Oriented Development Planning Process in Turkey: Ballıkayalar Natural Park Experience

ABSTRACT

According to international literature “Natural Parks”, accepted under the heading “Natural Habitats”, are under the protection of different legislations and different institutions at international, national and local scale. The foremost argument for this protection concept in Turkey is the “Conservation Oriented Development Plan”. This article aims to share planning process experience of “Ballıkayalar Conservation Oriented Development Plan” prepared for “Ballıkayalar Natural Park”, one of the most important natural habitats in our country to be conserved, from a perspective of collaboration between the university and the public institution. The development of the subject of the Plan was composed of three phases. In the first phase, literature and other countries samples were examined, in the second phase analysis and synthesis studies were carried out while on the third stage the plan and the planning decisions were made. Particularly; the detailed studies on the field during the analysis phase, the

¹ Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

² Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

* İlgili Yazar / Corresponding Author: gamzem@kocaeli.edu.tr

Gönderim Tarihi: 16.03.2018

Kabul Tarihi: 28.03.2018

³ Bu yayın, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Kocaeli Şube Müdürlüğü'nün talebi doğrultusunda Kocaeli Üniversitesi Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü aracılığı ile gerçekleşen "Ballıkayalar Tabiat Parkı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı" çalışmasından üretilmiştir.

efforts to implement the successful studies on international natural parks at the national level and finally on the planning decision concept, the eagerness to make a special project area on a delicate geography is expected to contribute to “conservation oriented development plan” on a national level through the experience acquired from the Ballıkayalar Natural Park experience.

Keywords: *Natural Parks, Conservation Oriented Development Plan, Ballıkayalar, Turkey*

1. GİRİŞ

Doğal alanların çeşitli türleri bulunmaktadır. Sınıflandırılmaları ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmekle birlikte Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından yapılan ve halen birçok ülkede uygulanmakta olan sınıflandırma, doğal alanları altı ana başlık altında toplamaktadır. Bunlar; “Mutlak Doğal Rezerv ve Yaban Hayat Alanları”, “Milli Parklar”, “Doğal Anıtlar”, “Yönetilen Habitat/Türlerin Alanları”, “Korunan Peyzaj Alanları” ve “Sürdürülebilir Kullanım İle Korunan Doğal Kaynak Alanları”dır (URL-1). Bu sınıflandırmaya ve tanımlara göre tabiat parkları, ne doğal rezerv alanlarıdır ne de milli parklardır. Tabiat parklarının uluslararası kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak ülkelerin ulusal ve yerel mevzuatları ve kurumları tarafından bu alanlar tanımlanmakta ve koruma-kullanma politikaları geliştirilmektedir.

Ülkemizde Tabiat Parkları, “Korunan Alanlar” başlığı altında tanımlanmaktadır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’ne göre, korunan alanlar; “*Ekosistem hizmetlerinin ve kültürel değerlerin, tabiatla birlikte uzun vadeli korunması ve devamlılığın sağlanması amacıyla mevzuatla tanımlanan ve yönetilen coğrafi bir alandır.*” şeklinde tanımlanmaktadır. Korunan alanlar ise “Milli Parklar”, “Tabiat Parkları”, “Tabiat Anıtları”, “Tabiati Koruma Alanları” ve “Yaban Hayati Geliştirme Sahaları” şeklinde ayrılmaktadır. Günümüzde sayıları 223’e varan ülkemizdeki tabiat parklarından önemli biri de “Ballıkayalar Tabiat Parkı”dır.

Bu çalışmada, Ballıkayalar Tabiat Parkı deneyimi, Türkiye’de önemli bir kaynak değer oluşturan Tabiat Parklarını, koruma amaçlı imar planlama mevzuatını, tabiat parkları planlama sürecini açıklamakta ve bu sürecin uygulama deneyimini aktarmaktadır.

2. DÜNYA’DA ve TÜRKİYE’DE TABİAT PARKLARI

Ülkeden ülkeye tabiat parkları ve tanımları farklılık göstermektedir. Bu çalışma kapsamında, Dünya’daki Almanya, Avusturya, Fransa ve Kanada’nın yanında Türkiye’deki tabiat parklarına ve tanımlarına yer verilmektedir. Almanya’da Federal Doğa Koruma Kanununa göre (§ 27 of the Federal Nature Conservation Act (BNatSchG)) tabiat parkı; kullanım çeşitliliği sunan peyzaja ve geniş çeşitlilikte habitat ve türlere sahip, başlıca peyzaj koruma alanları ve doğal rezerv alanlardan oluşan, tek bir birim olarak geliştirilen ve yönetilen geniş alanlar olarak tanımlanmaktadır. Almanya’da 01.07.2012 tarihi itibarıyla 104 adet tabiat parkı bulunmaktadır. Toplam 9 500 000 ha alan büyüklüğüyle ülke topraklarının %27 sini oluşturmaktadır (URL-2). Almanya’daki tabiat parklarını gösteren harita Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1: Almanya'daki tabiat parklarını gösteren harita (URL-3)

Avusturya Doğal Parklar Kurumu'na (Association of Austrian Nature Parks(VNÖ)) göre tabiat parkları; yüzyıllar boyunca biçimlenerek bugünkü şeklini alan korunan peyzaj alanları olarak tanımlanmaktadır. Özel estetik değerlerine sahip bu kültürel peyzaj alanları çeşitli düzenlemelerle ziyaretçilere açılmakta ve rekreasyon alanı olarak erişilebilmektedir. Avusturya'da 500 000 ha alan büyüklüğünde 48 adet tabiat parkı bulunmaktadır. Bu büyüklük ülke topraklarının %6 sını kaplamaktadır (URL-4).

Avusturya'daki tabiat parklarını gösteren harita Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2: Avusturya'daki tabiat parklarını gösteren harita (URL-5)

Fransa Bölgesel Tabiat Parkları Federasyonu (La Fédération des Parcs naturels régionaux de France) bölgesel tabiat park alanları ağının sözcüsüdür (URL-6).

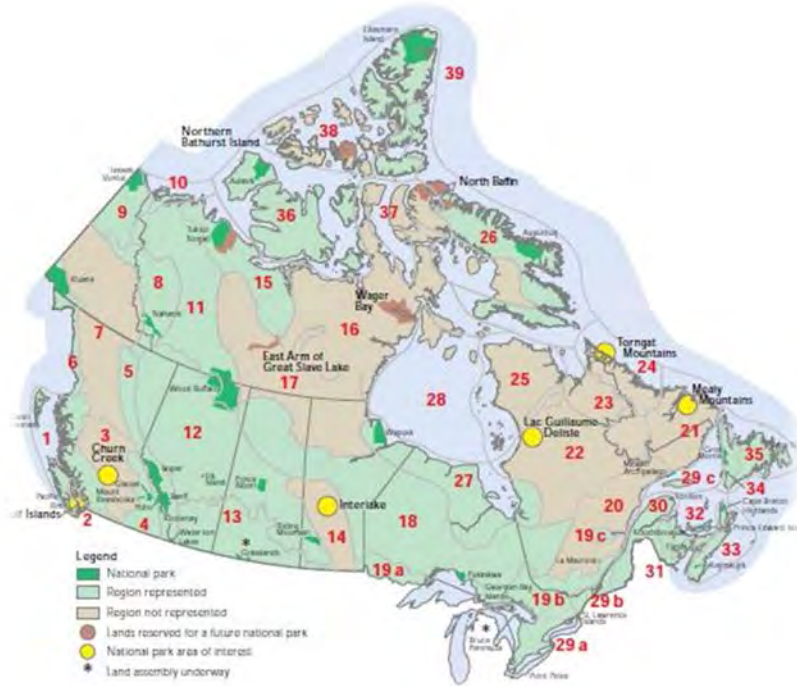
Federasyonuna göre tabiat parkları; yüksek kalitede doğal alanlar ve kültürel mirasa sahip kırılğan peyzaj alanları olarak tanımlanmaktadır (URL-7).

Şekil 3: Fransa'daki tabiat parklarını gösteren harita (URL-8)

Fransa'da toplam 7 000 000 ha alan büyüklüğüne sahip 48 adet tabiat parkı bulunmaktadır. Bu da ülke topraklarının %11 ine denk gelmektedir (Şekil 3).

Kanada'da tabiat parkları sadece bitkiler, hayvanlar için değil, insan ruhu için bir sığınak olarak görülmektedir. Doğal mirası temsil eden doğal ortamlar korunduğu gibi, doğaya, maceraya, keşfe açılan kapılar olarak da düşünülür. Bu kapsamda, Kanada'nın 39 doğal bölgesinin doğal manzara ve fenomenlerini koruma- kullanma dengesi içinde sunmak için Milli Parklar Sistem Planı kurulmuştur. Bu plan hem muhteşem doğal alanların ekosistemlerini korumak hem de ziyaretçilerin kendilerini tehlikeye atmayacak şekilde anlamaları, takdir etmeleri ve eğlenmelerini sağlamaktadır (URL-9). Ülkede bulunan toplamda 22 270 090 ha tabiat parkı alanı, Kanada 9 985 000 km² yüzölçümünün %0,23 üne denk gelmektedir (Şekil 4).

Şekil 4: Kanada'daki tabiat parklarını gösteren harita (URL-10)

Türkiye'de 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu; milli parklar, tabiat parkları, tabiat koruma alanları ve tabiat anıtları olarak dört doğal alanı tanımlamakta ve bu alanların belirlenmesi, korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektedir. Bu kanuna göre tabiat parkları "bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları" olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 1983a). Doğanay'a (2001) göre; bu tanımda geçen bitki örtüsü, doğal bitki örtüsünün tüm formasyonlarını; yaban hayatı, insan yaşamayan, yerleşilmemiş, doğal dengenin korunduğu alanlardaki flora fauna türlerinin doğal gelişme süreci içindeki durumlarını; manzara bütünlüğü, parkın görkemli genel görünüş ve çekici elemanlarını, tabiat parçası; ekosistem alanı, doğanın bir parçasını ifade etmektedir.

Ülkemizde ilan edilen ilk tabiat parkı, 1983 yılında belirlenip koruma altına alınmış olan, Muğla ilinin Fethiye ilçesi sınırları içindeki Ölüdeniz Kırdak Tabiat Parkıdır. Bu tarihten itibaren ülkemizde yıldan yıla tabiat parkları sayısında artış olmuştur. 2017 yılı itibariyle Türkiye'de toplam 101 512 ha alan büyüklüğünde 223 adet tabiat parkı bulunmaktadır. Şekil 5 de Türkiye'deki tabiat parklarının konumları görülmektedir. Bu büyüklük Türkiye'nin yüzölçümü 78,356,200 ha alanın %0.13 üne denk gelmektedir.

Şekil 5: Türkiye’de tabiat parklarının konumları (URL-11)

Yıllar itibariyle baktığımızda ilan edilmiş tabiat parklarının sayısındaki en önemli artışın 2011 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 2010 yılında 40 adet tabiat parkı 2011 yılında 139 adet tabiat parkınında dahil olmasıyla ülkemizde tabiat parklarının sayısı 179 adet olmuştur (URL-12). 2017 yılı itibariyle de bu sayı 223’e ulaşmıştır. Yıllara göre tabiat parkı sayıları ve alan büyüklükleri Tablo 1 de verilmektedir.

Tablo 1: Türkiye’de yıllara göre tabiat parklarının sayıları ve alan büyüklükleri

yıl	adet	alan büyüklüğü (ha)
1983	1	1020
1984	2	1399
1988	3	2644
1989	5	4832
1991	7	11279
1994	9	26052
1995	11	47279
1998	15	54535
2000	16	69227
2002	17	69595
2006	18	69622
2007	20	70173
2008	28	73436
2009	37	74290
2010	40	74529
2011	179	81332
2012	184	82278
2013	189	89832
2014	201	96963
2015	204	99394
2016	209	99378
2017	223	101512

Türkiye’de tabiat parkları, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığına bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğu altında Milli Parklar Dairesi Başkanlığının görev ve kapsamına girmektedir.

2. TÜRKİYE’DE TABİAT PARKLARI İLGİLİ MEVZUAT VE PLANLAMA SÜRECİ

2.1. İlgili mevzuat, plan türleri ve tanımları

Türkiye’de Tabiat Parkları ve korunan diğer doğal alanlarla ilgili hükümler, çeşitli kanun, yönetmelik, genelge, yönerge ve ilke kararlarında yer almaktadır. Bunlar; milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının belirlenmesi, korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenleyen 9 Ağustos 1983 tarih 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (Resmi Gazete, 1983a), Milli Parklar Kanunu ile 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 25. maddesinin uygulanmasını düzenleyen 12 Aralık 1986 tarih 19309 sayı ile yayınlanan Milli Parklar Yönetmeliği (Resmi Gazete, 1986), 18 Mart 2014 tarih 28945 sayı ile yürürlüğe giren Milli Parklar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Resmi Gazete, 2014a), korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirleyen, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenleyen 21 Temmuz 1983 tarih 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Resmi Gazete, 1983b), 26 Temmuz 2005 tarih 25887 sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik (Resmi Gazete, 2005), bu yönetmelikte yer alan doğal sit alanlarına ilişkin hükümleri yürürlükten kaldıran 5 Ocak 2017 tarih 29939 sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Resmi Gazete, 2017a), “milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda yapılacak planlar ile doğal sit alanlarında yapılacak koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması, yapım esasları, gösterimi, onaylanması, uygulaması, denetimi ve bu planları hazırlayacak müelliflerin nitelikleri ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirleyen” 23 Mart 2012 tarih 28242 sayılı Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik (Resmi Gazete, 2012), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın 16 Temmuz 2012 tarih ve 5035 sayılı olurlarıyla yürürlüğe giren “Korunan Alanlarda Plan İnceleme ve Sonuçlandırılmasına İlişkin Yönerge” ve eki “ Korunan Alanlarda Yapılacak İmar Planı Teklifi Usul ve Esasları”, bu yönerge ve ekleri yürürlükten kaldırarak koruma statüsü bulunan alanlarda yapılacak planlarla, doğal sit alanlarında yapılacak koruma amaçlı imar planlarının incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin husuları içeren 27 Ekim 2014 tarih ve 10742 sayı ile yürürlüğe giren Korunan Alanlarda Yapılacak İmar Planı Teklifi Usul ve Esaslarına İlişkin 2014/23 nolu Genelge (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014), “fiziki, doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek, koruma ve kullanma dengesini sağlamak, ülke, bölge ve şehir düzeyinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve güvenli çevreler oluşturmak üzere hazırlanan, arazi kullanım ve yapılaşma kararları getiren mekânsal planların yapımına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirleyen” 14 Haziran 2014 tarih ve 29030 sayılı Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği (Resmi Gazete, 2014b), doğal sit alanlarının güncel durumu ile Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik doğrultusunda 25 Ocak 2017 tarih 29959 sayı ile resmi gazetede yayınlanan 5 Ocak 2017 tarih 99 sayılı Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı(Resmi Gazete, 2017b) ndan oluşmaktadır.

Mevzuat çerçevesinde Türkiye’de doğal sit alanı statüsüne de sahip olan tabiat parklarında ve korunan diğer doğal alanlarda yapılacak planlara yer verilmektedir. Bu

kapsamda; Korunan Alanlarda Yapılacak Plan, Uzun Devreli Gelişme Planı(UDGP) ve Koruma Amaçlı İmar Planı tanımlanmaktadır.

Korunan Alanlarda Yapılacak Plan, *“Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan her tür ve ölçekte planlar,”* olarak tanımlanarak mevzuatta tabiat parkları ve korunan diğer doğal alanların planları için genel bir çerçeve çizilmektedir (Resmi Gazete, 2012).

Hem imar mevzuatında hem de korunan alanların mevzuatında adı geçen Uzun Devreli Gelişme Planı ise tabiat parkları ve korunan diğer alanlar için bölgelemeye dayalı ekosistem yaklaşımı plan olarak tanımlanmakta ve Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde *“...teknik, sosyal, ekonomik, eylem ve yönetim modellerinin belirlendiği, ilişkilerin kurulduğu...”* bir plan olarak belirtilmektedir . Ayrıca bu planın mekansal plan kademelenmesinde yer almadığı belirtilerek, *“planlara girdi sağlayan ve imar planı kararlarına veri oluşturan veya gerektiğinde mekânsal planların uygulanmasına yönelik araç ve ayrıntıları da içerebilen, stratejik plan yaklaşımı ile gerektiğinde şematik ve grafik planlama dili kullanılarak yapılan, plan paftası, eylem planı ve planlama raporu ile bütün olan çalışmalardır.”* ifadesine yer verilmektedir (Resmi Gazete, 2014b).

Mevzuatta belirtildiği üzere Tabiat parkları ve korunan diğer doğal alanlarda öncelikle Uzun Devreli Gelişme Planı(UDGP) hazırlanmaktadır. Bu planın amacı; kaynak değerlerini korumak ve devamlılığını sağlamak, koruma-kullanma dengesi gözetilerek arazi kullanım kararlarını geliştirmek, sosyo-ekonomik faaliyetleri belirlemektir. İki kısımdan oluşur. Öncelikle yapılan analitik etüt çalışmaları ile geniş bir veri tabanı oluşturmakta, sentez ve değerlendirme ile birlikte uygulama için ilke, karar, proje ve programları tanımlamakta, yönetim organizasyonu önermektedir. Gelişme planları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın da görüşü alınarak Orman ve Su İşleri Bakanlığınca yapılmakta/yaptırılmakta ve yürürlüğe konmaktadır. 2016 yılı itibariyle Türkiye’de ilan edilen 209 adet tabiat parkından 101 adedinin gelişme planı bulunmaktadır (URL-12).

Uzun Devreli Gelişme Planı’nda yapılaşma öngörülen alanlar için planda belirtilen ilke ve hedefler doğrultusunda 1/5000 ölçekli nazım ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planları hazırlanmaktadır. Tabiat parkı ve korunan diğer doğal alanlar aynı zamanda doğal sit alanı statüsünde olması halinde, yine UDGP’na uygun olarak yapılaşma koşulları Koruma Amaçlı İmar Planları aracılığıyla belirlenmektedir. Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik’te Koruma Amaçlı İmar Planı; *“2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen doğal sit alanları ve kentsel, arkeolojik, tarihi sit alanları ile çakışan doğal sit alanlarının büyüklüğü ve özelliğine göre, doğal ve çevresel değerlerin etkileşim-geçiş sahası da dikkate alınarak sürdürülebilirliğini, mutlak korunmasını ve gelecek nesillere intikalini sağlamak amacıyla halihazır haritalar ve mülkiyet verilerine dayalı olarak, gerekli asgari meslek gruplarının ortak çalışması ile istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esaslarını, sağlıklaştırma, yenilenme projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve varsa taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esaslarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanacak, hazırlatılacak hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planları”*, olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2012).

Bu çerçeve tanımla birlikte 3194 sayılı İmar Kanunu (Resmi Gazete, 1985) ile Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği (Resmi Gazete, 2014b) nde adı geçen nazım imar planı genelde 1/5000 ölçekte, bölgenin genel kullanım biçimlerini, nüfus yoğunluklarını, yapı yoğunluğunu, ulaşım sistemlerini gösteren, uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenirken; 1/1000 ölçekte hazırlanan uygulama imar planı, bölgelerin yapı adalarını, bunların yapılaşma koşullarını ve yolları ayrıntılı olarak gösterir.

Belirtildiği üzere, 1/5000 nazım ve 1/1000 uygulama imar planlarının yapılaşma koşulları, Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP) nda belirlenen ilke ve kararlara göre uygulanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de mevzuat içinde yer almakla beraber, mekansal plan kademelenmesinde yer almayan UDGP, tabiat parkları için üst ölçekli bağlayıcı fiziksel bir plan ve rapor niteliğindedir.

2.2. İmar planları yapım süreci

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliği (Resmi Gazete, 2012) ne göre, 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planları eş zamanlı olarak hazırlanmalıdır. Aynı Yönetmeliğin 5. ve 6. maddeleri doğal sit alanlarında yapılacak koruma amaçlı imar planlarına ilişkin ilkeleri ile milli park, tabiat parkları, sulak alanlar ve benzeri korunan alanlarda yapılacak her tür ve ölçekteki planlara ilişkin ilkeleri belirtirken, Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği (Resmi Gazete, 2014b) nin 8. Bölüm 27. maddesi koruma amaçlı imar planı hazırlama ilkelerine yer vermektedir. 26.07.2005 tarih ve 25887 sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelikte (Resmi Gazete, 2005) belirtilen hususlar çerçevesinde doğal sit alanlarında imar planlama çalışmaları yapılırken, 05.01.2017 tarih ve 29939 sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Resmi Gazete, 2017a) ile doğal sit alanlarında yapılacak plan ve proje çalışmaları söz konusu yönetmeliğin kapsamı dışına alınmış ve aynı tarihte 99 sayılı İlke Kararı (Resmi Gazete, 2017b) ile doğal sit alanlarını koruma ve kullanma koşulları belirlenmiştir. Tabiat Parkında imar planlama çalışmaları burada bahsedilen sözkonusu yönetmelik ve ilke kararlarında yer alan hükümler ile Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP) nda belirlenen ilke ve kararlara göre yapılmaktadır.

Planlaması yapılan tabiat parkları, koruma statüsü bulunan diğer alanlar ile çakıştığı durumlarda ilgili bakanlıkların koruma ve kullanma esaslarına ilişkin görüşü alınmaktadır. Böylece birden fazla kurumun ve mevzuatın dahil olduğu bir süreç yaşanmaktadır.

2.3. İmar planları inceleme ve onaylama süreci

Türkiye’de tabiat parkları ve diğer korunan alanların plan inceleme ve onaylama sürecinde; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İl Müdürlükleri ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Komisyonları yer almaktadır. “Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik” in 7. Maddesi planların onaylanmasına dair hükümleri içermektedir. Ayrıca milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda yapılacak planlar ile doğal sit alanlarında yapılacak koruma amaçlı imar planlarının incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin

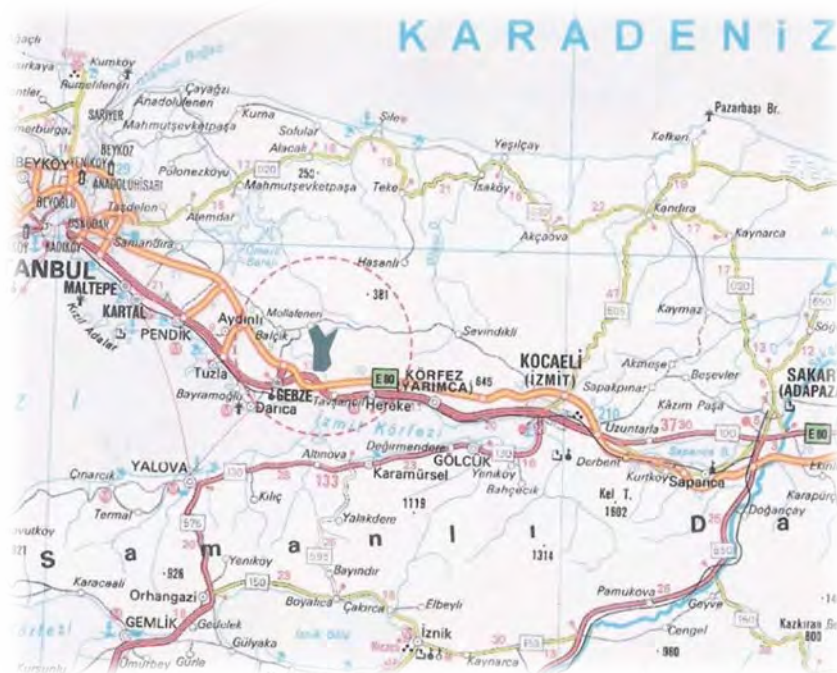
hususları tanımlamak üzere; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın 16.07.2012 tarih ve 5035 sayılı olurlarıyla yürürlüğe giren “Korunan Alanlarda Plan İnceleme ve Sonuçlandırılmasına İlişkin Yönerge” ve eki “Korunan Alanlarda Yapılacak İmar Planı Teklifi Usul ve Esasları” yürürlükten kaldırılarak, 27.10.2014 tarih ve 10742 sayı ile giren “Korunan Alanlarda Yapılacak İmar Planı Teklifi Usul ve Esaslarına İlişkin 2014/23 nolu Genelge” yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de tabiat parkları ve diğer korunan alanlara ilişkin her tür ve ölçekteki planlar öncelikle Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’ne sunulmakta, ilgili mevzuat çerçevesinde yapılan incelemeler sonrasında teknik rapor ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne gönderilmektedir. Tabiat Parkı ve diğer korunan alanlar aynı zamanda sit alanı ise; ilgili bakanlıkların görüşü alındıktan sonra, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu kararı ile birlikte Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne sunulmakta ve Genel Müdürlükte planlar Plan İnceleme Kurulu tarafından değerlendirilmekte, varsa gerekli düzeltmeler yapılarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmaktadır.

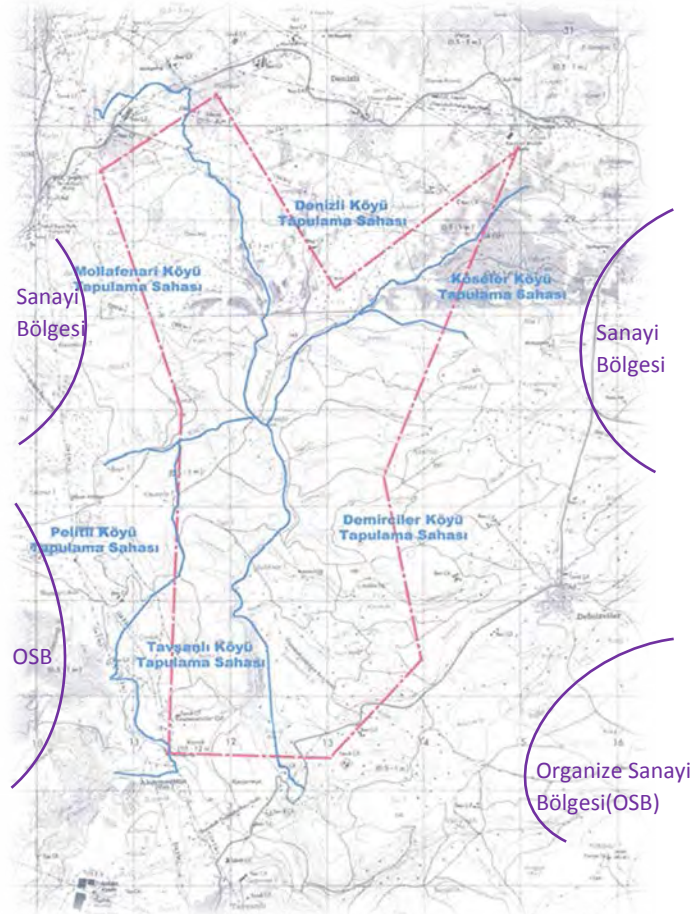
3. BALLIKAYALAR TABİAT PARKI KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI ÇALIŞMASI

3.1. Ballıkayalar Tabiat Parkı’na ilişkin genel bilgiler

Ballıkayalar Tabiat Parkı Marmara Bölgesi, Kocaeli ili, Gebze ilçesi ve Dilovası ilçesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi yetki sınırları içerisinde bulunmaktadır. Tabiat Parkı içerisinde geçen ve kuzeyden güneye doğru ilerlerken sırasıyla Ayvalık Deresi, Deli Dere, Gürgen Deresi ve Ballıkayalar Deresi isimlerini alan dere tabiat parkını iki farklı belediyenin sınırları içerisinde bırakmıştır. Derenin doğusunda kalan kısım Dilovası Belediyesi sınırları içerisinde yer alırken batıda kalan kısım Gebze Belediyesi sınırları içerisinde yer almaktadır. D100 karayolu ile E 80 TEM otoyolu alanının yaklaşık 4 km. güneyinden geçmektedir (Şekil 6).

Şekil 6: Ballıkayalar Tabiat Parkı konumunu gösteren harita
(T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2004)

Şekil 7: Ballıkayalar Tabiat Parkı çevresi sanayi ve yerleşim bölgeleri

Tabiat Parkı çevresinde Organize Sanayi Bölgeleri yanında çeşitli büyüklükte sanayi tesisleri, depolama alanları ile Tavşanlı, Demirciler, Köselör, Denizli ve Polıtlı köyleri ile Mollafenari (Akören) bucağı yerleşim bölgeleri yer almakta (Şekil 7) ve Tabiat parkı içerisinde bu yerleşimlere ait özel mülkiyetli alanlar bulunmaktadır.

Park, jeolojik, jeomorfolojik, flora, fauna, ekolojik, peyzaj ve rekreasyonel kaynak değerleri açısından zengin bir alandır (Fot.1). Ballıkayalar vadisi derin kanyon tipi özelliğı göstermekte, alanda küçük çağlayanlar yanında göllenmeler ve çeşitli su kaynakları da görülmektedir. Vadi çeperindeki dik yamaçlar jeolojik yönden ilginç olmakla birlikte dağcılarının tırmanma için kullandıkları alanlardır. Ayrıca yamaçlarda teras şeklinde traverten oluşumları da görülmektedir. Bunların yanında sahip olduğu beş karasal ve bir sucul ekosistem tipi ile, zengin flora çeşitliliğı ve yaşama ortamı ile zengin fauna yapısı sunmaktadır. Doğa yürüyüş güzergahları, kamp ve günübirlik kullanım alanları ise çeşitli rekreasyon faaliyetlerine olanak sağlamaktadır.

Fot. 1: Ballıkayalar Tabiat Parkı kaynak değerlerinden bir görünüm
(Fotoğraflar yazarlar tarafından çekilmiştir.)

Tabiat Parkı ilan edilmeden önce, 1970-1980 yılları arasında Ballıkayalar Vadisi dağcılık ve kaya tırmanışları amacı ile tanınmaya başlamıştır (Palut & Aydingün, 2002). Sanayi alanları ve ulaşım güzergahlarının tehdidi altında olan alanın, sahip olduğu bu değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla 1992 yılında Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÇKYK) bünyesinde bir çalışma grubu oluşturulmuş, “Sürdürülebilir Kullanma” modeli altında, alanı kullanıma kapatmadan, korunması, gerekli bilimsel çalışmaların tamamlanmasını takiben bir plan yapılması ve alanın halkın kullanımına sunulması görüşü benimsenmiştir (Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, 1994). Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü nezdinde TÇKYK tarafından yürütülen çalışmalar doğrultusunda Aralık 1993’de alanın Tabiat Parkı olarak ilan edilmesi için görüş birliğine varılmış ve 1994 yılında Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü ile TÇKYK arasında imzalanan protokol doğrultusunda, TÇKYK alana ilişkin plan çalışmalarını hazırlamış, Genel Müdürlük alanın Tabiat Parkı ilan edilmesi ile ilgili süreci yürütmüştür (T.C. Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, 2003). Bu sürecin sonunda, 6 Eylül 1995 tarih ve 22396 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, 21 Temmuz 1995 tarihli 7144 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Ballıkayalar Vadisini de içine alan ve sınırları söz konusu Resmi Gazetede belirtilen 1603 ha. alan “Ballıkayalar Tabiat Parkı” olarak ilan edilmiştir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2004).

Bölgede, İstanbul 2 numaralı Koruma Kurulu’nun 24.01.1995 gün ve 3663 sayılı kararı ile belirlenen, Ballıkayalar Tabiat Parkını içine alan ve 2980 ha. alanı kapsayan 1. derece Doğal Sit sınırı, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 13.11.2003 tarih ve 10157 sayılı kararı ile 06.09.1995 tarihinde belirlenen Tabiat Parkı sınırlarını esas alacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu uygulama ile; 1. derece doğal sit alanı sınırı daraltılarak Tabiat Parkı sınırı ile çakıştırılmış, böylece Ballıkayalar Tabiat Parkı sınırı aynı zamanda 1. Derece doğal sit alanı sınırı haline getirilmiş, bununla birlikte 1. derece doğal sit kapsamını dışına çıkartılan Tavşanlı Deresi havzasının Tabiat Parkı’nın güney sınırına bitişik yaklaşık 243 ha.’lık alan 3. derece Doğal Sit statüsü ile korunmaya devam edilmiştir.

Kullanım Alanıdır. Bu alanlarda, giriş kontrol noktası, gezici kontrol birimleri, otoparklar, idare - ziyaretçi ve tanıtım merkezi, manzara seyir noktaları, tur güzergahları, gününbirlik kullanım alanları, çadırli kamp alanları, geleneksel ürün satış noktaları kullanımlarına yerin sınırlıklarına ve olanaklarına uygun olacak şekilde yer verilmektedir.

3.3. Ballıkayalar Tabiat Parkı koruma amaçlı imar planı amaç ve kapsamı

Ballıkayalar Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP) 'nda kullanım kararı alınan dokuz alandan ikisi birleştirilmek şartıyla beş alana ilişkin Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanması talep edilmiştir. Böylece dört planlama bölgesi için yapılaşma koşullarının belirlenmesine karar verilmiştir.

Koruma Amaçlı İmar Planı yapılacak olan bu dört bölge sırasıyla şöyle sıralanmaktadır:

- Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe Planlama Bölgesi
- Kocamezarlık Planlama Bölgesi
- Değirmendere Planlama Bölgesi
- Kavaklar Planlama Bölgesi

Planlama bölgelerinin Tabiat Parkı içindeki konumları Şekil 9 da gösterilmektedir. Ayrıca UDGP'de gezici kontrol birimi önerilen ve mevcutta gününbirlik kullanım alanı olarak kullanılan Düzmeşe Gününbirlik Kullanım Alanı, gezici kontrol birimi ve manzara seyir noktası önerilen Taşlı Tepe, manzara seyir noktaları önerilen Kara Tepe, Üçdere Ağızı Mevkii Planlama Bölgeleri için de analiz çalışmaları yapılmış, ancak planlama kararları geliştirilmemiştir.

Söz konusu planlama bölgeleri için Ballıkayalar Tabiat Parkı Koruma Amaçlı İmar Planı'nın amacı; Ballıkayalar Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı kararları doğrultusunda, kullanım biçimleri, donatı alanları ve ulaşım sistemine yönelik, planlama alanları bütününde (dört planlama bölgesi) sahip oldukları jeomorfolojik, biyolojik (flora, fauna, ekolojik yapı), jeolojik, peyzaj ve rekreasyonel kaynak değerlerinin koruma-kullanma dengesi içinde devamlılığını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması, uygulanma koşul, araç ve yöntemlerinin geliştirilmesi olarak ortaya konmuştur.

Plan bölgelerinin konumları ve UDGP'nda belirtilen kullanımları şu şekildedir:

Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe Planlama Bölgesi; Tabiat Parkı'nın güneyinde ve Tabiat Parkı'nın karakterini oluşturan kanyonun girişi niteliğinde bir konumdadır. Bölge, yaklaşık olarak toplam 49 ha. olup, UDGP'nda giriş kontrol noktası, araç yolu, otoparklar, idare - ziyaretçi ve tanıtım merkezi, manzara seyir noktası, tur güzergahı, gününbirlik kullanım alanı, çadırli kamp alanları, geleneksel ürün satış noktaları kullanımları öngörülmektedir.

Kocamezarlık Planlama Bölgesi; Tabiat Park alanının güneydoğusunda yer alan ve mevcutta tarımsal kullanım ve çalılık, bozuk - baltalık meşe ve maki-yalancı maki topluluklarının bulunduğu kısımdır. En yakın yerleşim yeri, güneyinde yer alan Tavşanlı Köyü'dür. Planlama Bölgesi yaklaşık 7 ha. dır. UDGP'nda bölgede, manzara seyir noktası, araçyolu, otopark ve tur güzergahı önerilmektedir.

Değirmendere Planlama Bölgesi, Tabiat Park alanının doğusunda yer alan ve mevcutta meyve bahçelerinin bulunduğu bölgesidir. En yakın yerleşim yeri, doğusunda yer alan Demirciler Köyü'dür. Planlama Bölgesi yaklaşık olarak 7 ha.'lık bir alana

sahiptir. UDGP'nda, gezici kontrol birimi, araç yolu, otopark, manzara seyir noktası, tur güzergahı kullanımları öngörülmektedir.

Kavaklar Deresi Planlama Bölgesi, Tabiat Park alanının kuzeydoğusunda yer alan ve mevcutta yer yer tarım alanları, yamaçlarda ise karışık biçimde çalılık, bozuk - baltalık meşe ve maki toplulukları ile çayır-otlak vb. ekilmeyen arazilerin bulunduğu bölgesidir. En yakın yerleşim yeri, kuzeyinde yer alan Denizli Köyü'dür. Planlama Bölgesi yaklaşık olarak 27 h.'lık bir alana sahip olup, UDGP'nda araç yolu, otopark, tur güzergahı, günübirlik kullanım alanı, çadırılı kamp alanı, geleneksel ürün satış noktası kullanımları önerilmektedir.

Şekil 9: Ballıkayalar Tabiat Parkı 4 planlama bölgesinin konumları

3.4. Ballıkayalar Tabiat Parkı koruma amaçlı imar planlama çalışması

Ballıkayalar Tabiat Parkı koruma amaçlı imar planlama çalışması; literatür ve diğer ülke örnek incelemesi, alan analiz ve sentez çalışması, plan ve plan kararlarının geliştirilmesini içeren üç aşamadan oluşmaktadır.

I.Aşama: Literatür ve Diğer Ülke Örnek İncelemesi

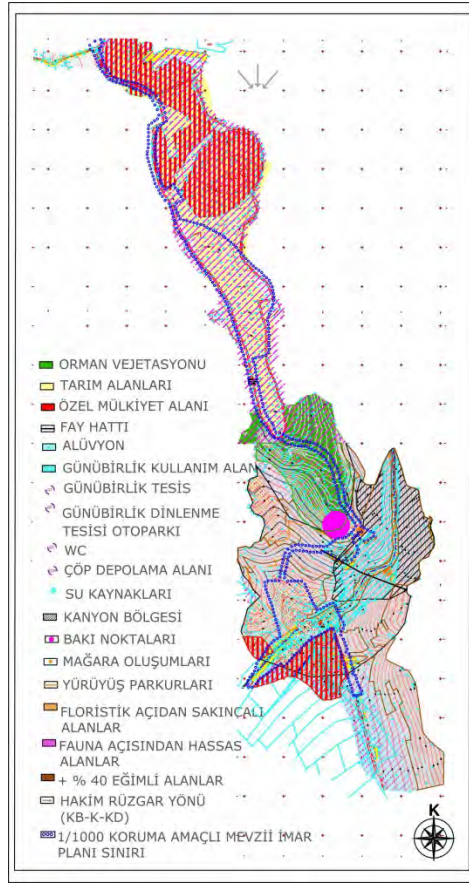
Konu ile ilgili yapılan bilimsel ve uygulamadaki çalışmaların araştırılması ve incelemesi ile tabiat parkı planlamasının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği anlaşılmıştır (Lowry, 1999, Province of British Columbia Ministry of Environment Lands and Parks, 1998, Stockdalea & Barker, 2009, U.S. Department of the Interior, National Park Service, 1993, Zhou & Grumbine 2011). Mevzuatlarına ve düzenlemelerine göre bazı ülkelerde geleneksel yöntemler izlenirken bazı ülkelerde de özel tasarım rehberleri aracılığıyla

koruma-kullanma dengesinin sağlandığı planlama ve/veya tasarım çalışmaları yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda, Kanada British Columbia bölgesinin “Park Design Guidelines & Data” başlıklı park tasarım rehberi detaylı bir şekilde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda her ne kadar ülkemizde tabiat parkı planlamasında tasarım rehberlerine yer verilmese de, çalışmanın planlama ve tasarım arakesitinde yürütülerek plan ve plan kararları geliştirilmesi gerekliliği belirlenmiştir.

II. Alan Analizi ve Sentez Çalışması

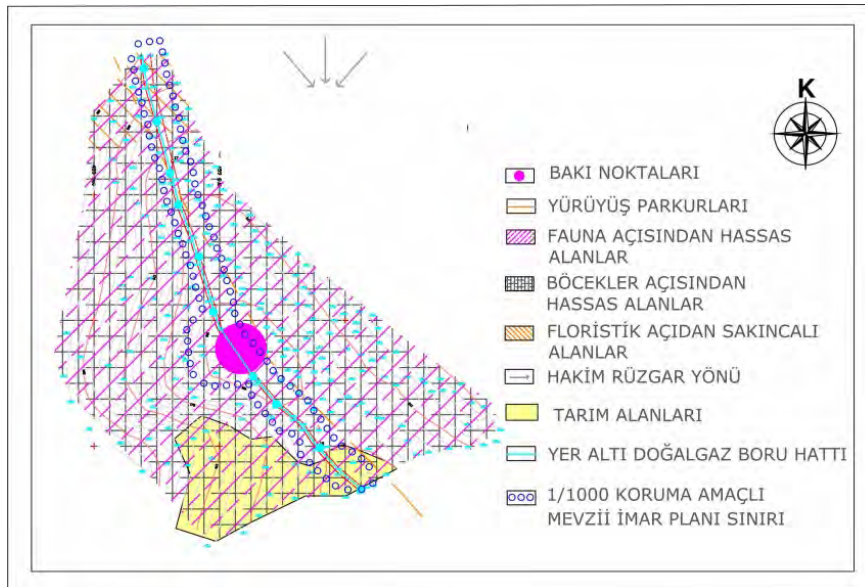
Bu aşamada; planlama bölgeleri analiz çalışmaları yapılmış, sentez haritaları oluşturulmuş ve sonucunda dört alt bölgeye yönelik sorunlar ve olanaklar tespit edilmiştir.

Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe Planlama Bölgesi’nde; tabiat parkı fonksiyonlarına engel olabilecek dört farklı konu tespit edilmiştir. İlk konu, alan içerisinde kuzeybatı- güneydoğu doğrultulu geçen fay hattıdır. Bu alan, özellikle yapılaşma içeren tabiat parkı fonksiyonlarının konumlanamayacağı alan olarak görülmektedir. İkinci olarak, alanın çok sınırlı açık alan kullanımlarını içerebilecek yüksek eğimli bir arazi niteliğinde olmasıdır. Ballıkayalar Kanyonu’nun yamaçları ve kanyon girişinin doğu kısmında kalan tepeler %30 ve üstü eğime sahip bölgelerdir. Üçüncü husus, alanın güney kısmında derenin doğu kısmında kalan alanların büyük bir bölümü şahsa ait özel mülkiyet alanlarıdır. Bu özel mülkiyet durumu alan genelinde tabiat parkının gereksinimi olan fonksiyonların yer seçmesinde problem teşkil etmektedir. Meşe ve Karaçam korularının oluşturduğu vejetasyon taşıdığı doğal değerler bağlamında korunması gereken değerler bakımından, yapılaşma gerektiren fonksiyonlar için dördüncü kesin kısıtı oluşturmuştur. Kanyonun batı yamaçları (alanın kuzey kısmı) bu vejetasyona sahip alanlardır. 159 Rakımlı Tepede, kuzey kısmında özel mülkiyetli arazilerin bulunduğu, içerisinde kuzey güney uzanımlı Meşe- Karaçam vejetasyonu olarak nitelendirilebilecek ağaçlık alan arazi kullanımının olduğu, özellikle Ballıkayalar kanyonu manzaralı güney kesiminde de yüksek eğimli alanların bulunduğu anlaşılmaktadır (Harita 1).

Harita 1: Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe Planlama Bölgesi sentezi

Kocamezarlık Planlama Bölgesi'nde tabiat parkı gereksinimlerine ve 1/25000'lik Uzun Devreli Gelişim Planı'nda belirtilen bölgeye yönelik belirlenen fonksiyonlara ilişkin baskın bir kısıt bulunmamakla beraber sadece bölgenin güneyinde küçük bir kesimde özel mülkiyette araziler yer almaktadır (Harita 2).

Harita 2: Kocamezarlık Planlama Bölgesi sentezi

Ballıkayalar Tabiat Parkı Koruma Amaçlı İmar Planı Planlama Bölgeleri için oluşturulan dört sentez harita ve analiz değerlendirmeleri yedi başlıktan meydana gelen “sorunlar ve olanaklar” tablosunda biraraya getirilmiştir. Bu başlıklar; (1) Sınırlar ve idari yapı, (2) Arazi Kullanımı ve Teknik Altyapı, (3) Mülkiyet ve Orman Kadastrosu, (4) Fiziki Doğal Sınırlayıcılar, (5) Doğal- Rekreasyon Yapısı, (6) Jeolojik- Jeomorfolojik- Topografik- Hidrolojik ve Hidrojeolojik Yapı, (7) Ekolojik- Biyolojik ve Toprak Yapısı’ndan oluşmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Ballıkayalar Tabiat Parkı Koruma Amaçlı İmar Planı Planlama Bölgeleri sorunları ve olanakları

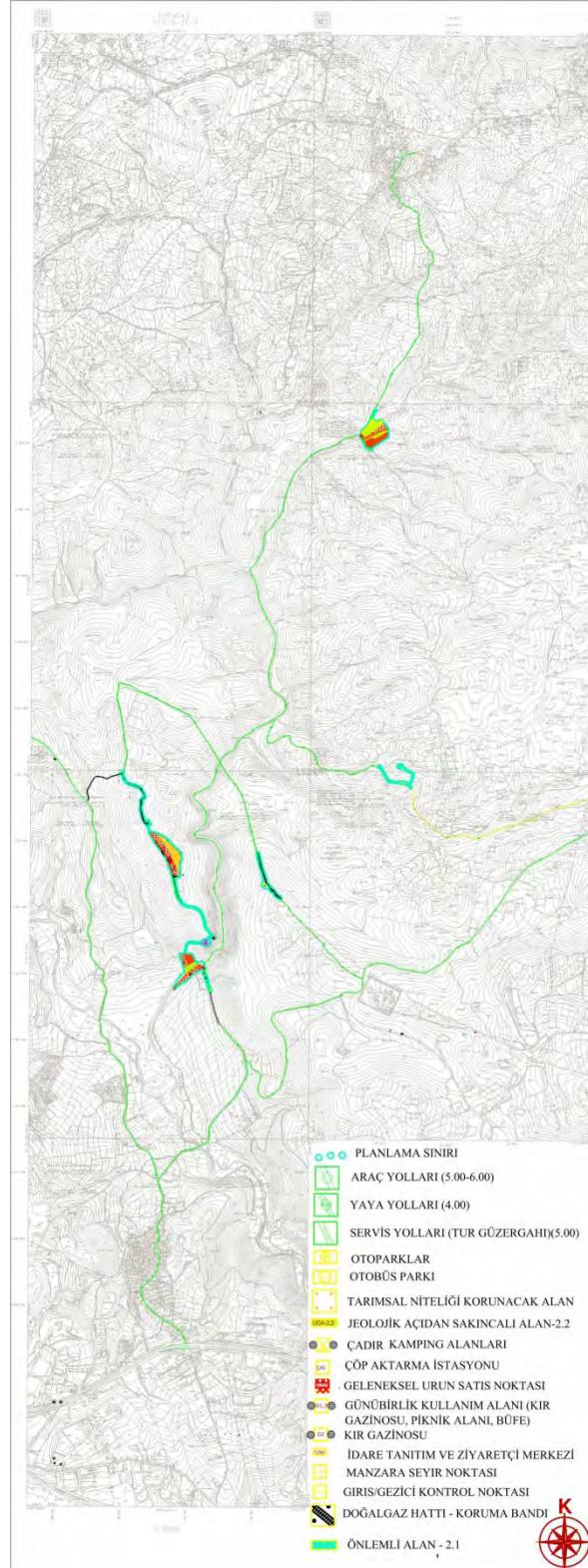
	Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe		Kocamezarlık		Değirmendere		Kavaklar Deresi	
	Sorunlar	Olanaklar	Sorunlar	Olanaklar	Sorunlar	Olanaklar	Sorunlar	Olanaklar
Sınırlar ve İdari Yapı	- sınırların algılanmaması - denetim zorluğu	- üst ölçek plan varlığı - 1. Derece doğal sit alanı	- sınırların algılanmaması - çekim kuvveti eksikliği - denetim zorluğu	- üst ölçek plan varlığı - 1. Derece doğal sit alanı	- sınırların algılanmaması - çekim kuvveti eksikliği - denetim zorluğu	- üst ölçek plan varlığı - 1. Derece doğal sit alanı	- sınırların algılanmaması - denetim zorluğu	- üst ölçek plan varlığı - 1. Derece doğal sit alanı
Arazi Kullanımı ve Teknik Altyapı	-yakındaki sanayi tesisleri ve/veya OSB varlığı -çevredeki yerleşim alanları varlığı -yoğun antropojenik kullanım baskısı -yetersiz atık su sistemi -derelere yapılan fabrika deşarjları -günübirlikçilerin çöplerinin toplanmasındaki yetersizlik -Gebze çöplüğünden kaynaklı koku ve yeraltı suyu problemi -Yoğun zamanlarda otopark problemi	-Yeşil alan ihtiyacı -Ulaşılabilirlik	-yakındaki sanayi tesisleri ve/veya OSB varlığı -yoğun antropojenik kullanım baskısı -doğal gaz boru hattının varlığı	-Yeşil alan ihtiyacı		-Yeşil alan ihtiyacı	-yakındaki sanayi tesisleri ve/veya OSB varlığı -derelere yapılan fabrika deşarjları -Ulaşılabilirlik problemi	-Yeşil alan ihtiyacı
Mülkiyet ve Orman Kadastrosu	-özel mülkiyet varlığı	-Ana kaynak değerinin orman statüsünde bulunması			-özel mülkiyet varlığı			
Fiziki Doğal Sınırlayıcılar	-Bölge nüfusunun artması -Sanayi kaynaklı tarımsal faaliyetlerdeki azalma -Sanayi yoğunluğu sebebiyle Organik Tarım yapılamaması -Orman tahribatı -Kaçak avlanma ve zehirleme -Orman Amenajman Planı	-Mollafenaride bulunan tarım Kredi Kooperatifinin varlığı -Bağcılık çalışmalarındaki gelişmeler	-Bölge nüfusunun artması -Sanayi yoğunluğu sebebiyle Organik Tarım yapılamaması -yakındaki OSB varlığı	-Mollafenaride bulunan Tarım Kredi Kooperatifinin varlığı	-Bölge nüfusunun artması -Sanayi kaynaklı tarımsal faaliyetlerdeki azalma -Sanayi yoğunluğu sebebiyle Organik Tarım yapılamaması -Orman tahribatı -Kaçak avlanma ve zehirleme -yakındaki OSB varlığı	-Mollafenaride bulunan tarım Kredi Kooperatifinin varlığı	-Bölge nüfusunun artması -Sanayi yoğunluğu sebebiyle Organik Tarım yapılamaması -Kaçak avlanma ve zehirleme -yakındaki OSB varlığı	-Mollafenaride bulunan tarım Kredi Kooperatifinin varlığı
Doğal-Rekreasyon Yapısı	-Kontrolsüz rekreasyonel faaliyetler -Niteliksiz günübirlik tesisle	-Kaya tırmanışı için uygun doğal yapı			-Doğal gaz hattından kaynaklı doğa tahribatı			
Jeoloji-jeomorfoloji-Topografya-Hidrolik-Hidrojeoloji	-Kaya düşmesi riskinin varlığı	-Jeolojik formasyonun çeşitliliği -Jeomorfolojik oluşumlar		-Jeolojik formasyonun çeşitliliği -Jeomorfolojik oluşumlar		-Jeolojik formasyonun çeşitliliği	-Yerleşim ve endüstri yapılarının hidrolojik havza içerisinde bulunması	-Jeolojik formasyonun çeşitliliği
Ekoloji-Biyoloji-Toprak Yapısı	-Uygun olmayan ağaçlandırma çalışmaları -Zararlı böcek türleri sayısındaki artış -Fitoplanktonik Organizmaların Yüksek Yoğunluğu -Su erozyonu riski	-Bağ- bahçe tarımına elverişli toprak yapısı			-Zararlı böcek türleri sayısındaki artış		-Zararlı böcek türleri sayısındaki artış -Su erozyonu riski	

III.Aşama: Plan ve Plan Kararlarının Geliştirilmesi

Ballıkayalar Tabiat Parkı Koruma Amaçlı İmar Planı amacına uygun olarak 1/5000 nazım ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarında; sürdürülebilir, koruma-kullanma dengesine sahip, bölgedeki hızlı ve plansız kentsel ve sanayi gelişimine karşı ayakta duran bölgedeki kentsel ve civarındaki yarı kırsal yerleşmelerde yaşayan nüfusun giderek artan açık yeşil/ rekreasyon alan ihtiyaçlarına hizmet verecek, Tabiat Parkı'nın kaynak değerlerinin yakından tanınmasına imkan sağlayacak, doğa sevgisini ve doğada yaşama arzusunu güçlendirecek bir planlama anlayışı kapsamında aşağıdaki hedefler belirlenmiştir:

- Doğal değerlerin korunmasına ve devamlılığının sağlanmasına yönelik hedefler: Doğal habitatın ve ekolojik dengenin korunarak bölgedeki doğal, kaynak ve peyzaj değerlerinin üzerinden sürdürülebilirlik temelini oluşturulması,
- Koruma-kullanma sürecinin geliştirilmesine yönelik hedefler: Mevcut değerleri koruyarak sürdürmeye yönelik kararları içeren bir süreç,
- Eğitim ve tanıtıma yönelik hedefler: Planlanan alanlarda önerilen kullanımların doğal yaşam ortamını tanıtıcı, ziyaretçileri bilgilendirici, doğa sevgisini ve doğa koruma bilincini arttırıcı nitelikte olması,
- Demografik- ekonomik ve sosyo-kültürel hedefler: Tabiat Parkı çevresinde bulunan yöre halkının ekonomik çıkarları korunarak koruma-kullanma dengesinin kurulması ve bölgede canlılığın sağlanması,
- Yönetmelik hedefler: Hazırlanacak planın uygulanabilir nitelikteki kararlar getirmesi ve uygulanabilirliğin sağlanmasına yönelik idari yapılanmanın organize edilmesi.

Plan hedefleri doğrultusunda oluşturulan, planlama bölgelerini birbirine bağlayan 1/5000 ölçekli ulaşım bağlantıları (Harita 5) ve plan bölgelerini gösteren nazım imar planı ile planlama bölgelerine ilişkin 1/1000 ölçekli uygulama imar plan ve kararlarına aşağıda yer verilmektedir. Bu makalede planlar A3 kağıdına göre ölçeklendirilerek oluşturulan düzende yerleştirilmiştir.

Harita 5: 1/5000 ölçekli ulaşım bağlantıları ve plan bölgelerini gösteren Nazım İmar Planı

1/5000 ölçekli nazım imar planı dört alt bölgenin birbirine yaya ve taşıt bağlantılarını ve genel kullarımlarını göstermektedir. 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı ve planlama kararları her bölge için planlama tasarım arakesitinde geliştirilerek oluşturulmuştur.

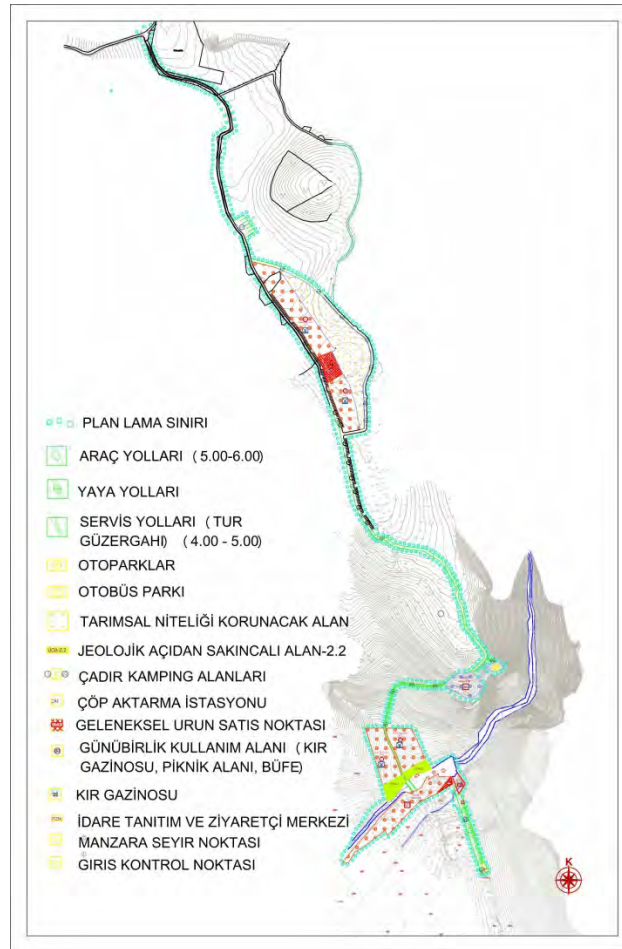
Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe Planlama Bölgesi Plan ve Plan Kararları;

1/25000 ölçekli Ballıkayalar Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı'nda Ballıkayalar Kanyonu planlama bölgesi ile ilgili plan kararları uygulanmaktadır, ayrıca yine aynı planda bu bölge için;

- Taşıt yolu ve otopark (hem kanyon hem de 159 rakımlı tepede),
- Giriş kontrol noktası (sadece kanyon bölgesinde),
- İdare, ziyaretçi ve tanıtım merkezi (sadece kanyon bölgesinde),
- Geleneksel ürün satış noktası (hem kanyon hem de 159 rakımlı tepede),
- Gününbirlik kullanım alanı (sadece kanyon bölgesinde),
- Çadırılı kamp alanı (hem kanyon hem de 159 rakımlı tepede),
- Manzara seyir noktası (sadece 159 rakımlı tepede kanyona bakar bölgelerde)

kullanım fonksiyonları belirlenmiştir (Harita 6).

Bu fonksiyonlar "Mesire Yerleri Teknik İzahnamesi"nde belirtilen taşıma kapasiteleri doğrultusunda geliştirilmiştir.

Harita 6: Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe Planlama Bölgesi 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı

Buna göre;

-Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe Planlama Bölgesi genelinde **toplam 100 araçlık otopark alanı** oluşturulmuştur.

-**Giriş kontrol noktası** olarak 6 m² 'yi geçmeyen tek bir birim olarak, alana giriş noktası olarak belirlenen bölgede planlanmıştır. Maksimum kat yüksekliği olarak 4.50 m. belirlenmiştir.

-**İdare, ziyaretçi ve tanıtım merkezi** Ballıkayalar Tabiat Parkı bütününde sadece bir adet olarak giriş niteliğindeki Ballıkayalar Kanyon bölgesinde planlanmıştır, **500 m² 'lik bir alan üzerinde** düşünülen bu merkez **250 m² 'yi geçmeyen bir yapı** olarak düşünülmüştür. **Hmaks (maksimum kat yüksekliği) olarak 4.50 m.** olarak belirlenen bu merkezin kanyon ve gölet ile görsel ve fiziki bir ilişkide olması esas olarak belirlenmiştir.

-Kanyon ve tepe bölgesinde ayrı ayrı olmak üzere iki alanda **geleneksel ürün satış noktası** (stant alanı) planlanmıştır. Tepe bölgesinde ve kanyon bölgesinde belirlenen alanlarda yapıların stantlar şeklinde taşınabilir ve hmaks. (maksimum kat yüksekliği) 4.50 m olarak belirlenmiştir. **6 m² 'yi geçmeyen büyüklükte birimler** olarak Kanyon kısmındaki birinci bölgede **maksimum 4 adet stant birim** ve 159 Rakımlı Tepe kısmındaki ikinci bölgede **maksimum 25 adet stant birim** düşünülmüştür.

-**Günübirlik kullanım alanı** olarak **7000 m² 'lik bir alan** Ballıkayalar Kanyon bölgesinde ayrılmıştır ve bu alan içerisinde alt kullanımlar (kır gazinosu, piknik alanı ve ortak kullanım alanları- spor tesisi, çocuk oyun alanı, otopark alanı, büfe, kır gazinosu ve tuvaletler-) bulunmaktadır. Bu kullanımlara ait özellikler "günübirlik kullanım alanları" başlığı altında detaylandırılmıştır. Günübirlik kullanım alanlarında **maksimum yapılaşma alanı 569 m²** (2*250 m² 'lik kır gazinosu, 30 m² 'lik tuvalet, 30 m² 'lik ocak ve bulaşıkhanesi ve 9 m² 'lik büfe) **ve hmaks 4.50 m.** olarak belirlenmiştir. 7000 m² 'lik toplam günübirlik kullanım alanının **1400 m² 'lik kısmı yol ve yeşil alanlar için, 5000 m² 'lik kısmı piknik alanı** (5 kişilik bir aile için 1 piknik masası ve 200 m² 'lik alan düşünüldüğünde toplam 25 ailelik), **250 m² 'lik kır gazinosu, 150 m² 'lik açık spor alanı, 50 m² 'lik açık çocuk oyun alanı, 30 m² 'lik tuvalet ve giyinme birimleri, 20 m² 'lik çamaşırhane ve bulaşıkhanesi, 9 m² 'lik büfe ve 10 m² 'lik çöp toplama alanı** olarak belirlenmiştir.

-“Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte 23. Maddede çadırli kamp alanları ile ilgili olarak, 1 kamp ünitesinin 3 kişilik olarak, kampçı ünitesi başına 80 m² 'lik bir alana ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe planlama bölgesinde **on (10) adet ve herbiri 2000 m²** olan **çadırli kamp alanları** tasarlanmıştır. Çadırli kamp alanlarının 4 tanesi (toplam 8000 m² 'lik 80 çadırli ve 240 kişilik kısmı) Ballıkayalar kanyon bölgesinde, 6 tanesi (toplam 12000 m² 'lik 120 çadırli ve 360 kişilik kısmı) 159 Rakımlı Tepe bölgesinde tasarlanmıştır.

Çadırli kamp alanlarında, **maksimum yapılaşma alanı 50 m²** (tuvaletler ve duş alanları 30 m² , 20 m² çamaşırhane ve bulaşıkhanesi) **ve hmaks (maksimum kat yüksekliği) 4.50 m.** belirlenmiştir. **2000 m² 'lik bir alan içinde 400 m² 'lik kısmı yol, yeşil alan ve ortak kullanım alanları** (tuvaletler ve duş alanları 30 m², yakacak deposu 8 m², bulaşıkhanesi 10 m², çamaşırhane 10 m², çöp toplama alanı 5 m², su deposu 5 m², ocak ve yeme pişirme alanı 12 m²), **1600 m² 'lik alan ise kamp üniteleri** (60 kişilik 20 kamp ünitesi) için düşünülmüştür.

Planlama bölgesinde **manzara seyir noktaları** 159 rakımlı tepe bölgesinde, kanyonu bakar konumda, seyir terasları şeklinde kanyonu ve göleti görebilecek alanlarda konumlandırılmıştır. Manzara seyir noktalarında ahşap platformlar, korkuluklar, yönlendirme işaretleri ve tanıtıcı panolardan oluşan sökülebilir ve taşınabilir birimler olarak düşünülmüştür.

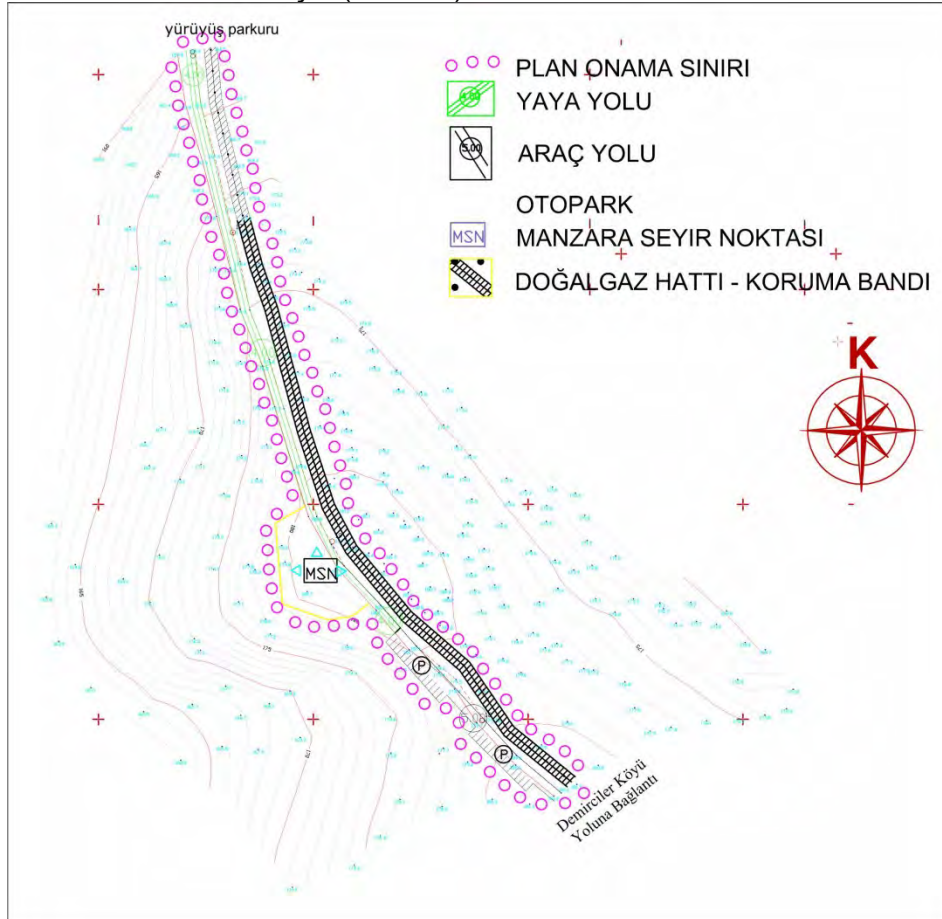
Kocamezarlık Planlama Bölgesi Plan ve Plan Kararları

1/25000 ölçekli Ballıkayalar Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı'nda Kocamezarlık planlama bölgesi "Sınırlı Kullanım Alanı" içerisinde yer almakta ve ilgili plan kararları uygulanmaktadır, ayrıca yine aynı planda bu bölge için;

- Taşıt yolu ve otopark,
- Manzara seyir noktası

kullanım fonksiyonları belirlenmiştir.

Kocamezarlık planlama bölgesinde otopark alanı olarak yaklaşık 750 m² 'lik bir alanda 30 araçlık alan planlanmıştır. Alan içerisinde 1255 m² alanda manzara seyir noktaları olarak kanyonun gören noktalar belirlenmiştir (Harita 7).

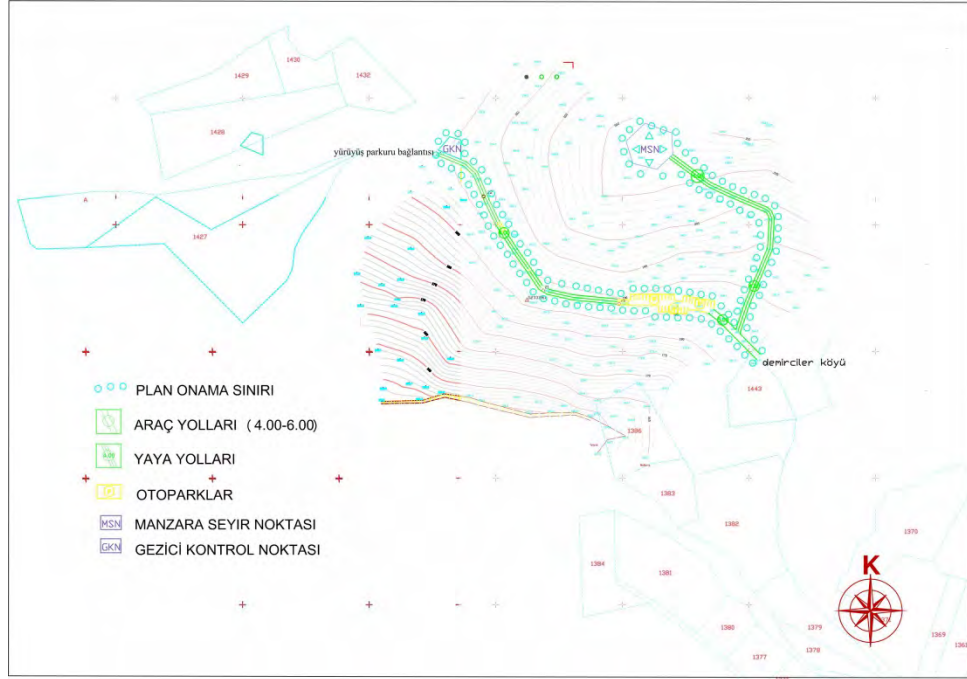
Harita 7: Kocamezarlık Mevkii Planlama Bölgesi 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı

Değirmendere Planlama Bölgesi Plan Kararları

1/25000 ölçekli Ballıkayalar Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı'nda Değirmendere Mevkii planlama bölgesi ile ilgili olarak;

- Taşıt yolu ve otopark,
- Gezici kontrol birimi,
- Manzara seyir noktası

kullanım fonksiyonları belirlenmiştir.

Harita 8: Değirmendere Mevkii Planlama Bölgesi 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı

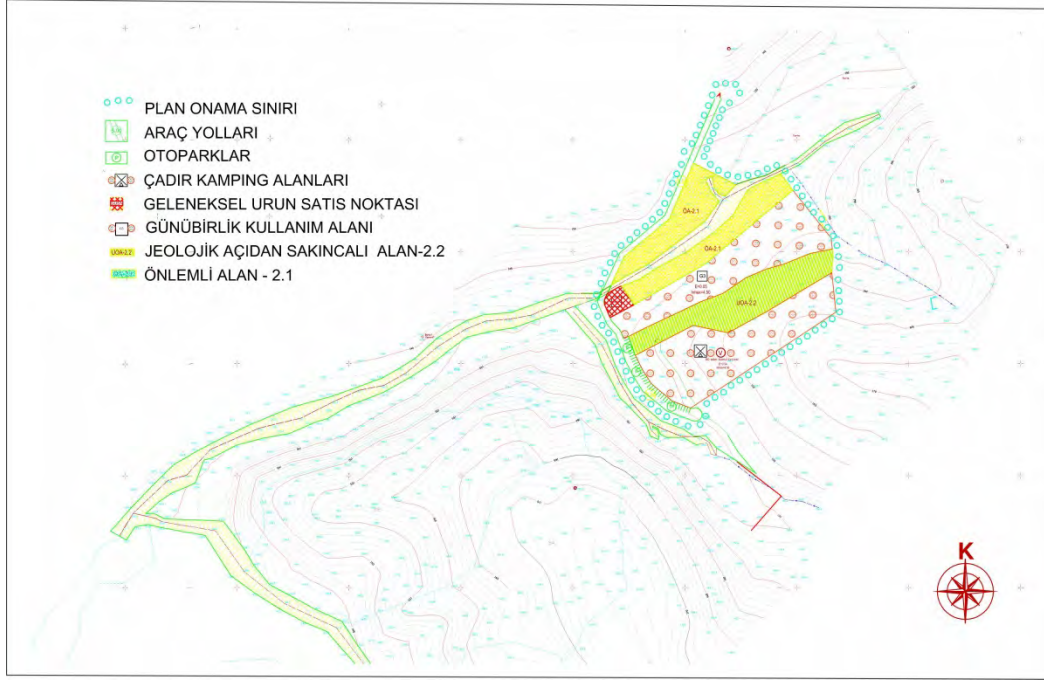
Değirmendere planlama bölgesinde yaklaşık 35 araçlık bir otopark alanı tasarlanmıştır. 6 m² lik kontrol birimi olan gezici kontrol noktası 185 m² olarak planlanmıştır. Manzara seyir noktaları 950 m² lik alanda kanyon bölgesine göre konumlandırılmıştır (Harita 8).

Kavaklar Deresi Planlama Bölgesi Plan Kararları

1/25000 ölçekli Ballıkayalar Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı'nda Kavaklar Deresi planlama bölgesi;

- Taşıt yolu ve otopark,
- Geleneksel ürün satış noktası,
- Gününbirlik kullanım alanı,
- Çadırlı kamp alanı,

kullanım fonksiyonları belirlenmiştir (Harita 9).

Harita 9: Kavaklar Deresi Mevkii Planlama Bölgesi 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı

Kavaklar Deresi Bölgesi genelinde yaklaşık **36 araçlık otopark alanı** oluşturulmuştur. Bölge bütününde 600 m^2 'lik alan üzerinde **geleneksel ürün satış noktası** (stant alanı) planlanmıştır. Kavaklar Deresi alanında, geleneksel ürün satış yapılarının stantlar şeklinde taşınabilir ve hmaks. (maksimum kat yüksekliği) olarak 4.50 m . belirlenmiştir. **6 m^2 'yi geçmeyen büyüklükte birimler** olarak düşünülmüştür.

Günübirlik kullanım alanı olarak **7000 m^2 'lik bir alan** ayrılmıştır ve bu alan içerisinde alt kullanımlar (kır gazinosu, piknik alanı ve ortak kullanım alanları- spor tesisi, çocuk oyun alanı, otopark alanı, büfe, kır gazinosu ve tuvaletler-) bulunmaktadır. Günübirlik kullanım alanlarında **maksimum yapılaşma alanı 319 m^2** (250 m^2 'lik kır gazinosu, 30 m^2 'lik tuvalet ve giyinme birimleri, 30 m^2 'lik ocak ve bulaşıkhanesi ve 9 m^2 'lik büfe) **ve hmaks 4.50 m** . olarak belirlenmiştir. 7000 m^2 'lik toplam günübirlik kullanım alanınının **1400 m^2 'lik kısmı yol ve yeşil alanlar için, 5000 m^2 'lik kısmı piknik alanı** (5 kişilik bir aile için 1 piknik masası ve 200 m^2 'lik alan düşünüldüğünde toplam 25 ailelik), **250 m^2 'lik kır gazinosu, 150 m^2 'lik spor alanı, 50 m^2 'lik çocuk oyun alanı, 30 m^2 'lik tuvalet ve giyinme birimleri, 20 m^2 'lik ocak ve bulaşıkhanesi, 9 m^2 'lik büfe ve 10 m^2 'lik çöp toplama alanı** olarak belirlenmiştir.

Kavaklar Deresi bölgesinde **4 adet ve her biri 2000 m^2 olan çadırlı kamp alanları** tasarlanmıştır. Çadırlı kamp alanları **toplam 8000 m^2 'lik 80 çadırlık ve 240 kişilik** tasarlanmıştır. Çadırlı kamp alanlarında, **maksimum yapılaşma alanı 50 m^2** (tuvaletler ve duş alanları 30 m^2 , 20 m^2 çamaşırhane ve bulaşıkhanesi) **ve hmaks (maksimum kat yüksekliği) olarak 4.50 m** . belirlenmiştir. 2000 m^2 'lik bir alan içinde **400 m^2 'lik kısmı yol, yeşil alan ve ortak kullanım alanları** (tuvaletler ve duş alanları 30 m^2 , yakacak deposu 8 m^2 , bulaşıkhanesi 10 m^2 , çamaşırhane 10 m^2 , çöp toplama alanı 5 m^2 , su deposu 5 m^2 , ocak ve yeme pişirme alanı 12 m^2), **1600 m^2 'lik alan ise kamp üniteleri** (60 kişilik 20 kamp ünitesi) için düşünülmüştür.

Ballıkayalar Tabiat Parkı dört plan bölgesinde yapılan 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı planlama kararları Tablo 3 de özetlenmektedir:

Tablo 3. Ballıkayalar Tabiat Parkı Koruma Amaçlı İmar Planı Planlama Bölgeleri Plan Kararları

Ballıkayalar Kanyonu ve 159 Rakımlı Tepe	Kocamezarlık	Değirmendere	Kavaklar Deresi
Taşıt yolu ve otopark -Kanyon bölgesi 18 araçlık -Tepe bölgesi 82 araçlık	Taşıt yolu ve otopark -30 araçlık	Taşıt yolu ve otopark -35 araçlık	Taşıt yolu ve otopark -36 araçlık
Giriş kontrol noktası -140 m ² alanda maks 6 m ²	Manzara seyir noktası 1255 m ² -ahşap platformlar -korkuluklar -yönlendirici birimler -tanıtıcı panolar	Gezici kontrol birimi -185 m ² alanda 6 m ²	Geleneksel ürün satış noktası 600 m ² -Her biri 6 m ² olmak üzere maks 10 adet stant birim
İdare, ziyaretçi ve tanıtım merkezi -500 m ² alanda 250 m ²		Manzara seyir noktası 950 m ² -ahşap platformlar -korkuluklar -yönlendirici birimler -tanıtıcı panolar	Günübirlik kullanım alanı 7000 m ² -Kır gazinosu 250 m ² -Hizmet alanları 70 m ² -Büfe 9 m ² -Piknik Alanı 5000 m ² -Yol ve yeşil alanlar 1400 m ² -Açık spor alanı 150 m ² -Açık çocuk oyun alanı 50 m ²
Geleneksel ürün satış noktası(Kanyon ve Tepe Bölgesinde 2 alanda 250 m ² +1550 m ² -Kanyon bölgesinde, her biri 6 m ² olmak üzere maks 4 adet stant birim -Tepe bölgesinde, her biri 6m ² olmak üzere maks 25 adet stant birim			Çadırlı kamp alanı 8000 m ² -her biri 2000 m ² 4 adet toplam 80 çadırlık 240 kişilik çadır alanı Her bir kamp alanında; -Yol, yeşil ve ortak kullanım alanları 400 m ² -60 kişilik 20 kampçı ünitesi 1600 m ²
Günübirlik kullanım alanı 7000 m ² -Kır gazinosu her biri 250 m ² olmak üzere 2 adet -Hizmet alanları 70 m ² -Büfe 9 m ² -Piknik Alanı 5000 m ² -Yol ve yeşil alanlar 1400 m ² -Açık spor alanı 150 m ² -Açık çocuk oyun alanı 50 m ²			
Çadırlı kamp alanı 20000 m ² -Kanyon bölgesinde her biri 2000 m ² 4 adet toplam 80 çadırlık 240 kişilik çadır alanı -Tepe bölgesinde her biri 2000 m ² 6 adet toplam 120 çadırlık 360 kişilik çadır alanı Her bir kamp alanında; -Yol, yeşil ve ortak kullanım alanları 400 m ² -60 kişilik 20 kampçı ünitesi 1600 m ²			
Manzara seyir noktası 420 m ² -ahşap platformlar -korkuluklar -yönlendirici birimler -tanıtıcı panoları			

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

“Korunan Alanlar” kapsamına giren tabiat parkları; doğal, coğrafi yapı, flora ve fauna özelliklerine sahip, dikkat çekici, rekreatif faaliyetler yapılabilen, çeşitli mevzuat hükümlerine göre belirlenerek koruma altına alınan alanlar olarak tarif edilmektedir. Günümüzde bu alanlar insan faaliyetleri baskısı ile kaynak değerlerini kaybetme tehdidi altındadır. Bu kaynakları korumak, sürekliliğini sağlamak ve geliştirmek için Tabiat Parklarında koruma-kullanma dengesi içinde tesis edilen kullanım alanlarında, doğa ile uyumlu yaşama olanağı bulunmakta ve doğal ortamın kaynak ve peyzaj değerlerini tanıma fırsatı elde etmek mümkündür. Bu amaçla Dünya’da ve Türkiye’de planlama çalışmaları yapılmaktadır. Yaklaşımlar temelde aynı olmakla birlikte planlama sürecinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 223 adet tabiat parkının 101 adedinin üst ölçek Uzun Devreli Gelişme Planı olması yanında, kullanım alanlarına ilişkin alt ölçek imar planlarının yeterince oluşmadığı görülmektedir.

Bu kapsamda, üniversite-kamu kuruluşu işbirliği çerçevesinde gerçekleşen, 2005 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (günümüzde T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü) tarafından yaptırılan “Ballıkayalar Tabiat Parkı 1/25000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı”nın genel planlama kararlarına göre hazırlanan “Ballıkayalar Tabiat Parkı Koruma Amaçlı İmar Planı” çalışmasında “planlama hiyerarşisi” ve “planlar arası kademeli birliktelik” yaklaşımları doğrultusunda uzun devreli gelişim planının genel ve mutlak koruma alanı, sınırlı kullanım alanı, kontrollü kullanım alanı olarak tanımlanan 3 bölge için plan kararlarına uyumlu olacak şekilde kullanım kararları öngörülmüş, kamusal açık alan, koruma- kullanma dengesi, rekreatif kullanımlar kavramlarını merkeze alan çalışma bütününde genel planlama kararları, uluslararası tabiat parklarında yapılan iyi uygulamalar da baz alınarak oluşturulan uygulamaya dair plan kararları, imar planları, plan lejantları, plan notlarına işlenerek analiz- plan- program- uygulama etapları bütününde bir süreç tarifi yapılmıştır. Bu çalışmanın, ulusal ölçekte tabiat parkı imar planlama çalışmalarına katkı sunması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Doğanay, Hayati, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, 3.Basım, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2001.
- Lowry, William R., "Providing Intergenerational Goods: Implementation of National Park System Plans in Canada and the United States", *Policy Studies Journal*, Vol. 27, No. 2, 1999 s:328-346.
- Palut, Doğan & Aydingün, Haldun, *Ballıkayalar*, Homer Kitapevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Province of British Columbia, Ministry of Environment Lands and Park, *Park Design Guidelines and Data*, 2nd ed., British Columbia, 1998.
- Resmi Gazete, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, Sayı: 18132, 1983a.
- Resmi Gazete, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Sayı: 18113, 1983b.
- Resmi Gazete, 3194 sayılı İmar Kanunu, Sayı: 18749, 1985.
- Resmi Gazete, Milli Parklar Yönetmeliği, Sayı: 19309, 1986.
- Resmi Gazete, Milli Parklar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Sayı: 28945, 2014a.
- Resmi Gazete, Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik, Sayı: 25887, 2005.
- Resmi Gazete, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik, Sayı: 28242, 2012.
- Resmi Gazete, Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, Sayı: 29030, 2014b.
- Resmi Gazete, Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Sayı: 29939, 2017a.
- Resmi Gazete, Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, Sayı: 29959, 2017b.
- Stockdalea, Aileen & Barker, Adam, "Sustainability and the multifunctional landscape: An assessment of approaches to planning and management in the Cairngorms National Park", *Land Use Policy*, 26, 2009, 479–492.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, *Ballıkayalar Tabiat Parkı 1/25000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı Çalışması – Analitik Etüt ve Sentez/Değerlendirme Raporu*, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014/23 nolu Korunan Alanlarda Yapılacak İmar Planı Teklifi Usul ve Esaslarına İlişkin Genelge, 2014.

T.C. Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, *Ballıkayalar Vadisi Kataloğu*, Berkay Ofset, İstanbul, 2003.

Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, *Ballıkayalar Vadisi Tabiat Parkı Envanter Raporu*, Ankara, 1994.

U.S. Department of the Interior, National Park Service, *Guiding Principles of Sustainable Design*, Denver Service Center, 1993.

Zhou, D.Q. & Grumbine, R. Edward, "National parks in China: Experiments with protecting nature and human livelihoods in Yunnan province, Peoples' Republic of China (PRC)", *Biological Conservation*, 144, 2011, 1314–1321.

URL-1:

http://www.iucn.org/about/work/programmes/gpap_home/gpap_quality/gpap_pacategories/, Erişim Tarihi: 27.01.2013.

URL-2:

http://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/themen/gebietsschutz/Tabelle_Naturparke_07_12.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2013.

URL-3:

http://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/themen/gebietsschutz/Naturparkkarte_Juli_2012.pdf, Erişim Tarihi 27.01.2013.

URL-4: http://www.naturparke.at/en/VNOe/What_is_a_Nature_Park, Erişim Tarihi: 28.01.2013.

URL-5: http://www.naturparke.at/en/VNOe/Map_Overview, Erişim Tarihi: 28.01.2013.

URL-6: <http://www.parcs-naturels-regionaux.tm.fr/fr/approfondir/federation.asp>, Erişim Tarihi: 28.01.2013.

URL-7: <http://www.parcs-naturels-regionaux.fr/fr/approfondir/qu-est-ce-qu-un-parc.asp>, Erişim Tarihi: 28.01.2013.

URL-8: http://www.parcs-naturels-regionaux.tm.fr/upload/doc_telechargement/grandes/Carre%20Postale_Parcs.pdf, Erişim Tarihi: 28.01.2013.

URL-9: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/introduction>, Erişim Tarihi: 13.03.2018.

URL-10: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/plan>, Erişim Tarihi: 13.03.2018.

URL-11: <http://www.tabiat.gov.tr/tr/searchplaces>, Erişim Tarihi: 27.01.2018

URL-12: <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/tp4>, Erişim Tarihi: 16.03.2018..

Mobilya Tasarımında Ekolojik Malzeme Açısından Kağıt Kullanımı

Sena ŞAHİN^{1*}

ÖZ

Sürdürülebilirlik; gerekli doğal kaynak ihtiyaçlarını gelecek nesillerin yaşam koşullarına zarar vermeden onların da doğal kaynaklara ulaşmasına olanak sunmak şeklinde tanımlanabilmekte ve doğal kaynakların azalmasıyla birlikte günümüzde önem kazanmaktadır. Sürdürülebilir mobilya tasarımlarında ekonomik, yenilenebilir, doğaya zararı az, geri dönüşümü kolay ve az enerjiyle elde edilen ekolojik malzemeler kullanılmaktadır. Böylece doğal kaynaklar verimli kullanılarak atıkların değerlendirilmesiyle tüketim ve doğaya verilen zarar azaltılabilmektedir. Ekolojik malzeme seçimiyle form, işlev, estetik, ergonomi gibi unsurların yanında tasarıma farklı yaklaşım getirilebilmektedir. Tasarımlarda farklı ekolojik malzemeler kullanılmakta ancak çalışmada kağıt malzeme ile yapılan tasarımlar incelenmektedir. Kağıt doğaya zararı az, yenilenebilir, geri dönüşümü kolay, ekonomik malzeme olduğundan ekolojik malzeme sınıfına girmekte ve geçmişten günümüze kadar mobilya tasarımlarında kullanılmaktadır. Kağıt kullanılan bazı tasarımlarda mukavemet, ergonomi gibi konularda sıkıntı olsa da zamanla bunlar çözülerek tasarımlar estetik, ergonomik, işlevsel ve ekonomik hale getirilmiştir. Frank Gehry' nin "Wiggle Side" sandalyesi 1972 yılında oluklu mukavvadan " Easy Edges" (kolay kenarlar) isimli mobilya serisinde üretilmiştir. Malzemenin sıkıştırılması ve kıvrımlı hatları sayesinde mukavemet sağlanmıştır. Düşük maliyet ile ergonomik olarak tasarlanan organik formu sandalye, döneminin sürdürülebilirlik açısından önemli örneği olmakla birlikte günümüzde Vitra markası sandalyenin üretimini yapmaktadır. Araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılmakta olup sürdürülebilir mobilya tasarımlarının önemi ve ekolojik malzeme sınıfında olan kağıt ile tasarlanan mobilyalar incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji, Kâğıt, Mobilya, Sürdürülebilirlik, Tasarım.

In Terms Of Paper Use Ecological Materials In Furniture Design

ABSTRACT

Sustainability; the natural resource needs of future generations necessary to reach their natural resources without provide to the living conditions can be defined together with the depletion of natural resources in the form of providing and gaining importance. Sustainable furniture designs are economical, renewable and less harm to nature, ecological materials are used and less energy is supplied with easy recycling. Thus, an effective use of natural resources consumption and waste by the evaluation of the damage to nature can be reduced. With the selection of ecological materials, design, function, aesthetics, ergonomics, as well as design elements can be brought to a different approach. Ecological materials are used in different designs, but in the study made with paper material, the designs are examined. Less damage to the paper

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Sanat Dalı

*İlgili yazar / Corresponding author: sena_sahin54@hotmail.com

Gönderim Tarihi: 18.12.2017

Kabul Tarihi: 12.03.2018

nature, renewable material because it is easy and economical recycling belongs to the class of ecological materials and furniture designs from the past to the present are used. Strength paper used in some designs, ergonomics on topics such as nuisance, although over time these will be resolved designs that are aesthetic, ergonomic, functional and affordable has been made. Corrugated cardboard Wiggle side chair Frank Gehry's 1972 "Easy Edges" is called in a series of furniture are manufactured. Thanks to the strength of the compression and curved lines of the material has been achieved. Low cost ergonomically designed with an organic-shaped chair, with the example of the period being important in terms of sustainability today, the brand Vitra, the chair is engaged in the production of. The literature survey method is used in the research and the furniture is designed with the importance of sustainable furniture designs and the paper in ecological material class.

Key Words: *Ecology, Paper, Furniture, Sustainability, Design.*

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar mobilya tasarımında farklı malzemeler, farklı çözümler ve farklı teknikler kullanılmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkmasıyla çevre bilinci artmış olmakla birlikte doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının önem kazanmış olduğu da görülmektedir. Mobilya tasarımlarında çevreye olan zararın en aza indirgenmesi ekolojik malzeme seçimi ile sağlanabilmekte ve tasarımlarda ekolojik malzeme olarak seçilen kağıt çeşitleri ile ergonomik, estetik, ekonomik, işlevsel tasarımlar yapılmış olduğu görülmektedir. Mobilya tasarımında ekolojik malzeme açısından kağıt kullanımı başlığı altında ilk olarak araştırmamızın temelindeki terimlere ait tanımlamalar yapılmakta olup daha sonra ekolojik malzeme olarak seçilen kağıt hakkında bilgiler verilmekte ve kağıt malzemesi ile yapılan örnek tasarımlar incelenmektedir. Çalışmada detaylı literatür taraması yöntemi ile araştırmalar yapılmış elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

TDK(Türk Dil Kurumu)' ya göre ekoloji canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalıdır. Bundan dolayı ekolojiyi insan ile çevresindeki ilişkiler sistemi olarak tanımlamak da mümkün olabilmektedir. Ekoloji aynı zamanda, bir ürünün üretiminden yok oluşuna kadar geçen süreçte (üretim, kullanım, atıklar) çevre sistemlerinin olumsuz etkilenmesini en aza indirgeyecek sistemlerin bilimsel olarak araştırılıp uygulanmasının yollarını aramaktadır(Bostancıoğlu ve Düzgün Birer, 2004, s. 38). Çevre bilimi olan ekoloji ile birlikte sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıktığı görülmektedir. Artan nüfus ve üretimlerde ortaya çıkan kirlilik ile birlikte çevre sorunlarının arttığı, doğal kaynakların sınırlı olduğu ancak bireylerin ihtiyaçlarının sınırsız olduğu günümüzde sürdürülebilirlik konusunun önem kazandığı görülmektedir. Şatır(2015)' a göre sürdürülebilirlik "Çok boyutlu bir tanıma sahip olan kavram genelde, ekonomik, sosyal, kültürel, ekolojik vb. alanların içeriklerinde etkendir. Yaşamın sürdürülebilirliği ön planda ele alındığında, doğal kaynakları tüketmeden, tüketim zorunluluğu olduğunda ise dengeli bir tüketim yaratarak, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasında bugünden planlama yapma çabalarını kapsar". Özellikle hammadde kullanımının artması ile üretim sırasında çevre kirliliği artmış bunun sonucunda da sürdürülebilir çalışmalar önem kazanmıştır. Tasarımların üretiminde çevreye verilen zararın azaltılması ve hammaddenin ekolojik malzemelerden seçilmesi ile işlenmesi sırasında zararlı atıklar oluşturulmaması sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır.

Sürdürülebilirliğe geçiş, birçok firma için daha az kaynak tüketerek üretim yapmak, insanların toplam malzeme tüketiminin azalmasıyla fiziksel ve sosyal kalitenin

arttırıldığı daha iyi bir sosyal ve ekonomik ortamda yaşamasına yardım etmek için bir öğrenme sürecidir(Turhan, 2011, s. 128).

Sürdürülebilir bir ürün tasarımından bahsedilebilmesi için, ürünü oluşturacak malzemenin eldesinden üretimine, kullanımından tüketilmesine ve bertarafına kadar sürdürülebilir bir sistemden bahsedilmesi gerekmektedir(Öç, 2013, s. 27). Mobilya tasarımlarında sürdürülebilirliğin ekolojik malzemeler kullanılarak yapılan tasarımlarda karşımıza çıktığı görülmektedir. Hammaddesi doğaya zarar vermeyen, kullanım ömrü bittiğinde çevreye zarar vermeden geri dönüşümü kolay olan malzemeler ile tasarlanmış mobilya tasarımları ekolojik tasarımları oluşturmaktadır.

Eko tasarım ise hammadde verimliliği, çevre açısından tercih edilebilecek materyaller, kullanımda verimlilik, söküm ve geri dönüşüm için tasarım, dayanıklılık ve uzun ömür gibi ölçütleri benimsemiştir(Özçuhadar, Öncel, 2011, s. 14). Endüstriyel ve teknolojik gelişmeler aslında doğal kaynakların tüketiminin bir nedenidir. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde ekolojik mobilya tasarımları genel kabul görmektedir. Endüstriyel ve teknolojik gelişmeler nedeni ile imalat arttığından sanayi üretiminin olumsuz etkileri azaltılmaya çalışılmaktadır(Yüksel Ve Kılıç, 2015, s. 358). Dünya genelinde çevre sorunları ve çözümleri, ekolojik çalışmaların fikirleri ilk önemli adım olarak 1972’ de Stockholm’de ele alınmış ve “ İnsan ve Çevresi” bildirisi yayınlanmıştır. Sonraki yıllarda sürdürülebilirliğe dair yapılan toplantıların arttığı görülmekte olup bu yapılan bildirimlerde mobilya tasarımlarını etkileyen sonuçlar olarak tasarımcıların geri dönüşümlü malzemeden yapılan tasarımlarla veya tamamen doğal malzemelerden yapılan tasarımlarla ekolojik çözümlere ulaşabileceği çıkarılabilir.

Dünyanın 1966’da uzaydan çekilen ilk fotoğrafı ile bugünkü karşılaştırıldığında ilk bakışta yedi farkı bulmak hiç de güç değildir. Doğal ormanların %80’i yok edilmiş, son 30 yılda doğal kaynakların üçte biri tüketilmiş, son 50 yılda ortalama sıcaklık bilinen en hızlı şekilde artmıştır. Bugün ise bir milyardan fazla insan temiz su kaynaklarına erişmekte güçlük yaşamaktadır(Turhan, 2011, s. 126). Günümüzde mobilya tasarımlarında ekolojik malzeme kullanımı tasarımcıların isteklerine göre değişiklik gösterebilmekte kısacası tasarımcıların malzeme seçiminde birçok tercih hakları bulunmaktadır. Ancak imalat sürecinde çevreye zarar verecek atık oluşturmamak ve tasarımları direk olarak ekolojik bir malzeme ile yapmak dünyanın karşı karşıya kaldığı çevre sorunlarına bakılacak olursa tasarımcılara ekolojik tasarımların zorunlu hale getirilmesi gibi bir olasılığın söz konusu olabileceği düşünülmektedir.

Ekolojik malzemelerin birçok farklı çeşidi bulunmaktadır. Yüksel (2016) ’e göre bu malzemeler; Ahşap Köklü Malzemeler(Ahşap ve Levhalar, Bambu ve Rattan), Lifler, Kompozit Malzemeler, Geri Dönüştürülmüş Kâğıt, Biyo Bitkiler-Biyopolimerler ve diğer malzemeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlardan kağıt ve kağıt ürünleri ile yapılan tasarımlar ise çalışmanın temel inceleme konusunu oluşturmaktadır.

2. KÂĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İLE TASARLANAN MOBİLYALARIN İNCELENMESİ

TDK(Türk Dil Kurumu) da kâğıt “ Hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, baskı yapmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak”, karton ise “ Kâğıt hamuruyla yapılan, ayrıca içinde bir veya birkaç lif tabakası bulunan kalın ve sert kâğıt” şeklinde tanımlanmaktadır. Kâğıdın ana maddesi olan selülozun liflerinin ince tabakalar haline getirilmesiyle elde edilmektedir. Genellikle odundan elde edilen selüloz, yüksek basınç altında yabancı maddeleri gidinceye kadar ısıtılmaktadır.

Hamur haline getirilen bu malzeme ise beyazlatılarak kurutulmakta ve daha sonra istenilen şekil kâğıt hamuruna verilebilmektedir. Böylece ihtiyaca göre kâğıt ürünleri elde edilebilmektedir.

Mobilya tasarımlarında birçok farklı malzemeler kullanılmakta fakat sürdürülebilir malzemeler konusunda çok farklı alternatif malzemeler bulunmamaktadır. Sürdürülebilir malzemeler arasında yer alan kağıt ve kağıt ürünlerinin mobilya tasarımlarında kullanımı, üretimi kolay ve özellikle geri dönüşümlü malzeme olmasından, doğaya daha az zarar vermesinden, önemli bir ekolojik malzeme olmasından kaynaklanmaktadır. Mobilyada kâğıt malzeme kullanılmaya başlandığında günlük hayatta karşımıza sürekli çıkan karton gibi basit bir malzemenin baskı ile sıkıştırılarak dayanım gücünün artırılması ve kıvrımlı formlar ile kullanıma dayanımı arttırılmaya çalışılmıştır. Böylelikle kâğıt malzemedeki dayanımı yüksek, estetik, hafif ve ekonomik tasarımlarla geleneksel mobilya tasarımlarına sürdürülebilir alternatif tasarım anlayışları geliştirilmiştir. Geçmişten günümüze kadar kâğıt ve kâğıdın çeşitlerinden farklı ürün tasarımları yapılmıştır.

Kağıt ve kağıt ürünleri ile yapılan tasarımlara ilk olarak Gunnar Aagaard Andersen' in 1952-1953 yıllarında tasarladığı Prototype isimli sandalyesi o yıllarda ekolojik malzeme kullanımına örnek olmaktadır. Prototype Sandalyesi gazete kâğıtlarının sıkıştırılarak organik form verilmesinden oluşmakta ve buna ek olarak sandalyenin konstrüksiyonu kümes teli ile desteklenmektedir. Bu sandalye ile birlikte kâğıdın mobilya tasarımlarında malzeme olarak kullanılabilirliği görülmüş olup mobilyalarda sürdürülebilirlik çalışmalarına ağırlık verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu sayede kâğıt ve kâğıt ürünleri endüstri ürünleri tasarımında kullanılmakta olup ilerleyen dönemlerle birlikte tasarımlarda gelişmenin sağlandığı görülmektedir(Şekil 1).

Şekil 1: Gunnar Aagaard Andersen Prototype Sandalyesi (URL- 1)

1968 yılında Peter Murdock' un Londra' da yaptığı sandalye tasarımının lamine edilmiş kâğıtlardan oluşturulmuş olduğu görülmektedir. Murdock' un çocuklar için katlanır ve hafif mobilya olarak tasarlanan sandalyesinin dayanımı konusunda sıkıntılar söz konusu olmuştur ancak tasarımın kâğıdın mobilyada kullanımına destek olmasından ve gelişimine katkı sağlamasından dolayı önemli olduğu görülmektedir. Kâğıdın kolay kıvrılma, bükülme, şekil alma özelliklerinden dolayı tasarımlarda esneklik sağladığı da görülmektedir. Murdock' un sürdürülebilir ürünler serisinin dezavantajı ise ürünlerin tek kullanımlık tasarlanmış olmasıdır. Tasarımın seri üretimi de yapılmıştır(Şekil 2).

Kâğıt hamurunun PLA (biyolojik olarak parçalanabilir plastik) malzeme ile bir araya getirilmesiyle oluşturulan malzeme ince kesitli, ağırlık ve gerilmeye, neme ve sıcaklığa karşı özellikleri geliştirilmiştir. Ucuz ve atılabilir olması nedeniyle kullanışlı bir malzemedir. Murdock' un kâğıt malzemeyi mobilya tasarımında kullanması, ekolojiyi koruma yönünden radikal bir katkı olarak değerlendirilebilir(Yüksel, 2012, s. 2).

Şekil 2: Peter Murdock Think Sandalyesi (URL- 2)

Bir diğer ekolojik malzeme kullanımı ile ilgili önemli adım ise 1972 yılında “ Easy Edges” (kolay kenarlar) isimli mobilya serisinde Gehry’ nin tasarımlardır. Seride en dikkat çeken “ Wiggle Side” sandalyenin olduğu görülmektedir. Seride oluklu mukavvanın yaklaşık 60 tabakalı halinde sıkıştırılması ile tasarımlar yapılmıştır. Ürünler basit ve kullanışlı olmasının yanı sıra sağlamlığı ve dengeli olmasıyla kâğıdın mobilyada kullanılabilirliğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca kıvrımlı formları ve sıkıştırılmış oluklu mukavva tabakalarından oluşan dayanımı yüksek mobilyaların maliyeti de geleneksel yöntemlere göre daha ekonomiktir. Mobilya parçaları basit, esnek ve hafiftir. Kolay taşınabilmekte, saklanabilmekte ve montaj edilebilmektedir(Şekil 3). Yüksel(2012)’ e göre Gehry kâğıdın düşük taşıma kapasitesini kâğıt hamurunu kalıba dökerek ve presleyerek elde ettiği malzeme ile koltuk ve sandalye üretti. Dayanıklılık ve esneme konstrüksiyonunu sağlama amacıyla mukavva katmanları arasında birbirine ters gelecek biçimde kıvrımlar oluşturdu. Lamine edilmiş mukavva konstrüksiyondan elde edilen bu ürünler zamanla mobilya mağazalarında yerini aldı.

Günümüzde de Vitra markası Gehry tasarımı olan sandalyenin imalatını yaparak satışa sunmaktadır.

Şekil 3: Frank Gehry “ Easy Edges” (kolay kenarlar) isimli mobilya serisi (URL- 3)

Ekolojik malzeme olan kâğıdın tümü ile geri dönüşebilir malzeme olması, maliyetinin ucuz olması, kullanımda esneklik sağlaması, hafif olması, montajının kolay olması endüstriyel ürün tasarımında kâğıdın kullanılabilir olmasını ve kâğıt ile yapılan tasarımların gelişmesine olanak sağlamıştır.

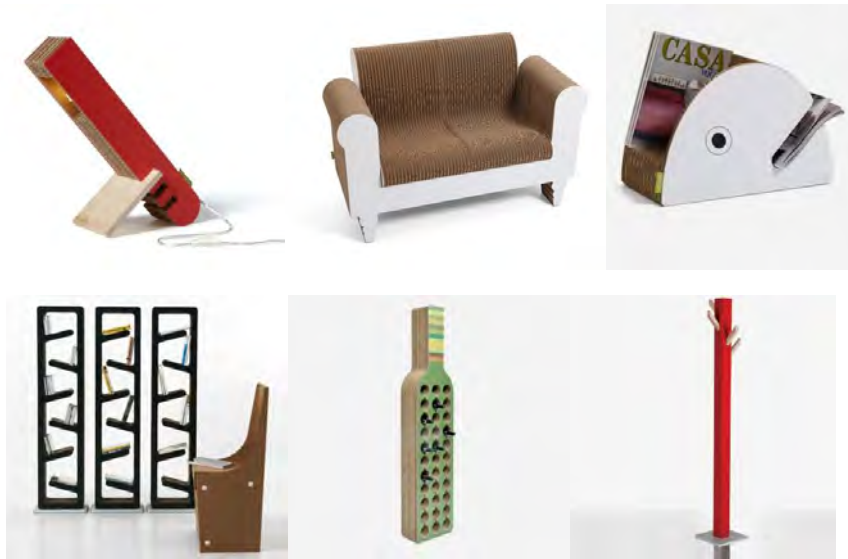
Günümüz örnekleri incelendiğinde İtalyan Mimar Giorgio Caporaso’ nun tasarımları ekolojik malzeme kullanımı konusunda dikkat çekmektedir. En bilindik tasarımı X2 Chair olan Caporaso tamamı geri dönüşebilir tasarımlar yapmaktadır. Estetik ve basit imal tekniği ile yapılan yenilikçi tasarım ürünlerinin karton ve FSC ahşap bileşenlerinden meydana geldiği görülmektedir. Tasarımlarının parçaları dayanıklı ve uzun ömürlü imal edilmekte olup gerektiğinde onarım yapılması kolaydır. Maliyeti

düşük olan tasarımlar istenmediğinde kolayca geri dönüştürülebilmektedir. Tasarımlar genellikle sade ve zarif olmakla birlikte tasarımlarda sürekli çizgiler pürüzsüz yüzeyleri meydana getirmektedir(Şekil 4). Sürdürülebilir ürün tasarımlarına destek olan Caporaso ekolojik malzeme olan kağıdın mobilya da kullanımına önem vermektedir.

Şekil 4: Giorgio Caporaso' nun Sürdürülebilir Mobilya Tasarım Örnekleri (URL- 4)

Kube Design firmasının ise tasarımlarının tümünün özünde mukavva bulundurduğu görülmektedir. Karton ile yapılan mobilya üretimi tasarımlarda maliyeti düşürdükçe tasarımların çevreye zararlı etkisi de azaltarak seçenekleri daha ekonomik hale getirmektedir. Çevreye duyarlı tasarımları amaç edinen firmanın pratik çözümler sunan kartondan tasarımları hem ergonomik hem işlevsel hem de işlemesi kolaydır. Kube Design mobilya, aksesuar ve aydınlatma gibi çeşitli alanlarda kartondan tasarımlar sunmaktadır. Böylelikle farklı alanlarda ekolojik olan malzeme ile farklı tasarımlar oluşturulduğu görülebilmektedir(Şekil 5).

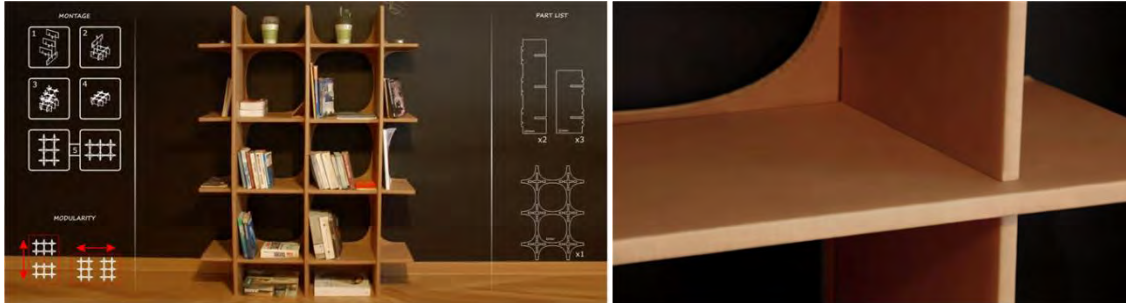
Şekil 5: Kube Design Tasarımları (URL- 5)

Manfred Kielnhofer'ın 2002 yılında geri dönüştürülmüş kâğıtlarından yapmış olduğu karton sandalye tasarımı günümüzde de çeşitli etkinliklerde kullanılmaya devam edilmektedir. Kâğıt sandalye, halen günümüzde aynı şeklini korumakta olup sandalye kullanılan karton tüplerden yapılmıştır ve bu tüpler geri dönüşümlü kâğıtlardan imal edilmiştir(Şekil 6).

Şekil 6: Manfred Kielnhofer Tasarımları (URL- 6)

Günümüz kâğıt ve kâğıt ürünlerinden yapılan tasarımlarda Mete Mordağ ise 2007 yılından bu yana ev gereçleri, aksesuar, mobilya, şehir mobilyaları, mimari donatılar, yapı elemanları gibi oldukça geniş bir alanda MordagDesign Stüdyosu ile faaliyet göstermektedir. Endüstriyel ürün tasarımlarında ekolojik malzeme kullanan Mordağ, ekolojik dengeyi korumak için yeni tasarım fikirleri ile doğal ve geri dönüşümü kolay materyalleri kullanımına katkı sağlamakta olduğu görülmektedir. Tasarımların tümünü kartondan yaptığı kartonworks serisindeki mobilya tasarımları hem fonksiyonel hem dayanımı beklenenin üstündedir. Genel olarak işlevsel olan mobilyaların estetik, sade, hafif, dayanıklı, taşınmasının kolay ve montajının pratik olduğu görülmektedir.

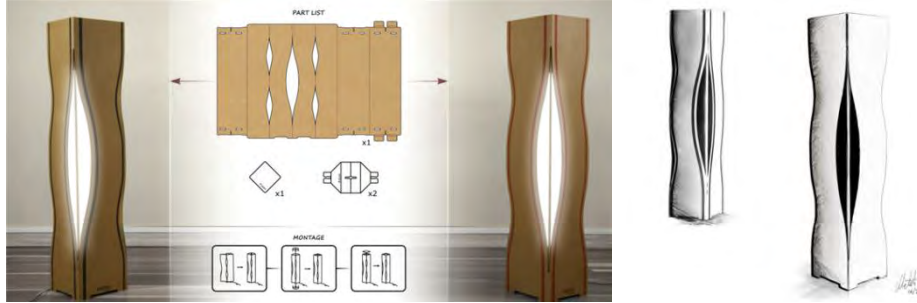
Şekil 7: MordagDesign Antarktika, 2014. (URL- 7)

Kartonworks serisindeki Antarktika isimli kitaplık tasarımı yüksek kalitede mukavvadan üretilen 6 parçadan oluşmaktadır. Antarktika işlevselliğinin yanı sıra hafif, modüler, çevre dostu ve hiçbir bağlantı elemanı veya yapıştırıcı olmadan kolay montajı yapılabilen mobilya tasarımıdır. Mukavva malzemesinin işlenmesi kolay olduğundan tasarımlara organik formlar kolayca verilebilmektedir(Şekil 7).

Şekil 8: MordagDesign Kalahari, 2013. (URL- 7)

Kartonworks serisindeki Kalahari isimli tasarım, yüksek kalitede mukavvadan üretilen katlama ve montaj yöntemleri ile oluşturulmuş bir tabure ve sehpadır. 39x50x50 ölçüsünde hafif olan tasarımın yüksek mukavemeti sahip estetik ve çevreci bir tasarım olduğu görülmektedir(Şekil 8).

Şekil 9: MordagDesign Kalahari, 2013. (URL- 7)

Kartonworks serisindeki bir diğer ekolojik malzemeden yapılan tasarım ise Meke Lambader' dir. Mukavvadan yapılan Meke Lambader' in içerisindeki Ledler sayesinde aydınlatma sağlamakta olduğu görülmektedir. Mukavvanın katlanmasına dayalı olan ürün tasarımının bütün bileşenlerinin geri dönüşüme uygun olduğu görülmektedir(Şekil 9).

Sürdürülebilir malzeme olan kâğıt ve kâğıt ürünleri geçmişten günümüze kadar endüstri ürünleri tasarımlarında kullanılmış olup gelişimi ve kullanılması günümüzde de devam etmektedir. Farklı alanlarda farklı tasarımlarda kâğıt ve kâğıt ürünleri kullanılmakta ve ihtiyaca cevap veren ürün tasarımları elde edilmektedir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sürdürülebilirlik, insanların gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap vermesini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmesi olarak tanımlanmakta ve çevreye verilen her zarar sürdürülebilirlik kavramı ile ters düşmektedir. Ekoloji veya doğa bilimi ise canlıların birbirleri ve çevreleriyle ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Sürdürülebilirlik kavramının dünyanın ekolojik dengesinin bozularak çevreye verilen zararlarla birlikte günümüzde giderek daha önemli hale geldiği görülmektedir. Çalışmada; dünyanın ekolojik dengesinin bozulmaması için her alanda sürdürülebilir çalışmalara destek verilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeplerden dolayı mobilya tasarımlarında tasarımcıların ürünlerin çizimlerinden üretilmesine kadar her aşamasında çevreye duyarlı olması gerekmektedir. İmalat süresince meydana çıkan atıkların değerlendirilmesi veya geri dönüştürülmesi sürdürülebilir çevre için büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için imalat süresince çıkan atıkların değerlendirilmesinin yanı sıra mobilya tasarımlarında ekolojik malzeme kullanılması da önemli bir adım olmaktadır. Böylelikle ekolojik malzemeler ile yapılan tasarımlar çevreye zarar vermeden ihtiyaca cevap verebilecektir. Üretimi ve işlenmesi sırasında az enerji harcayan, kullanım ömrü bittiğinde kolayca geri dönüşebilen malzemeler ile mobilya tasarımı yapılırsa dünyanın doğal dengesinin korunmasına katkı sağlanmış olup kaynak ve enerji tüketimini en aza indirebilecek çözümler ile sürdürülebilirliğe katkı sağlanacaktır.

Çalışmada ekolojik malzemeler sınıfına dahil olan kağıt ve kağıt ürünlerinden yapılan mobilya tasarımları incelenmiş ve kağıt ürünlerinden yapılan tasarımların geçmişten günümüze kadar kullanılmış olduğu görülmüştür. Geliştirilerek kullanımına devam edilmekte olan kağıt mobilya tasarımlarının; estetik, ergonomik, işlevsel, organik, kaliteli ve ekonomik olduğu saptanmıştır. Böylece daha az enerji kullanarak daha az

çevreye zarar ile mobilya tasarımları mümkün olmaktadır. Pratik kullanıma uygun, montajı ve geri dönüşümü kolay kağıttan oluşan mobilyalar bireylerin ihtiyaçlarına ve kullanımına uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Son olarak; tasarımcıların dünyanın karşı karşıya olduğu çevre sorunlarının artmış olduğu günümüzde, çevreye duyarlı sürdürülebilir yaklaşımlar olan ekolojik malzemelerden tasarımlar ile ihtiyaca cevap veren ürünler oluşturabilmeleri geleceğimize önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Bostancıoğlu, Esra Ve Düzgün Birer, Emel, Ekoloji Ve Ahşap-Türkiye' de Ahşap Malzemenin Geleceği, Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2, 2004, 37-44.

Öç, Burç, Sürdürülebilir Tasarım: Ürün Tasarımı Ve Üretimi Temelinde Malzemelerin Geri Dönüştürülmesi Bilinci, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Özçuhadar, Tuna Ve Öncel, Pınar, Eko- Tasarım, Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Yayınları,4, 2011, s.n.y.

Turhan, Senem, Sürdürülebilir Kalkınmada Endüstriyel Tasarımcının Rolü, Sanat Ve Tasarım Dergisi, 7, 2011, 125-139.

Şatır, Seçil, Sürdürülebilir Kentsel Mekânlar&Kent Mobilyaları, Tasarım+Kuram Dergisi, 19, 2015, 1-18.

Yüksel, Emine, Ecologic Materials Used In Furniture Design, Mugla Journal of Science and Technology, 2, 2016, 125-130.

Yüksel, Emine Ve Kılıç, Murat, Eco-Friendly Approach In Furniture Design, Research for Furniture Industry Proceedings of the 27th International Conference , Gazi University, 2016, 357-368.

Yüksel, Emine (2012), Mobilya Tasarımında Çevre Dostu Yaklaşımların Tarihsel Süreci, 2050 Sürdürülebilir Gelecek Dergisi, Gizmo Yayıncılık, 2016, s.n.y.

URL-1 Erişim: <http://designofthetimes.altervista.org/wp-content/uploads/2014/02/Gunnar-Aagard-Andersen-1952-53.jpg>

URL-2 Erişim: <http://collections.vam.ac.uk/item/O49115/chair-thing-chair-murdoch-peter/>

URL- 3 Erişim: https://www.1stdibs.com/furniture/seating/lounge-chairs/frank-gehry-easy-edges-contour-chair/id-f_5488803/

URL- 4 Erişim: <https://eluxemagazine.com/homestech/giorgio-caporaso-paper-chaise/>

URL- 5 Erişim: <http://www.kubedesign.it/it/default.html>

URL- 6 Erişim: <http://kielnhof.at/design.htm>

URL- 7 Erişim: <http://www.mordagdesign.com/#/projects/378/1795/>

Ulaşım Aktarma Merkezlerinde Akıllı Kent Mobilyaları

Arash NAJAFİDASHTAPE^{1*}

ÖZ

Günümüzde farklı toplu taşıma türlerinin kesiştiği ulaşım ağırlıklı kent odakları olan aktarma merkezleri kullanıcı sayısı yoğunluğunun yanısıra fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan da yoğun ve karmaşık yapıya sahip mekânlardır. Bu nedenle ulaşım aktarma merkezlerinde her türde kullanıcının çeşitlenen ihtiyaçlarına cevap verecek, algılanabilir, kolay, seri, kesintisiz ve güvenli seyahat koşullarının sağlanmasında kent mobilyalarının rolü önemlidir. Ancak kalabalık insan grupları için toplanma ve dağılma noktası niteliğini taşıyan ulaşım aktarma merkezlerinde kent mobilyalarının uygulamaları incelendiğinde; algılama, konumlandırma, bilgilendirme, yönlendirme gibi mekânsal kullanım konuları açısından yetersiz kaldığı ve bireylerin talepleri ile bütünleşik olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, aktarma merkezlerini kullanan yolcu yoğunluğu ve taleplerindeki artış ihtiyaçların çağımızın akıllı kent mobilyaları ile karşılanmasını gerektirmektedir. Ulaşım aktarma merkezlerindeki akıllı kent mobilyaları kısa süreli ve anlık yolcu ihtiyaçlarını destekleyen sistemlere sahip olup, özellikle bir ulaşım türünden diğerine kolay erişim sağlama ve dolayısıyla seyahat sırasında aktarmaların hızlı şekilde gerçekleşmesine olanak tanıyacak nitelikte olmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; bireyleri algılayabilen ve enerji üretebilen nitelikleri bulunan akıllı kent mobilyalarını ulaşım aktarma merkezleri örneğinde ortaya koymaktır.

Anahtar kelime: Aktarma Merkezi, Kent Mobilyası, Akıllı Kent Mobilyaları

Intelligent City Furniture at Transportation Transfer Center

ABSTRACT

Today, the transport hub or interchange that make up the transportation focal points of the different types of public transportation are the places that have intensive and complex structure in terms of physical, social and psychological aspects as well as the density of users. Thus, the role of urban furniture is ensuring the travel conditions that can be perceived, easy, serial, uninterrupted and safe to supply the different needs of every kind of users in transfer centers. However, when the applications of the urban furniture are examined in the transfer centers, which are gathering and dispersing points for crowded groups of people, it is seen that urban furniture is inadequate or not integrated with the demands and potentials of the individuals in terms of spatial usage such as perception, positioning, informing and directing. The purpose of the article is;

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

* İlgili Yazar / Corresponding Author: e-mail: arashalon@gmail.com

Gönderim Tarihi: 25.02.2018

Kabul Tarihi: 25.03.2018

to evaluate urban furniture in terms of, technological, intelligence and renewable energy sources within the framework of transfer center.

Keywords : *Transfer Center, City Furniture, Smart City Furnitures*

1. GİRİŞ

İnsan ve faaliyetlerini destekleyen temel unsurlarından biri olan kent mobilyaları, kentsel alanlarda insanlar için çeşitli hizmetler ve işlevler sunmaktadırlar. Kent mobilyaları, kentin mekânsal kalitesini belirleyen önemli unsurları teşkil etmektedir. Bu doğrultuda kent mobilyaları, hem kentlerin kimlik ve imajının oluşumu ve hem kentlerdeki merkezi alan ve mekânların işlev ve estetik özelliklerini olumlu şekilde etkilemektedirler. Bu nedenle kent mobilyaları gelişen teknoloji, değişen yaşam şartları ve kullanıcı yapısındaki değişimleri takip etmelidir. Bu yaklaşım kapsamında kent mobilyaları, kentin teknoloji temelini oluşturma açısından buldukları kentsel mekânın kullanımını kolaylaştırmalı ve kullanıcı gereksinimlerine çağdaş sistemler aracılığıyla yanıt verebilmelidir. Kent mobilyalarının önemi, kullanıcının yoğun olduğu kentsel mekânlarda daha da artmaktadır. Bu yaklaşım kapsamında, önemli kentsel mekânlardan biri, gün içinde kullanıcı sayısının yüksek olduğu ve çeşitlilik gösterdiği ulaşım aktarma merkezleridir.

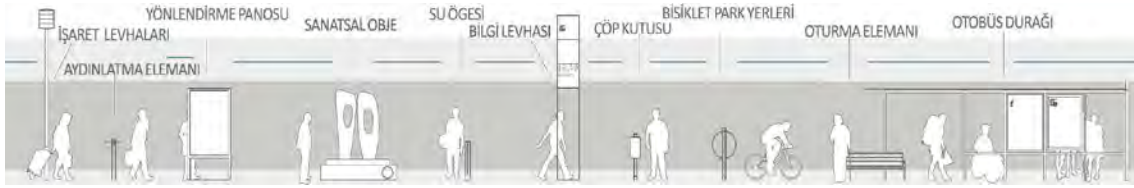
Ulaşım aktarma merkezleri; karayolu, demiryolu ve denizyolu ulaşım türleri arasında entegrasyon ve organizasyon sağlayan, bir ulaşım türünden diğerine geçmeye imkân tanıyan odak noktalardır (Albayrak, 2016). Başka bir deyişle, ulaşım aktarma merkezleri hem toplu taşıma türlerinin hem de bireysel ulaşım türlerinin (yaya, bisiklet ve otomobil) mekânsal olarak bütünleştiği alanlar olarak tanımlanmaktadır (Saraçoğlu, 2012). Ayrıca aktarma merkezleri yolcuların kentiçi toplu taşıma sistemine giriş-çıkış yaptıkları, taşıt ve yaya hareketlerine yönelik organizasyonun sağlandığı, ulaşım da toplanma-dağılma alanı rolünü üstlenen düğüm noktalarıdır (San Francisco Redevelopment Agency, 2009). Kullanıcı yoğunluğu fazla olan bu tür mekânların düzenli bir şekilde insan kitlesi ile dolması ve bu kitlenin mekândan boşaltılması büyük önem taşımaktadır. Ancak kentlerin yoğunlaşması ve nüfusun artması, ulaşım aktarma merkezleri gibi yoğun yaya akımlarının gerçekleştiği kentsel mekânlarda kontrolü güçleştirmekte ve insan izdihamına sebep olmaktadır. Bu nedenle ulaşım aktarma merkezlerinin işler olabilmesi kullanıcı akımlarının teknoloji ve akıllı sistemler sayesinde daha rahat, seri kontrol edilebilmesi ve yönlendirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, ulaşım aktarma merkezlerinde yer alacak mobilyaların kullanım türleri ve işlevsellikleri önem kazanmaktadır.

Gelişen teknoloji sayesinde ulaşım aktarma merkezlerinde bulunan kent mobilyaları; bilgilendirme, etkileşim ve rekreasyon amaçlı işlevlerle akıllı sistemlerle tasarlanıp uygulanabilmektedir. Çalışma sonucunda, modern şehir yaşam algısı çerçevesinde ulaşım aktarma merkezlerinde bulunan mobilyaların barındırdığı özgün ve akıllı niteliği; kullanıcıların hangi ihtiyaçları ve davranışları doğrultusunda gelişim gösterip, bu ihtiyaçların ne tür bilgiler içerdiği ve bu bilgilerin nasıl bir donanıma sahip olduğu açıklanacaktır. Çalışmada ilk olarak kent mobilyalarının tanımı ve sınıflandırması

konularına yer verilmektedir. Çalışmanın devamında akıllı kent mobilyaları tanımlandıktan sonra, bu mobilyaların akıllılık ilkesi; bireyleri algılayabilen ve enerji üretebilen mobilyalar olmak üzere iki başlık altında irdelenecektir.

2. KENT MOBİLYALARI

Kent mobilyaları; cadde, sokak, yol, otopark, durak ve istasyonlar, seyir terasları, yeşil alanlar, yaya yolları ve meydanlar ile tüm kentsel mekânlarda bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda, ulaşım, oturma, barınma, korunma, danışma, yönelme, aydınlatma, çöp biriktirme, dinlenme, eğlenme ile birlikte yağış, rüzgar ve güneş ışınları gibi doğal dış etkilerden korunma gibi ihtiyaçları karşılamak üzere tasarlanmış ve yerleştirilmiş özgün ürünlerdir (Aksu, 2010) (Şekil 1). Kent mobilyaları, kentin fonksiyonel ve estetik değerleri açısından kent için büyük önem taşımak ile birlikte, kentin kalitesi ve kimliği üzerinde de etkili olmaktadır. Diğer yandan kent mobilyaları, kentsel ve kamusal açık alan çerçevesinde bireylerin sosyal, kültürel, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli işlevlere yanıt vermenin yanısıra, mekânı tanımlayan ve tamamlayan nitelikli elemanlardır (Şekil 2).

Şekil 1: Kent Mobilyaları (National Association of City Transportation Officials, 2012)

Şekil 2: Ulaşım Aktarma Merkezindeki Kent Mobilyaları (National Association of City Transportation Officials, 2012)

Kent mobilyaları kullanıldıkları mekânlara, kullanım türlerine ve işlevsel özelliklerine bağlı olarak üç başlıkta sınıflandırılmaktadır.

a) Kullanım Mekânlarına Göre

Kent mobilyalarının kullanım alanları kentsel mekânlara göre; yol kenarları ve yaya yolları, dinlenme alanları, bina kompleksleri ve çevreleri, peyzaj düzenlemelerinin olduğu yeşil alanlar, duraklar olmak üzere çeşitlenmektedir (Bayazıt, 2011, Krouwel, 2017, Sancak, 2009).

Yol Kenarları ve Yaya Yolları: Yol kenarlarında bulunan işaret levhaları, yönlendirme panoları, bilgi levhaları, aydınlatma, taşıt ve yaya izlerini birbirinden ayıran elemanlar gibi kent mobilyaları insan ve araçların gidecekleri yönü bulmalarına yardım etmektedir. Kılavuz özelliği taşıyan bu mobilyalar, toplu taşıma güzergahları, durakları ve istasyonları, yoğun insan gruplarını taşıyan yaya yolları, özel yönlendirme noktaları, turizm bilgilenme, trafik bilgilenme, acil durum bilgilenme, gibi mekânlarda yer almaktadır.

Dinlenme Alanları: Durağan mekânlarda yer alan oturma grup ve elemanları, su ögeleri ve sanatsal objeler gibi dinlenme odaklı mobilyalar; çoğunlukla oturmak, oynamak, dinlenmek ve iletişim işlevi çerçevesinde yararlanılmaktadır. Rekreasyon alanları, bekleme alanları, tarihi çevre içindeki özel alanlar, kente kimliğini vurgulayan özel sembolik mekânlar dinlenme alanları bu gibi kent mobilyalarının kullanıldığı alanlardır.

Bina Kompleksleri ve Çevreleri: Bina kompleksleri, iş merkezleri, alışveriş merkezleri ve yeme içme mekânları, şehir merkezleri, kültür merkezleri, konut bölgeleri oturma grup ve elemanları, çöp kutusu, aydınlatma elemanları gibi kent mobilyalarının en çok kullanıldığı mekânlardır. Genellikle bu mobilyalar; bilgilendirme, iletişim, yönlendirme ve sınırlayıcı işlevleri doğrultusunda olup, yapı ve yapı grupları çevrelerinde yer almaktadırlar.

Peyzaj Düzenlemelerinin Kapsadığı Alanlar: Kentin nefes aldığı yeşil bölgeler ve kentiçi peyzaj düzenlemelerin olduğu alanlar kapsamında olan bu mobilyalar, bütün insanların dinlenme ve boş zamanları değerlendirme amacıyla kullandıkları, çocuk oyun alanları, rekreasyon alanları, açık spor alanları, gezinti alanları, dinlenme alanları, sergileme alanları ve su ögeleri gibi mekânlarda bulunmaktadır.

Duraklar: Duraklar insanların ulaşım amaçlı kullandıkları otobüs, tramvay, dolmuş gibi toplu taşıma araçlarının, araç trafiğinden ayrı, rahat bir bekleme amacıyla yerleştirilmiş mobilyalardır. Toplu taşıma durakları kullanıcıları rahatsız eden güneş ışınlarından ve yağmur gibi iklim koşullarından korunmasını sağlarken, toplu taşımanın sefer numarası, sıklık ve zaman bilgilerini gösteren, bilet satışı, danışma, oturarak ya da ayakta bekleme, duyuru, reklam gibi bilgilendirme amaçlı da kullanılan yarı açık-kapalı mekânları teşkil etmektedirler.

b) Kullanım Türlerine Göre

Kent mobilyalarının kullanım türleri ve bu kullanım türlerinin uygulamadaki fiziksel özellikleri dört ana grupta yer almaktadır (Moreton Bay Regional Council, 2011, Durmuş, 2008).

Geçici kullanım: Kent içinde bulunan herhangi bir mekânın, kısa süreliğine yararlanılmasına yönelik işlev taşıyan bu kullanım, genellikle ulaşım olgusu çerçevesinde olup yaya ve motorlu araçlar odaklı olmaktadır.

Sürekli kullanım: Kent içinde bulunan herhangi bir mekânın belli bir süre, zaman harcanarak kullanılmasını kapsayan mobilyaların kullanım türüdür. Bu tür kullanım oturmak, durmak, beklemek, vakit geçirmek vb. eylemlere yönelik olup, durakları, çeşitli bekleme noktalarını, bina kompleksleri ve çevreleri ile pazar alanı gibi mekânlarda yer almaktadır.

İşlevsel kullanım: Kentiçi mekân kullanımında, gereksinimler doğrultusunda oluşturmak istenilen işlevlere ilişkin olan bu kullanım türleri, kentlinin iletişim ve fizyolojik gereksinimlerini kapsamaktadır. Bu kullanım, görsel iletişim işlevleri, sosyal bilgileri ve genel bilgilere yönelik konuları içermektedirler.

Yan Kullanımlar: yan kullanım, yukarıdaki üç tür kullanımın gerçekleşmesi sırasında oluşan etkinliklere hizmet verecek kullanımlardır. Bu kullanım düzenlenme, bakım, güvenlik hizmetleri gibi alt başlıkları olabileceği gibi çevresel estetiğe dönükte olabilmektedir. Bu tür kullanımlar, kentsel çevrenin anlam kazanmasına ve bir mekânın nitelendirilmesine olanak tanımaktadır.

c) İşlevselliğe ve Verilen Hizmete Göre

Kentsel mekânlarda bireylerin gereksinimlerini karşılamak için kullanılan mobilyaların işlevleri kullanım türleri ve amaçlarına göre değişim göstermektedir (Akyol, 2006, Abu Dhabi Urban Planning Council, 2013);

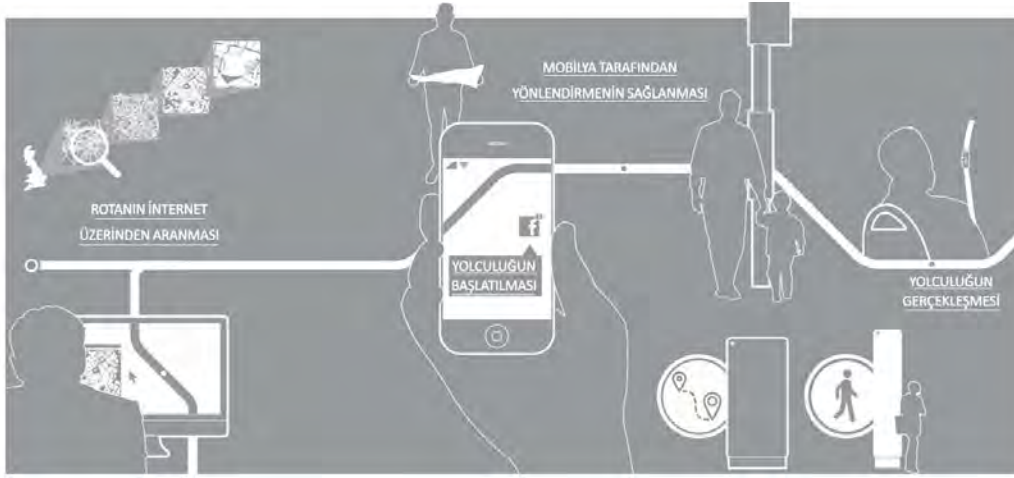
- Koruma ve Barındırma Amaçlı: kentiçi trafik akışını düzenleyen trafik lambaları, trafik işaret panoları, aydınlatma elemanları; gölgelikler, tenteler, otobüs durakları,
- Dinlendirme Amaçlı: oturma elemanları,
- Temiz Tutma Amaçlı: çöp kutuları,
- Eğlence Amaçlı: rekreasyon ve çocuk oyun alanlarında yer alan kent mobilyaları,
- Alış-Veriş Amaçlı: büfeler, bilet gişeleri, otomatik alış-veriş makineleri,
- İletişim Amaçlı: telefon kabinleri, şarj dolum üniteleri, internet erişimi barındıran oturma birimleri,
- Yönlendirme Amaçlı: yer döşeme kaplamaları, sokak tabelaları, alt ve üst geçit tabelaları,
- Sınırlama Amaçlı: çitler, parmaklıklar, duvarlar, çiçeklikler, ağaç dibi korumaları,
- Bilgilendirme Amaçlı: ilan ve reklam panoları, meydan saatleri, otobüs durakları,
- Süsleme Amaçlı: çiçeklikler, heykeller ve su oyunları.

3. AKILLI KENT MOBİLYALARI

Akıllı kent mobilyaları, yenilikçi ve çevreci çözümler barındıran, insan hayatını kolaylaştıran, engelli bireyler için kolay kullanım imkânı tanıyan, teknolojik donanım sayesinde bireyler ile doğrudan iletişim kurma niteliğine sahip, yenilenebilir enerji kaynakları ile çalışabilen, yer aldıkları mekânları tanımlayan, etkileşimli kent mobilyalardır. Bu mobilyalar tasarlandıkları amaçlara göre işlevsel olmanın yanı sıra bireylerin psikolojileri bakımından olumlu etkilenmeleri için estetik açılarından da özgün özellikler barındırmaktadır (Doğan, 2015). Mobil ağ sistemi ile desteklenen bu

mobilyaların kullanımında temel amaç, teknolojik bağlamda modern şehir yaşam algısı ve sosyal yaşam şartlarından kaynaklı ihtiyaçlara yönelik oluşan bilgi ağırlıklı gereksinimlere, çağa ayak uydurabilen sistemler ile donatılmış mekanizmalar aracılığıyla, buldukları mekânları ön plana çıkaracak çözümler sağlamaktır.

Akıllı kent mobilyaları, teknik bakımdan güncel niteliğe sahip, barındırdığı çevre ile etkileşim özelliğinden dolayı buldukları mekânı tanımlayan, doğrudan mesajlar verebilen, çağdaş mobilyalardır (Aksu, 2010). Ayrıca akıllı kent mobilyaları belirleyici, tanımlayıcı, bilgilendirici, yönlendirici, etkileşim olanağı yaratabilen, kültürel, politik, ekonomik ve sosyal açıdan da halkın çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikler içermektedir (Şekil 3).

Şekil 3: Akıllı Kent Mobilyaları (Centro and City ID, 2014)

4. ULAŞIM AKTARMA MERKEZLERİNDEKİ AKILLI KENT MOBİLYARI

Yolculara kesintisiz seyahat imkânı sunan ulaşım aktarma merkezleri, kentin yaşam merkezleri olup, omurgasını oluşturan asıl yollar üzerinde yer alan, yürüme mesafesindeki farklı ulaşım olanaklarının odak noktası olmaktadır. Toplu taşıt ve yaya ağırlıklı kullanılan aktarma merkezleri, ulaşımın yanısıra farklı işlevleri bünyelerinde barındırmakla birlikte, kentte yaşayan bireylerin sosyal yaşamına ve alışkanlıklarına hitap eden ve zaman geçirmelerini sağlama gibi faaliyetler açısından da kentsel yaşamı destekleyen mekânlardır (Abaszadegan, Rezazade, Mohamadi, 2011, National Association of City Transportation Officials, 2012). Çalışmanın bu bölümünde ulaşım aktarma merkezlerinde bulunan akıllı kent mobilyaları; bireyleri algılayabilen ve enerji üretebilen mobilyalar olarak iki ayrı grupta ele alınmaktadır.

1) Bireyleri Algılayabilen Mobilyalar

İnsanların kent içinde hareketlilik olanakları, her gün yaşadıkları bir tecrübe olarak benimsenmektedir. Günümüzde kentlerin büyüüp, yoğunlaşmasıyla birlikte, insanların kentiçi yolculuk yapma planları yolculuk başlamadan önce gerçekleştirilmektedir. Bu planları oluşturan temel amaç, en kısa sürede daha rahat yolculuk yapma olanağının bireyler tarafından sorgulanmasıdır. Bu nedenle birden fazla taşıt ile gerçekleşen

ilgili konular, bireylere en uygun olanak tanıyan alternatif taşıtlar, kent ile ilgili önemli veri ve bilgileri, hava durumları ve kısa yolculuk için bilinmesi gereken bilgileri içermekle birlikte kent bütününde reklam içerikli bilgilerin de yayınlanmasına olanak tanımaktadırlar (Şekil 5). Bu bağlamdaki temel konu, aktarma merkezindeki gerekli bilgilerin bütün yolculara tarafından kolayca ve sorun yaşamaksızın erişebilir olmasıdır.

Şekil 5: Bilgilendirme Odaklı Kent Mobilyaları (Centro and City ID, 2010)

Park Etmek

Bisiklet kullanma tercihinin bir yolculuk seçeneği olarak tanımlandığı kentlerde, bu iki tekerlekli araç için park yerleri yaratmak çok önem taşımaktadır. Ulaşım aktarma merkezlerinde bulunan bu mobilyalardaki temel amaç, robotik teknolojiyi kullanan tam otomatik sistem ile yerden tasarruf sağlayan yeraltı bisiklet park oluşturmak olmuştur (URL-2). Eco Cycle olarak adlandırılan bu sistemlerde biniciler hesap açtıktan sonra, sistem tarafından bisikletin kasasına tutturulacak bir çip verilir. Bir bisikletçi, bisikleti girişe doğru hareket ettirdiğinde, sistem bisikleti çip sayesinde tanır, ön tekerleği kavrayıp, park etmeye hazır duruma getirir. Daha sonra bisikletler, sahiplerine verilen kartlar ile kolayca sistem tarafından algılanıp, otomatik ses ile uyardıktan sonra yaklaşık 8 dakika içerisinde sahibi tarafından kolayca alınır.

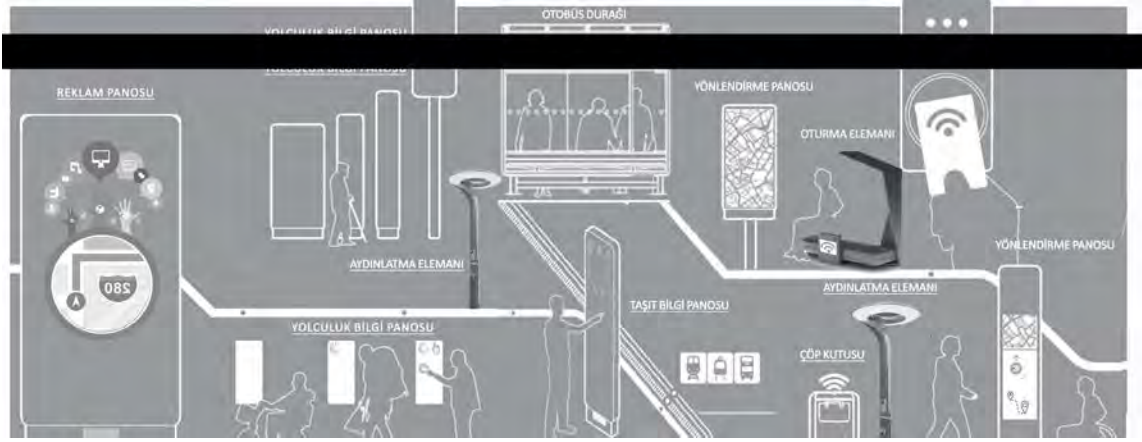
Geçiş Yapmak

Mobilyaların oluşumundaki temel amaç, yolcu akışının sorunsuz ve verimli bir şekilde çalışmasının sağlanmasıdır. Bu mobilyalar, çok modlu biyometrik tanımlama ve doğrulama süreçlerini kullanıp, yolcu akışına yeni bir yaklaşım getirerek, hızlı ve rahat bir yolcu işlemi yaratıp, bekleme sürelerini azaltmak ve en önemlisi turistlerin yoğun olduğu dönemlerde tüm yolcuların akışını daha hızlı hale getirmek olmuştur. Bu sistem, görevlilerinin tüm Otomatik Sınır Kontrolü'nün bir akıllı telefon aracılığıyla izlemesine, tüm işlemleri ve yolcu işlem durumunu, biyometrik kayıtları, kimlik belgesi güvenlik özelliklerini ve kimlik doğrulama, geçmiş kontrollerin sonuçlarını, Visa uygulamalarını denetlemelerine olanak tanır (URL-3).

2) Enerji Üretebilen Mobilyalar

Enerjiye olan ihtiyacın gittikçe artması ve küresel ısınmanın önlenmesi için oluşturulan çözüm yolundaki en önemli unsur enerji tasarrufu olmuştur. Tasarruf konusu için başvurulan doğal enerji kaynaklarının pek çoğunun kökenini güneş oluşturmaktadır, bu

enerjiden şimdiki teknoloji ile rahatlıkla ısıtma ve elektrik elde etmek amaçları doğrultusunda yararlanılmaktadır. Ayrıca güneş enerjisi çevre açısından temiz bir kaynak özelliği taşıdığından fosil yakıtlara alternatif olup daha az maliyet ile elde edilmektedir (Abdurrahmanoğlu, 2014). Kaynağı güneş enerjisi olan güneş paneli tabanlı sistemlerin kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Aktarma merkezlerinde dinlenme ve aydınlatma amaçlı kullanılan bu mobilyalar, enerji tasarrufu yaklaşımı çerçevesinde, akıllı teknolojik mekanizmalar ile güçlendirilmiş sistemlerden oluşup, kendi enerjisini barındırdığı güneş panellerinden alan, güneş enerjisi ile beslenen mekanizmalar şeklinde çalışmaktadırlar. Ulaşım aktarma merkezlerinde kullanılabilecek akıllı kent mobilyalar aydınlatma, dinlenme ve temizleme olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: Enerji Üretebilen Kent Mobilyaları (Centro and City ID, 2010)

Aydınlatma

Aydınlatma mobilyaları güneş enerjisi ile çalışabilmektedir. Güneş panellerinden gündüz boyunca elde ettikleri enerjiyi aküler vasıtasıyla depolayarak gece boyunca da kullanma olanağı tanımaktadır (URL-4). Bu tür aydınlatma mobilyaları, özel tip ampulleri ile çalışıp, aydınlatmanın yanısıra, güneşten gelen enerji ile bireylerin ihtiyaçlarına yönelik internet erişimi ve cihazların şarj olanağını sağlayacak sistemler ile donatılmaktadırlar.

Dinlenme

Günümüzde ulaşım aktarma merkezlerini kullanan bireyler oturma ve dinlenme eylemlerini gerçekleştirdikleri zaman, kullandıkları cihazlar ve erişmek istedikleri bilgilerden dolayı hem dinlenme ve hem internet erişimini sağlayacak mobilyaları tercih etmektedirler. Oturma bankları biçimindeki bu kent mobilyaları güneş enerjisinden beslenerek, mobil ağ sistemi ile donatılmışlardır. Böylece kullanıcıların hem bilgi gereksinimleri ve hem dinlenme ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde tasarlanmışlardır(URL-5).

Temizleme

Enerji tasarrufu fikri çerçevesinde, aktarma merkezlerinde kullanılan çöp kutusu mobilyaları, farklı akıllı teknolojik sistemler ile donatılmaktadır. Bu akıllı sistem enerji

tasarrufu üzerine tasarlanmış, kendi enerjisini barındırdığı güneş panellerinden alıp, yarattığı enerjiyi ile kendini yönetmesinin yanısıra, günümüz şartlarındaki internet bağlantısı vasıtasıyla bilgilendirme işlevlerine de olanak sağlamaktadır (URL-6). Bu olanak, bu tür mobilyalarda yolcuların ihtiyaç duydukları bilgilerin yanısıra barındırdıkları mekanizma sayesinde mobilya ve görevli kişi (belediye çalışanı) arasında iletişim kurarak, bir çöpün dolu olup alınmasının gerektiğini veya yeterince dolu olmadığının anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bugünün modern şehir yaşam algısı, hızlı bir şekilde artan mobil ağ bazlı interaktif teknoloji sayesinde, rasyonel fonksiyon görüşünden, deneyimlenebilen sınırsız çeşitliliğe sahip sisteme dönüşmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde, teknolojik ve yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip kent mobilyaların tasarım süreci, daha aktif mekânlar yaratmak amaçlı, özgün ve akıllı kavram olgusu içerip bireylerin yaşam tarzı, ihtiyaçları ve davranışları doğrultusunda gelişim göstermektedir.

Düğüm noktaları ve ulaşım türleri arasında entegrasyon sağlayan mekânları oluşturan aktarma merkezlerinde, kent mobilyaların tasarım sürecini oluşturan akıllılık ilkeleri, bilgilendirme, yönlendirme, dinlenme ve aydınlatma işlevleri üzerine kurulup, teknolojik bir biçimde, erişilebilir ve kullanılabilir özellikleri ile donatılmayı gerektirmektedir. Bu ilkeler kapsamında, bilgilendirme ve yönlendirme işlevlerini sağlayan sistem, mobil ağ sistemi desteğiyle, farklı uygulamalar şeklinde bireylerin isteklerini tespit edip bu tespit doğrultusunda kelime anlamından belli olduğu üzere engelli ve normal bireylerin bilgilendirmesini hedeflemektedir. Bu hedefin gerçekleşmesi için yapılan organizasyon kapsamında mobilya ve bireyin akıllı cihazı arasında, mobil ağ sistemi ile bir bağlantı oluşturarak istenilen bilgi cihazın ekranı üzerinde veya mobilyaların kendi tarafından görsel anlatımlar veya sesli mesajlar olarak yayınlanması şeklindedir. Ulaşım aktarma merkezlerinde bu işlevleri kapsayan bilgiler genellikle bireyler için yön bulma, taşıtların varış, hareket ya da kalkış saatleri, trafik yoğunluğu ile ilgili konular, bireyler için en uygun olanak tanıyan alternatif taşıtlar, kent çerçevesindeki önemli veri ve bilgiler, hava durumları ve kısa yolculuk için bilinmesi gereken bilgiler şeklinde olmaktadır.

Ulaşım aktarma merkezlerinde dinlenme ve aydınlatma işlevlerini sağlayan mobilyalar ise, enerji tasarrufu fikri çerçevesinde, akıllı teknolojik sistemler ile donatılmış sistemlerden oluşup, kendi enerjisini barındırdığı güneş panellerinden alan, güneş enerjisi ile beslenen mekanizmalar şeklinde çalışmaktadırlar. Bu mobilyalarda üretilen enerji mobilyanın kendi tükettiği ihtiyacın yanısıra bireylerin ihtiyaçlarının bir kısmını da karşılamaktadır. Böylelikle güneş gibi doğal kaynaktan alınan enerji bireylerin cihazlarını şarj etme kapasitesine sahip bir nitelik taşımaktadır.

Sonuç olarak, anlatılan konular çerçevesinde ulaşım aktarma merkezleri kapsamındaki kent mobilyalarında kurgulanmış olan akıllı sistemler bireylerin talepleri ve potansiyelleri ile bütünleşik olup bugünün mekânsal kullanım ihtiyaçları gözetilerek geliştirilmektedir. Bu süreç içerisinde kent mobilyaları işlevsel oldukları kadar görsel açıdan da önem taşımaktadırlar. Ulaşım aktarma merkezlerindeki bu gelişmelerin en

temel amacı; teknolojik bağlamdaki ihtiyaçlara yönelik oluşan bilgi ağırlıklı gereksinimlere, çağa ayak uydurabilen sistemler ile donatılmış mekanizmalar aracılığıyla çevreci çözümler oluşturmaktır.

KAYNAKLAR

Abaszadegan, Mohammad, Rezazade, Raziye, Mohamadi, Maryam, Transit Oriented Development and Role of Tehran Subway System, Bagh-I-Nazar, 8(17, pp. 43-58), Tahran 2011.

Abu Dhabi Urban Planning Council, Abu Dhabi Urban Street Design Manual, United Arab Emirates 2013.

Abdurrahmanoğlu, Ayten, Kent Mobilyaları Tasarımında Sürdürülebilirlik Açısından Enerji Kaynakları, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri, Endüstri Ürünleri Tasarım Programı, İstanbul 2014.

Aksu, Volkan, Özge, Kent Mobilyaları Tasarımında Özgün Yaklaşımlar, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt/Vol. 2 Sayı/No. 6, Malatya 2010.

Akyol, Elif, Kent Mobilyaları Tasarım ve Kullanım Süreci, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Peyzaj Mimarlığı Programı, İstanbul 2006.

Albayrak, Güneş, Ece, Aktarma Merkezlerinde Mekânsal Davranışlar: Üsküdar Aktarma Merkezi Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Megaron Cilt Vol. 11 - Sayı No. 4, İstanbul 2016.

Bayazıt, Nigan, Çağdaş Bir Yaşam İçin Kent Mobilyaları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü, İstanbul 2011.

Centro and City ID, Creating The Canvas For Public Life In Bath, Public Realm And Movement Strategy For Bath City Center, London 2010.

Centro and City ID, Interconnect: Improving The Journey Experience, Transforming Public Transport, ISBN 978-0-9928115-0-1, Bristol 2014

Doğan, Cem, Çağdaş Kent Mobilyası Üzerine Bir İnceleme Örnekler ve Değerlendirmeler, Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi • Yıl: 15 • Sayı: 54, İstanbul 2015.

Durmuş, Çağatay, (2008), İstanbul Kent Mobilyaları Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri, Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı, İstanbul 2008.

JCDecaux, Intelligent Street Furniture, Award-winning Innovative concepts, Paris 2012.

Krouwel, Peter, Street Furniture, Streetlife Collection 2016-2017, Malmö, Sweden 2017.

Moreton Bay Regional Council, In the Street place, Urban design charter, A Framework for Quality Streetscapes in Moreton Bay Region Redcliffe Parade 2011.

National Association of City Transportation Officials, Transit Street Design Guide, National Association of City Transportation Officials, ISBN: 9781610917490, New York 2012.

Sancak, Ahu, Kentsel Mekan Kimliğinin Oluşumunda Kent Mobilyası Tasarım Kriterlerinin İrdelenmesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Bölümü, Anasanat Dalı, İstanbul 2009.

San Francisco Redevelopment Agency, Transit Center District Plan, Draft for Public Review San Francisco, San Francisco (2009).

Saraçoğlu, Belkıs, Toplu Taşıma Sistemlerinin Entegrasyonunda Aktarma Merkezleri: İstanbul Tarihi Kıyı Bölgeleri Örneği, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi, İstanbul 2012.

URL-1. <http://www.smithsonianmag.com/> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2017)

URL-2. www.giken.com/en/solutions/underground_developments/eco_cycle/ (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2017)

URL-3. <http://www.vision-box.com/> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017)

URL-4. <http://www.nytimes.com/> (Erişim Tarihi: 27 Mart 2018)

URL-5. [http://www.Strawberry Smart Bench.com/](http://www.StrawberrySmartBench.com/) (Erişim Tarihi: 27 Mart 2018)

URL-6. <https://www.smartbin.com/> (Erişim Tarihi: 27 Mart 2018)

Litvanya Karayları'nın Tarihi ve Kenesa Örnekleri Bağlamında Trakai Karay Kenesasının İç Mekânına İlişkin Bir İnceleme

Bülent AYBERK^{1*}

ÖZ

Hazar İmparatorluğu döneminde Bizans Karaileri tarafından gerçekleştirilen misyonerlik çalışmaları sonucunda Musevilikle tanışan Hazar Türkleri, devletlerinin yıkılışının ardından Orta Avrupa'ya yayılmışlar ya da Kırım yarımadasında kalmışlardır. Hazar Türk Museviliği'nin devamı olan Karaylar varlıklarını günümüzde Litvanya, Polonya, Kırım yarımadasında sürdürmektedirler. Tarihleri dinsel olarak Yahudilerle birlikte aynı çerçeve içinde gelişmesine karşın; benimsedikleri mezhep nedeniyle Yahudilerden kendilerini ayırma eğilimleri ve Türk kimliğini öne çıkarma konusundaki çabaları, Karay ibadet evinin simgesel içeriğinde de okunmaktadır. Trakai kentinde bulunan kenesa üzerinde görülebileceği üzere Yahudilikten farklılaşma çabaları öncelikli olarak sinagoglarda kullanılan simgelerin yadsınmasına yol açmış ve Karay kimlik bilincine uygun olacak simgelerle donatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karay, Kenesa, Trakai, Litvanya, İç Mekan

History of Lithuania Karaims and the Analysis of the Interior of Karaim Kenesa in Trakai in the Context of Kenesas

ABSTRACT

Khazar Turks, who had been converted to judaism as a result of missionary campaigns by the Byzantion Karais, spread through the middle Europe territories or remained in the Crimea peninsula after the collapse of Khazar Empire. Karais resident today in Lithuania, Poland and Crimea are thought to be the successor of Khazars. Even though this society seen as a part of jewish history, their huge effort to differ themselves from jewish society and to accentuate their turkish identity can be seen in the symbolic content of the temple. The struggle to differentiation from judaism lead to rejection of symbols can be clearly seen on the building of kenesa which is later decorated with the symbols belong to turkish identity.

Keywords: Karai, Kenesa, Trakai, Lithuania, Interiors

¹ Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

* İlgili Yazar / Corresponding Author: bulent.ayberk@kocaeli.edu.tr

Gönderim Tarihi: 02.02.2018

Kabul Tarihi: 29.03.2018

1. GİRİŞ

Karai adı, İbranice ve Arapçada ortak olan hem okumak hem de çağırarak anlamına gelen “Kara” kökünden gelmektedir. Bu sözcüğün çevirisine ilişkin olarak benimsenen farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında bu sözcüğün “davet eden” ya da “misyoner” anlamına geldiği savı da bulunmaktadır. Ancak ileri sürülen bu görüşler arasında, sözcüğün “kutsal kitapları okuyan” demek olan anlamının daha uygun düştüğü görülmektedir (Lewis, 1956, s.97). Karay Türklerine verilen Karaim adı (-im eki çokluk belirtmektedir) Arami-İbrani bir kökten gelmektedir. Bu ad “yazıyı bilenler”, yani “kutsal yazıyı bilenler” anlamına gelmektedir (Türk Ansiklopedisi, 1974, 317). Mezhebin bağlılarına “kutsal metnin çocukları” anlamında BeneiMikra ya da Ba’aleMikra adı verilmektedir (İslam Ansiklopedisi, 2001,s. 424). Ancak Karai Türkler kendilerini tanımlamak için Karay adını kullanmaktadırlar (Türk ansiklopedisi, 1974, s.317). Galanti, *Türklük İncelemeleri* adlı kitabında Karain adını kullanmaktadır (Galanti, 2005, 198). Çulha, bu mezhebin bağlılarının Karaim, Karaun, Karait ve Karavin, Karaymen olarak da adlandırıldığını belirtmektedir (Çulha, 2002, s.97).

Karayların Hazar kökenleri çok tartışılan konulardan biridir. Hazarların Museviliğin hangi mezhebini benimsedikleri açık değildir. Bununla birlikte Kırım kökenli Karailerle Hazarlar arasındaki ilişkinin varlığı Hazarların Karailiği benimsediğini doğrulamaktadır. Günümüzde bazı araştırmacılar Hazarların önce Karailiğe, sonrada da Talmudist Yahudiliğe girdiğini ileri sürmektedir (Yücel, 2002, s.452). Karay kökenli bir Türkolog olan Ananiasz Zajaczkowski, benzer bir yaklaşımla, Karay Türkçesinde bulunan İbranice, Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin varlığını öne sürerek Karayların, Yahudilik, İslamiyet ve Eski Türk dininin bir arada yaşanmış bir ülkeden gelmiş olduğunu söyleyerek Hazar devleti ile olan bağlantıyı vurgulamaktadır. (Kuzgun, 2015, s.310). Kırım Karaimlerinin yaşam tarzı, geçmişte Hazarlar ile olan benzerliğiyle dikkati çekmektedir. 1846’da tanınmış oryantalist V. Grigoriyev, Karaimlerin kökenlerinin Türk Hazarlar olduğuna ilk kez dikkati çekmiştir (Doğan ve Kıvrıkdal, 2002, s.782). Çok sayıda bilim adamı tarafından Karaimlerinin soyunun doğrudan doğruya Hazarlardan geldiğini öne sürülmesine karşın; örneğin Türk Ansiklopedisi’nde Hazar Türkleri ve Karaylar arasında “bir bağlantı kurmak için elimizde bir kanıt yoktur” ifadesi yer almaktadır (Türk Ansiklopedisi, 1974, s.317). Öte yandan, Kuzgun, coğrafyayı göz önünde bulundurarak, Hazarların, arkada bir iz bırakmaksızın tarih sahnesinden çekilmesinin olanaklı olmadığını belirterek; bu topluluğun izlerini bir zamanlar egemenlik kurdukları topraklarda aramak gerektiğini ve günümüzde bu topluluğun bakiyesi olarak Karayların bulunduğunu belirtmektedir (Kuzgun, 2015, s.19).

Önemli bir Türk bilgini olan Abraham Firkowicz² (Görsel 1) ve Litvanya Karaylarının dini önderi Süreyya Şapşal³ ayrıca diğer bir Karay bilgini olan Simon Şişman’da bu konuyu

²Abraham Firkowich, Kırım ve Kafkasya bölgesinde yaptığı araştırma gezilerinde, Hazar yerleşim alanlarında çok sayıda eser elde etmiştir. Hazarlara ait el yazmaları, mezar kitabeleri v.b.g çok sayıda öge toplayarak kendi adı ile anılan Firkowick Koleksiyonu’nu derlemiştir (Kuzgun, 2015, s. 24). Firkowich’e ilişkin öne çıkan bir diğer önemli nokta ise; Karaimlerin diğer Yahudilerden ayrı olduğunu ispat etmek için gösterdiği çabadır. Yaşadığı dönemde bu durumu, Çarlık Rusya’sına kabul ettirmeye ve Karaimlerin, Yahudilere uygulanan yaptırımlarından ayrı tutulması için çalışmıştır (Koestler, 2017, s.255). Firkowich, çalışmaları ile Türk tarihine büyük hizmetler yapmıştır. Ancak, değeri Türk dünyası tarafından gerektiği gibi bilinmemiştir (Kuzgun, 2015, s. 24).

³ Süreyya Şapşal Han, 1915 yılında Karay hahamlığına seçildi. 1919’da Kırım’dan Kafkasya’ya, oradan da İstanbul’a kaçmak zorunda kaldı. 1928’de o dönem Polonya’ya bağlı olan Wilno’ya (Vilnius) giderek hahamlık ve öğretmenlik yaptı. 1930’da Lvov Üniversitesi, doğu dilleri

savunan önemli isimlerdir (Karatay, 2010, s.262). Zajaczkowski, Karayların Hazar kültürünün yasal mirasçıları unvanını sonuna kadar hak ettiklerini belirtmekte; hatta Karait misyonerlerinin Karadeniz ve Hazar Denizini çevreleyen bozkırlarda yaşayan çok sayıda Türk klanını (Hazarlar ve Kumanlar gibi) döndürdüklerini öne sürmektedir (Brook, 2016, s.273).

Görsel 1: Seraya Szapszal's Karaim Collection, 2003.

Karayca metinlerden anlaşıldığına göre Karayların, Bulgar, Hazar, Uz-Peçenek ve Kıpçak Kumanlarıyla karşılıklı etkileşimi sonucu Karayca doğmuştur (Çulha, 2002, s.XXVIII). Buna ek olarak Litvanya Karayları diğer Türk dillerinde kaybolan arkaik sözcük dağarcığını Karay dili içinde korumuştur (Lavrinovic, 2014, s.269). 1930 yıllarında Mustafa Kemal Atatürk girişimi ile Türk dili yetkilileri Trakai'ye gelmişlerdir. Türk dilini yabancı kelimelerden arındırma amacı taşıyan bu ziyaret sonucu Türk dili sözlüğü 330 Karaim sözcüğü ile zenginliğe ulaşmıştır (Lavrinovic, 2014, 269). Ayrıca Atatürk, 1934 yılında İkinci Türk Dil Kurultayı'na Karay Türklerini de çağırmıştır (URL-1).

Reşit Saffet Atabinen'in, Trakai'ye yaptığı ziyaret, farklı coğrafyalardaki iki Türk kültürünün karşılaşması yönünden önemlidir (Görsel 2). Atabinen, "*Hazar Türkleri Avrupa Devleti*" adlı kitabında izlenimlerini şöyle aktarmaktadır:

doktorluğu unvanını aldı. 1029'da Vilnius Üniversitesi onu doğu dilleri profesörlüğüne getirdi. 1940'da hahamlık görevinden ayrılan Şapşal, Karay tarihi üzerinde çalışmalar yapmış, Karayların maddi manevi kültür kalıntılarını ve yazma eserlerini toplamıştır (Türk ansiklopedisi, 1974).

“Bugün Avrupa'nın en şimal Türkleri olan Karaimleri burada yadederken, Reisleri muhterem ve sevimli Süreyya Şapşal Hanın ismini de derin bir minnetle selamlarım. Türklüğün kendisine cidden büyük şükran ve takdir borcu vardır. “Vilno”ya seyahatimde Troki’de “Şapşal” Hanı ziyaret ettim, ve kendisile beraber mahalli “kenesaya” giderek bütün Karaim cemaatle birlikte Türklüğe yeniden can veren Ulu Gazimizin uzun ömrüne, dünyayı şaşırtan muvaffakiyetlerine Türkçe dualar ettik. Sonra köy evlerine girdik. Karaim tosunlarla görüştük. İlyasın kızı Tomalay isminde nur topu gibi bir kızcağz kendi elile meyvalar kopararak bana hediye etti. Yanımdaki Lehli memuru bile Anadoludan gelme bir Türke bu eski kardeşlerinin gösterdiği muhabbete, gönül bağının kuvvetine hayran oldu. Ben ise, gözlerim yaşarırcasına mütehassis oldum. Troky’den ayrılırken hür Türkün ana vatanından gelmiş bir ırk elçisini görmek için kamilen evlerini terk edip sokaklara dökülen bütün Karaim cemaati kendilerinden geçmiş bir halde nümayiş yaptılar, böyle bir coşkunluğu, böyle derin bir hissi Müslüman Tatar köylerinde bile görmedim. Tatarlar, eski Türkçe dualarını anlamadıkları Arapçaya çevirdikleri halde Karaimler ibadethanelerinde dualarını hala Türkçe yaparlar” (Atabinen, 1934, s.51).

Halina Kobeckaite'nin (Halina Kobeskaite) Litvanya Karaimlerini çok boyutlu olarak ele aldığı kitabında; Saffet Bey'in bu ziyaretinden söz eder. Saffet Bey'in Karaylarla Türk dilinde konuştuğunu, Galve'nin kıyısına çekilmiş olan teknelerin üzerinde “Batmast” (Batmaz) ve “Kiugiurchun” (Güvercin)⁴ adlarını görmesinden dolayı büyük heyecan duyduğunu ve kendisini Galve gölünün kıyısında değil de; sanki Haliç ırmağının kıyısındaymiş gibi duyumsadığını belirttiğini aktarmaktadır (Kobeckaite, 1997, s.39).

Görsel 2: Turing ve Otomobil Kurumu Koleksiyonu, 1930.

Rabbani anlayışından farklı olarak Karai inancında duanın bir bölümü İbranice, diğer bir bölümü ise her ulusun kendi dilinde olmalıdır (Kuzgun, 2015, 295). Vahit Türk, “tarih, bir milletin bir din dairesinde kendisi olarak yaşayabilmesinin o milletin dilinin

⁴Kobeckaite'nin kaleme aldığı kitapta, “Batmast” ve “Kiugiurchun” sözcüklerinin; yukarıda, paragraf içinde belirtilen Türkçe'deki anlam karşılıkları yer almamaktadır. Bu nedenle, sözcüklerin Türkiye Türkçe'sindeki anlamları için, Kocaeli Üniversitesi Tarih Bölümünde Öğretim Üyesi olan ve Karay Dili üzerine değerli çalışmaları bulunan Doç. Dr. Tülay Çulha'ya danışılmıştır.

benimsediği din ile buluşmasının ve dilin o dinin mabedine girmesini göstermektedir” demektedir (Türk, 2014, s.177). Dolayısıyla ulusal dilin kullanımını konusunda Karailiğin sağladığı bu özgürlük, Karayların Türk kimliklerini koruyabilmelerindeki etkenlerden biri olmuş olmalıdır. 13. yüzyılda Karay Türkçesi ile yazılan Tevrat’ın Türkçenin en saf örneklerinden biri olduğunu da özellikle vurgulamak gerekmektedir (Kuzgun, 2015,s.269). Atabinen, Müslüman tatarların, Leh ulusunun içinde eridiklerini, bu duruma özellikle evliliklerin etkisinin olduğunu belirtmekte; öte yandan Tevrat’a bağlılığını sürdüren Karaimler dillerini ve göreneklerini yitirmediklerini aktarmaktadır (Atabinen, 1934, s.50).

Karayların diline Tevrat eğitimi dolayısıyla bir takım İbranice kelimeler girmiştir; ancak Karayların din ve ibadet dillerinin her zaman Karayca olduğu konusunda bütün araştırmacılar ortak düşüncededirler (Türk, 2014, s.177)

Toroskovaite, hazırlamış olduğu doktora çalışmasında tarihsel süreç içinde Türk kimliğinin baskın bir öğeye dönüştüğüne ilişkin olarak önemli tespitler ortaya koymaktadır. Toroskovaite’ye göre Karay kimlik ideolojisi; tarihsel anlatım, Türk dili ve din olmak üzere üç ana öğeye dayanmaktadır (Toroskovaite, 2014, s.23). Karayların tarihine ilişkin anlatım, Doğu Avrupa Yahudilerinin tipik göç söylencelerinde kullanılan şemaya dayanarak oluşturulmuştur ancak; bu anlatımın içeriği kültürel simgeler ve Tatarlara ilişkin ayırıcı özellikler ile doldurulmuştur. Bu durum, Karay kimliğini Yahudilikten Türklüğe çevirmiştir. Dil ve dilin iletişim kurma olanakları da Karay kimliğinin biçimlenmesinde başat rol oynayan bir öğedir. Yirminci yüzyılın üçüncü on yıllık döneminde, reform hareketlerinin ilk aşamalarında, önceden konuşma dili olarak kullanılan Türk dili içinde İbranice, edebi ve dinsel amaçla kullanılıyordu ve belirli bir kalıba oturmuş durumdaydı. Konuşma dili içindeki tüm İbranice öğeler, bırakılarak onların yerine Türk dili konuldu. Bu dönemde Karay kimliği ideolojisi, Türk dili ile edebiyatta ve basında yayılmaya başladı (Toroskovaite, 2014, s.24).

Öte yanda Karay cemaat önderlerinin gücü de bu kimliğin oturmasında etkili olmuştur. Toroskaite, kültürel simgelerin belirlenmesi ve yaygın olarak kullanımında Karay toplum seçkinlerinin büyük etkisi olduğunu hatta; farklı bir ideolojik önermenin ortaya çıkması durumunda; bu durum, gücün, Türk kimlik ideolojisini oluşturanların elinde olması nedeniyle derhal engellenmekte olduğunu belirtir. Bu durum, Türk kimliğinin topluluk içinde yüzyılın yarısı gibi kısa bir zaman içinde bu denli baskın duruma gelmesinin nedenini açıklamaktadır (Toroskovaite, 2014, s.25).

Bu, entelektüel bir çabaya da dönüşmüştür. Topluluğun önde gelenleri, iki savaş arası dönemde Polonya’da ve daha sonra ise Litvanya’da Karay kültürü ve tarihine ilişkin araştırmalarda öncü bir rol üstlenerek bu araştırma alanını biçimlendirmişler ve Karay kimlik ideolojisi anlayışının akademik çevrelerde güçlenmesi için çalışmışlardır. Sonuç olarak Türklük düşüncesi akademik olarak onay görmüş, tarih yazımı da bu anlayışın toplum dışında yaygınlaşması için önemli bir araç görevi görmüştür (Toroskovaite, 2014, s.26).

2. LİTVANYA KARAYLARI

Günümüzde Karailer, bu makalenin ele aldığı Litvanya’nın dışında; İstanbul, İsrail-Mısır, Azerbaycan, Rusya, Fransa, Amerika, Ukrayna Kırım ve Polonya’da (Süleymanov, 2010, s.130-140) ayrıca İsviçre, İngiltere ve Belçika’da (Kuzgun, 2015, s.266) ve İran, Ermenistan, Kafkasya, Kuzey Afrika, Güney Rusya’da yaşamaktadırlar (Türkler, 2002, s.781). Ancak adı geçen bu ülkelerde yaşayan tüm Karailerin Türk soylu

olmadıklarını vurgulamak gerekmektedir. Türk Karay toplumunun Türkiye dışındaki en önemli ayakları Kırım, Ukrayna, Litvanya, Polonya ve Rusya'da bulunmaktadır (Sempozyum Düzenleme Kurulu, 2010, s.5).

Eski Karay dua kitapları, Litvanya'da daha önce; Birzai, Krekenava, Kruonis, Naujamiestis, Panevejis, Pasvalys, Pumpenai, Puşalotas, Saloçini, Trakai, Upyte, Vilnius kentleri ve Ukrayna'nın sınırları içinde bulunan Halich ve Lutsk başta olmak üzere 34 bölgede cemaat olduğundan söz etmektedir. Günümüzde ise Litvanya'da 257 Karay, üç topluluk olarak yaşamaktadır. Bunlar Vilnius'ta 150 kişi, Trakai'da 50 kişi, Panevejis'te 30 kişidir (Süleymanov, 2010, s.142).

Polonyalı Türkolog Tadeusz Jan Kowalski, Kuzey Avrupa ülkelerinde varsıl yer altı kaynakları olarak bulunan; içinde kalan canlıları koruyarak, yüzyıllar ötesine taşıyan kehribar taşına gönderme yaparak; Trakai Karaylarını, "kehribar içinde kalmış sinek" tanımı ile nitelendirmiştir. Gerçekten de diğer Türk topluluklarından yüzyıllardır uzak olmalarına karşın; bu topluluk dil, kültür ve kimliğini korumuştur. 14. yüzyıldan bu yana Litvanya'da yaşayan Karaylar, 600 yıldır adet ve geleneklerini kuşaktan kuşağa aktarmaktadırlar (Lavrinoic, 2014, s.264).

Litvanya Karayları, tarihsel bir coğrafi konuma yapılan gönderme ile Kırım Karayları olarak da adlandırılmaktadır. Bu durum, aslında Litvanya Karaylarının kültürel ve düşünsel olarak bağlı oldukları Kırım'ı göstermekte ve dünyadaki diğer Karailer ile aralarına bir çizgi çekmektedir. Ayrıca Karay topluluğu Polonya-Litvanya Karayları olarak adlandırılmadan önceki dönemde yani; bilinen tarih anlatısında olduğu üzere Büyük Litvanya Düklüğü topraklarına geldiklerinde de; Kırım Karayları olarak adlandırılmaktaydılar (Toroskovaite, 2014,s.228).

Rens Vitold, Vilno kentinin cenubuna Tatarisky'e ve Töröki köyüne 500 Müslüman tatar ve 500 Karaim Türk ailesi yerleştirilmiştir (Atabinen, 1934, s.48). Yerleştirildikleri bölgede Karaylara toprak veren Vitold, Galve Gölü'nde bulunan adadaki kaleyi koruma görevini Karaylara vermiştir. Aynı zamanda kendi korumalarını da onlardan seçmiştir. Ayrıca Vitold, Trakai'de Karaylara ait kenesanın yapılmasını sağlamıştır (Süleymanov, 2010, s.141).

Bu, yetenekli, yasalara ve Vitold'a sadık savaşçıların başlıca görevi; Töton savaşçılarına karşı Litvanya Büyük Düklüğü topraklarını korumaktı. Vitold, Karayları Litvanya'nın kuzey sınırına ve Trakai'ye yerleştirdi. Burada özellikle belirtilmesi gereken nokta ise, Karayların Vitold hizmetine girmeleri ve kaleleri korumaya başlamalarının ardından Tötonların kale kuşatma savaşlarında hiçbir başarı elde edememiş olmalarıdır (Lavrinoic, 2014, s.265).

1441'de Litvanya'nın büyük dükü Kazimieras Jogailaitis'in ve Polonya Kralının, Trakai Karaylarına Magdeburg yasası ile tanıdıkları haklar, Karay toplumuna 18. yüzyılın sonuna kadar özerklik kazandırmıştır. Karaylar, Magdeburg'u kabul eden diğer kentlerde yaşıyor olsalar da, bu haklardan yararlanmışlardır. Karay toplumuna başkanlık yapan Vaitalar, topluluk üyeleri tarafından seçilmekteydiler ve doğrudan büyük düke bağlı olan yönetsel ve yasal gücü temsil etmekteydiler. Litvanya büyük düklüğü'nün topraklarında yerleşik olan tüm Karaylar, Karayların ülkesinde resmi temsilci konumundaki bu Vaitalara bağlıydı. Vaitalar, Karay toplumu tarafından

seçilmekte; Büyük Dük'ün himayesi altında, vaivadalar⁵ tarafından onay verilmekteydiler (Kobeckaite, 2007, s.36).

Litvanya tarihinde önemli bir sayfa olan Polonya-Litvanya Birliği⁶ döneminde Karaylar diplomatik bağlantılar yoluyla toplumsal yaşama katılmışlardır. Özellikle Doğu dillerini biliyor olmaları nedeniyle, başarılı çevirmenler, yorumcu ve rehberler olarak çalışmışlardır. Tüm bunların dışında Karayların arasından şairler, yazarlar ve Trakai'li İzaak ben Abraham⁷ gibi filozoflar karşımıza çıkmaktadır. Karaylar asiller meclisinde de hekimlik görevi yapmışlardır. Örneğin soylu Radziwills ailesinin hastalıklarına Trakai'li Ezra Nisonowicz çare bulmuştur. (Konopacki, 2010, s.311).

Trakai, geçmişte olduğu gibi ve günümüzde de Karay tinsel yaşamının merkezi olan konumunu korumaktadır. Sekiz yıl süren Sovyet yönetimi altında ulusal kimlikleri çok zarar gören Kırım Karayları için de böyle bir role sahiptir. Bu, Karayların ilk defa 1989 yılında düzenlenen bir kurultay için neden Trakai'de toplandıklarını açıklamaktadır. Bu buluşmada Polonya, Rusya, Ukrayna (özellikle Lutsk ve Halicz kentleri) ve elbette Kırım, olmak üzere dünya çapında 500 Karay bir araya gelmiştir (Kobeckaite, 1997, s.39).

Litvanya'daki ulusal yeniden doğuş sürecinin başlamasıyla birlikte Karaylar, yeniden yapılanmaya başlamışlardı. Karaylar, 15 Mayıs 1988 tarihinde kültürel bir örgütlenme sağlayarak ve yeniden yapılanarak Litvanya'nın toplumsal yaşamına katıldılar. 4 Nisan 1992 tarihinde Litvanya Karayları cemaati için yeni yönetmelik kabul edildi. Aynı yıl içinde 30 Haziran tarihinde Litvanya hükümeti, 14. yüzyıldan bu yana Litvanya'da varolan cemaatin ardılları olarak, Karaim toplumuna tüzel kişilik haklarını verdi. Karaim dininin geleneksel ve tarihsel varlığını Litvanya'da devlet bürokrasisi tanımıştır (Kobeckaite, 1997, s.44).

Devletlerinin olmaması nedeniyle Karaylar vatandaşı oldukları ya da yaşadıkları ülkelerin ordularında görev almışlardır. Seferber edilen çok sayıda Karay, Rusya'nın katıldığı savaşlara katılmışlardır. 2. Dünya Savaşı sırasında Polonya ordusunda, iki dünya savaşı arasındaki dönemde de Litvanya ordusunda bulunmuşlardır. Asker ve

⁵"Karaims In Lithuania" kitabının yazarı ve emekli büyükelçi Sayın Halina Kobeckaite ile yapılan 23.09.2017 tarihli yazışmada, kendisi vaivada'nın Türkçedeki "vali" sözcüğü ile karşılanabileceğini belirtmiştir.

⁶14. yüzyılın sonlarında, ülkenin kralsız kaldığı ve zayıfladığı bir dönemde, güçlenmek, o dönem büyük bir tehdit oluşturan Töton Şövalyeliği'ni yenerek Baltık topraklarını geri almak, Rus Halicz bölgesinde baskın pozisyon elde etmek ve Litvanya'nın güneydoğu bölgelerine yaptığı saldırıların önünü kesmek amacıyla Polonya, 15 Temmuz 1385'de Krewo'da, Litvanya ile birlik anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma bağlamında bir yıl sonra Hıristiyanlığı kabul eden Litvanya Prensi, Jagiello da Wldyslaw ismini alarak Polonya tahtına oturmuştur. Bu tarihten itibaren önceleri Polonya krallık, Litvanya ise ona bağlı Büyük Prenslük olarak, 1596'da Lublin'de yapılan anlaşmadan itibaren de iki uluslu tek devlet olarak yaklaşık dört yüzyıl hüküm sürmüşlerdir (Arık, 2010, s.286).

⁷ Yazar Trakaii Isaac ben Abraham, Erken Modern dönem Doğu Avrupa Karay Toplumu arasında olasılıkla en farklı duruşu sergileyen entelektüel önderlerden biridir. Ne yazık ki hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Trakaii Isaac, her şeyden önce çok ilginç bir teolojik eser olan Hizzuq Emunah'ın yazarı olarak bilinmektedir. Bu eserde, Hıristiyan teologlarla tartışmaya girmekte ve Hıristiyanlığın ana dogmalarını çürütmeye çalışmaktadır. Bu kitap, hiç şüphesiz, Karait yazarlarının kaleme aldığı eserler arasında en dikkat çekici olanıdır (Kızılov, 2010, s. 257).

yurttaş olarak, aldıkları ödüllerin ve madalyaların ortaya koyduğu üzere, Litvanya ordusundaki görevlerini başarılı biçimde yerine getirmişlerdir (Zajackowski, 2000, s.6).

3. KENESALARIN MEKÂNSAL ÖZELLİKLERİ

Karaylar, ibadetevlerine “Kenesa” adını vermektedirler. Sözcük, İbranicede “toplanma evi” anlamına gelen Bet ha-Keneset olarak da ifade edilebilmektedir (Süleymanov, 2013, s.95). Toplu olarak buluşmak, yardımlaşmak ve dua etmek için toplanma yerini anlatmaktadır. Sinagog sözcüğü ise; ibadethanelerini tanımlamadığı ve ona has bir sözcük olmadığı inancı nedeniyle Karailer tarafından, benimsenmemiştir. Kenesa sözcüğü, Hazar Karailer ve İranlılar tarafından kullanılmakta iken; özellikle İstanbul'daki Karailer, bunun yerine; ibadet evlerini, İbranice bir sözcük olan ve kutsal cemaat anlamında “Kahal” sözcüğü ile tanımlarlar (Levi, 2016, s.54). Karailikte kible, Kudüs'te bulunan Siyon Dağı'ndaki Süleyman mabedi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bütün ibadetevlerinin mihrapları bu yöne bakmaktadır (Kuzgun, 2015, s.284).

Süleymanov, *Kırım Karayları* adlı çalışmasında Kırım'da bulunan kenesalardan söz ederken; mekânın hangi gereksinimlere göre planlandığını anlatmakta ve bu mekânlar için kullanılan İbranice sözcükleri vermektedir. Bununla birlikte, kenesalar dikdörtgen biçiminde olup, Hz. Süleyman'ın Kudüs'te inşa ettiği Bet Ha-Mikdaş'ta ya da günümüzdeki Yahudi sinagoglarında olduğu üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; Gehal, Şulhan ve Moşav zekenim olarak adlandırılmaktadır (Süleymanov, 2013, s.105).

Gehal, yapının iç mekânının güney yönünde bulunmaktadır. Burada bulunan Aron ha-Kodeş içinde Tevrat rularının bulunması nedeniyle kutsaldır. Bu bölüm perde (parohet) ile örtülebilmektedir. Perdenin önünde ise yalnız ibadet sırasında yakılan ebedi ve daimi olarak adlandırılan lamba (Ner ha-Tamid) bulunmaktadır (Süleymanov, 2013, 105). Kenesanın ibadet amacıyla ayrılan en büyük bölümü ise şulhan olarak adlandırılmaktadır. Bu bölüm gehalden kadınlar bölümü olan balkonu tutan sütunlara kadar uzanmaktadır. Moşav zekenim ise, şulhan bölümünden kadınlar bölümünü taşıyan sütunlarla ayrılmaktadır. Bu bölüm, ayakta duramayacak durumda olan yaşlıların kullandığı bir alan olduğu içim moşav zekenim adı verilmiştir. Ayakta duramayan yaşlıların ibadet ettiği bu bölümde rahat oturup kalkmaları için peykeler bulunmaktadır. Yas tutan ve kenesaya giremeyen karailerde bu alanda ibadet etmektedir (Süleymanov, 2013, s.106). Kenesaların içinde ana girişin dışında kadınlar için ayrı bir giriş bölümü düzenlenmiştir. Moşav zekenimin üst bölümü kadınların ibadetine ayrılmıştır (Süleyman, 2013, s.106).

Kudüs'te bulunan Karai müzesindeki tanıtılarda, mekânın üçe bölünmesi ile ilgili olarak şöyle bir bilgi yer almaktadır:

“10. yüzyıl boyunca karailer, yıkılmış durumda olan tapınağın yansıması olan ve kuramsal olarak yerini alan, bir kutsal kitap kavramı formüle ettiler. Böylece Ortadoğulu topluluklar arasında kutsal yazılar Migdaşya yani Tanrının tapınağı olarak adlandırıldı. Bu düşüncenin en erken ifadesi Aharon Ben Asher tarafından yapılan analogidir. Ben Asher, kutsal kitabın üç bölümünü, tapınağın üç kutsal bölümüne benzetmiştir. Asher, dilbilimsel yapıtını, Torah, Neviim ve Ketuvim'in Tapınağın bölümleri olan; Kutsalların kutsalı, Kutsal Bölüm ve Avlu'nun düzenlenmesine eşit olduğunu belirterek; sonuca bağlamaktadır. Kutsal kitap ve tapınak, mekansal dizilimiyle ifade edildiği biçimiyle,

bölmeler arasındaki kutsallık hiyerarşisiyle ve her ikisinin de kutsal konuşma ile dikte edildiğine yönelik inanç bakımından farklı aşamalarda paralel bir konuma sahiptirler”⁸

Doğunun büyük uygarlıklarında tapınak aşkın bir modelin yeryüzündeki temsilidir. Yahudilik dini de tapınağı göksel bir ilk örneğinin görünümü olarak gören bu kadim öğretiyi sürdürmektedir (Eliade, 2017, s.54). İsrailoğulları, Ahit Sandığı'nın saklandığı Kutsal çadırın (tabernaculum)⁹, tüm kutsal araç, gereç ve tapınak modellerinin, Yehova tarafından ezelden beri yaratılmış olduğuna inanırlardı. Yehova, Musa'ya şu sözlerle seslenmektedir: *“Aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer (tabernaculum) yapınlar. Konutu ve eşyalarını sana göstereceğim örneğe tıpatıp uygun yapın (Mısır'dan Çıkış, xxv:8-9). Her şeyi sana dağda gösterilen örneğe göre yapmaya dikkat et”*. Davud, tapınak yapılarının, tabernaculum'un ve tüm eşyanın planını oğlu Süleyman'a verirken, *“Tüm bunlar Rab'bin elinden çıkmış bir yazıda açıklanmış ve bana da bu yazılanları idrak etme gücü verilmiştir”* der (1. Tarihler, xxviii:19). Ayrıca Süleyman şöyle buyurmaktadır: *“Bana çok kutsal olan adına, Tapınağı ve oturduğun kentte bir sunağı, en başından hazırladığın çok kutsal çadır modeline göre inşa etmemi buyurdun”* (Bilgelik Kitabı, ix:8) (Eliade, 2017, s.56).

Anan ben David'in ilk faaliyetlerini gerçekleştirdiği dönemlerde Talmudcu Yahudilerin takibine uğramış ve bu nedenle zor yıllar geçirmiştir. O dönem yaşanan bu sıkıntıları anımsama amacıyla Kudüs'te yapılan ilk kenasa yerin altında inşa edilmiştir.

“Tahte'z-zemin inşa edilmiş olan mabedin mihrabı” Süleyman A.S.'in mabedine yani Mescid-i Aksa'ya müteveccih olup Karailerin el-yevm ibadetgahıdır. Mabedin mihrabı sokak cihetinde bir taş duvarın temelinde misadif olup diğer tarafı ise kaya içine açılan bir mağaraya gider. Mabede dahil olmak için evvela avluya girmek, taştan bir merdiven ile içeri inmek lazımdır. Bu itinalar ilk asr-ı miladi Hristiyanları gibi Karailer de düşmanlarının takiplerine hedef olmamak için mağaralar içinde ibadetlerini gizleme ıztırarında kaldıklarını göstermektedir.” (Çulha, 2002, s.15) tarafından bu sözler ile anlatılan Kudüs mabedi günümüze işlevini sürdürmektedir.

Bu kenasa, günümüze kadar varlığını korumuştur ve Kudüs'te Karaim Sokağı'nda yer almaktadır. Yukarıda Şapşaloğlu'nun kaleme aldığı metinde de söz edildiği üzere; sokak üzerindeki bir kemerli kapıdan, önce bir merdiven ile küçük bir avluya girilmektedir. Bu avlu, kenesaya giden merdivene açılan kapı ile birlikte, küçük bir müze ve cemaate hizmet vermesi için mutfak ve konuk evini içinde barındıran mekânlara açılan, bir diğer kapı ile çevrelenmiştir. Kenesanın kapısı avlunun sol tarafında bulunmaktadır. Ayakkabıların çıkarılması ile uzunca bir merdivenden (Fot 3.) kenesaya doğru inilmektedir. Merdivenin son basamağının bitmesi ile sol tarafta el yıkamak amacıyla bir lavabo bulunmaktadır.

İbadet edilen bu alan Musevilğin tapınak anlayışını yansıtacak biçimde, kutsallık sıralamasına göre hiyerarşik olarak üç alana bölünmüştür. İbadet bölümü cemaatin

⁸ İstanbul'da bulunan Karay Cemaati başkanı Mihail Örne Bey ve Avraham Zafer İşcen Beyin sağladıkları iletişim yoluyla Kudüs'te bulunan Karay Miras Merkezi'nin kapısını Karay Cemaati İdari İşler Yöneticisi Sholomo Gaver ve görevli Avi Yefet tarafıma açmışlar ve makale için gerekli görselleri sağlamama izin vermişlerdir (B.A.). Kudüs'te bulunan *Karay Miras Merkezi*'ndeki müzedeki panolara bu metnin yer almaktadır. Fotoğraf 2017 yılında Bülent Ayberk tarafından çekilmiştir. Bkz. EK – 1.

⁹Tabernaculum ya da Tabernacle:. Hz. Musa zamanından Hz.Süleyman dönemine, Kutsal Tapınağın inşa edilmesine dek; İsrailier tarafından kullanılan, taşınabilir yapı. En saygı gösterilen yer olan bu merkezi bölüm içinde On Emir'in yazılı olduğu kutsal Ahit Sandığı bulunmaktadır (İsaacson, 1979, s.156).

ibadet sırasında toplandığı kenesanın en geniş bölümüdür ve yer halı ile kaplıdır (Fot. 4). Bu kenesada ibadetler, Litvanya'daki kenesalarda olduğundan farklı olarak zeminde gerçekleştirilmektedir. İslam dinindeki ibadet biçimlerini çağrıştıran bu anlayışta, yedi tip hareket bulunmaktadır¹⁰. İkinci alan, zeminden yükseltilmiştir. Bu bölümde ana okuma mobilyası (teivah) bulunmaktadır. Bu alan özellikle Kantor¹¹ ve Kohen tarafından kullanılmaktadır (Fot. 4). Üçüncü bölüm ise, içinde Tevrat rulolarının bulunduğu (Fot. 5) en kutsal bölümdür. Hz. Süleyman tapınağındaki ahit sandığının bulunduğu mekânı temsil etmektedir.

Fot. 3: Kudüs Anan Ben David Sinagogu
(Bülent Ayberk, 2017)

¹⁰ Kudüs'te bulunan "Karay Miras Merkezi"nde bulunan panolardan elde edilen bu görsel, Zemini halı ile kaplı olan bu ibadetevinin ve zeminin kullanıcı tarafından nasıl kullanıldığını göstermek amacıyla eklenmiştir. Fotoğraf 2017 yılında Bülent Ayberk tarafından çekilmiştir. Bkz. EK – 2.

¹¹Hazan. Cemaat olarak yapılan toplu ibadette kendisine uyulan kişi, Tanrıya ibadetlerde önderlik etmesi için cemaat tarafından görevlendirilmesi nedeniyle halkın temsilcisi anlamında 'shliachtzibur' olarak da anılmaktadır. Kantorun güzel bir sese sahip olması gerektiği kadar; takva sahibi bir Yahudi olması da gerekmektedir (Isaacson, 1979, s.38).

Fot. 4: Kudüs Anan Ben David Sinagogu (Bülent Ayberk, 2017).

Fot. 5: Kudüs Anan Ben David Sinagogu (Bülent Ayberk, 2017).

Yapıya ilişkin olarak yapılan yorumda düşmandan korunmak amacıyla yer kotunun altına inildiği yorumu yapılmakla beraber; dinsel ya da mitolojik metinlerde yer alan

yolculuk motifi ile burada da karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla, yapısal bir öge olarak burada kullanıldığından söz edilebilir.

Kahramanın yolculuğu, insan kültürünün en eski öykülerindedir. Mitlerde, efsanelerde hatta masallarda gördüğümüz kahramanlık öykülerinde ortak olan bu yolculuk motifleri ile sıkça karşılaşılmaktadır (Altunay, 2014, s.253). Ayrıca dini inanışlar da yolculuk motifi içerirler. Özellikle Doğu dinleri ve tarikatlarda, benliğin içlerine doğru yapılan bu tinsel yolculuk, inanın belkemiğini oluşturur (Özel, 1998, s.81). Thesesus'un yolculuğu, Diyonosos'un doğuya yolculuğu, Ramayana'nın eşini kurtarmak amacıyla giriştiği, uzun ve maceralarla dolu zorunlu seyahati gibi arketipik olarak adlandırılabilir olan bu yolculukta, kahraman bir görevi yerine getirme çabasıdır. Çeşitli olaylar, maceralar ve sınavlarla dolu olan sürecin sonunda, artık kendisi de değişmiş olarak geri döner. Bu yolculuk aslında bilinçaltında tinsel gelişimdir. Jung'un bireyselleşme/bireyleşme olarak tanımladığı sürecin mitolojik bir yansımasıdır (Altunay, 2014, s.235). Benzer bir yolculuk teması tek tanrılı dinlerde de bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in Medine'ye hicreti, Hz Musa'nın önderliğinde İsrailoğullarının yolculuğu anlatılarında olduğu gibi.

Bu yolculuğun izleri mekânsal olarak da izlenebilmektedir. Yolculuk, dini mimaride yapının biçimlenmesine etkisi olan ve tapınma mekânına merkezi bir kimlik kazandıran öğelerden biridir. Bu kavram, içeriye doğru gitmek, yükselmek ve etrafında dönmek (ya da tavaf etmek) olarak üç eylem biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Üç eylem de bir 'merkez' i gerektirir. İçeri doğru gidilerek ve/veya yükselerek varılan ve etrafında dönülen yer, merkezdir (Özel, 1998, s.82). Antik Mısır dini tapınaklarında, Hristiyan bazilikalarında ve İslam yapılarında da merkeze ulaşmada yolculuk motifini betimleyen içeriye doğru gitme eylemi kullanılmaktadır. Antik Mısır tapınakların büyük boyutlardaki giriş kapısının ardında ulaşılan kült mekânına ulaşım, Kabe'nin etrafında dönüş, Kudüs'te Hristiyanlar için önemli bir yürüyüş rotası olan Çile Yolu (Via Dolorosa) ve 14 duraktan oluşan bu yolun aşamaları mekânsal görünümünden birkaçtır.

Benzer yaklaşımla; aşağıya, ibadet alanına doğru, merdiven aracılığıyla ulaşma biçiminin Anan Ben David ve izleyicilerinin saklanma çabalarına ya da kaçışlarına bir gönderme anlamı taşıdığı öne sürülmektedir. Bu dolaşım biçimi, yukarıda Şapşaloğlu'nun betimlemesinde olduğu üzere, Kudüs kenesasında bulunmaktadır. İbadet mekânına ulaşmak için, yukarıdaki alıntıda belirtildiği üzere, iki alanın geçilmesi gerekmektedir: *"Mabede dahil olmak için evvela avluya girmek, taştan bir merdiven ile içeri inmek lazımdır."* Böylece ibadetin gerçekleştirildiği merkeze ulaşılmaktadır. Buradaki yolculuk motifi geçmişte yaşanan olumsuz deneyimlerin; *'Bu itinalar ilk asr-ı miladi Hristiyanları gibi Karailer de düşmanlarının takiplerine hedef olmamak için mağaralar içinde ibadetlerini gizleme ızdırarında kaldıklarını göstermektedir'* anlatımında olduğu üzere topluluk tarafından anımsanmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu durum Musevi dini üyelerinin tarihlerinde karşılaştıkları kötü anıları yaşatmada ve kuşaktan kuşağa aktararak bir geleneğe dönüştürme eğilimleri ile de örtüşen bir anlayıştır.

Bu plan tipi sonrasında bir anı olarak korunmuş ve bazı kenesalar özellikle İstanbul Hasköy'deki bulunan kenesa bu tipolojiye dayanarak inşa edilmiştir. Korunma amacıyla inşa edilmiş olan yüksek duvarlar ardındaki bu ibadetevine (Fot. 6) merdivenlerden inerek ulaşılmaktadır (Fot. 7).

Fot. 6: İstanbul Hasköy Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Fot. 7: İstanbul Hasköy Karay Kenesası (Mihail Örne, 2016).

Sade görünümlü duvarlara karşıt olarak; bu, ilk dönem diaspora sinagoglarının tipolojisine sahip olan “Teva” merkezli mekân, oldukça varşıl bir iç mekâna sahip olmakla (Ayberk, 2017, s.72) beraber; Musevilik dinine ait belgilere çok az yer verilmiştir. Kahal’a, Kudüs Anan Ben David Karai Sinagogu ve Kahire Karai

Sinagogu'nda (De Lange, 1987, s.222) ve Kırım'da bulunan Büyük Kenesa'da da olduğu üzere (Süleymanov, 2013, s.104) ayakkabılar çıkarılarak girilmektedir¹².

Bu kenesada, Tora'nın okunduğu "Teva", mekânın ortasında konumlanmaktadır (Fot. 8). Teva, iki basamakla çıkılan üzeri açık dört sütundan oluşmaktadır. Teva'nın Ehal'in bulunduğu güney duvarına bakan bölümünde Tora'nın üzerine konularak okunduğu kürsü bulunmaktadır (Levi, 2016, s.72). Giriş kapısının iki yanında matemlilere ayrılan bölüm bulunmaktadır. Sol taraf kadınlara, sağa taraf ise erkeklere ayrılmıştır. Erkekler matemli geçen bir yılın ardından okunan mevlidin ardından dua bölümüne geçebilirler. Bu bölüm kadınlar için ayrılan ve üst katta bulunan "yinekona"nın hemen altında bulunmaktadır (Levi, 2016, s.69).

Fot. 8: İstanbul Hasköy Karay Kenesasının İç Mekânı (Mihail Örne, 2016).

Yahudiler, Süleyman Tapınağı henüz mevcutken dinsel tapınımlarını Tora'nın çevresinde konumlanan merkezi nitelikte bir planlama ile oluşturmamışlardı. Ancak tapınağın yıkılmasının ardından özellikle diasporada bulunanlar, yitirdikleri bu yön duygusunu ve gerek duyulan merkezîliği, ibadet mekânlarında kurmaya çalışmışlar, "Tora"nın çevresinde toplanarak anlamsal içerikli bir tipoloji ortaya çıkarmışlardır (Zeren, 2010, s.44).

Her ne kadar Kudüs kenesasının yerin altında olmasına ilişkin Karai tarihindeki genel anlatı böyle olsa da; Kudüs'te bulunan Karait müzesinde yer alan açıklayıcı panolarda sinagogun aslında yer altında bulunmadığı ve zaman içinde bu durumu aldığından söz edilmektedir:

¹²Tevrat'ta yer alan Çıkış 3: 5'te yer alan hüküm uyarınca ayakkabılar çıkarılmaktadır: 2-RAB'in meleği bir çalıdan yükselen alevlerin içinde ona göründü. Musa baktı, çalı yanıyor, ama tükenmiyor. 3- "Çok garip" diye düşündü, "Gidip bakayım, çalı neden tükenmiyor!". 4- RAB Tanrı Musa'nın yaklaştığını görünce, çalının içinden, "Musa, Musa!" diye seslendi. Musa, "Buyur!" diye yanıtladı. 5- Tanrı, "Fazla yaklaşma" dedi. "Çarıklarını çıkar, çünkü bastığın yer kutsal topraktır" (URL - 2).

"17.yüzyılın ortalarında Kudüs'e yolculuk yapan "Kırımlı Shmuel Ben David"¹³'in Seyahatnamesi" adlı eserde yazarlar göz önünde bulundurulduğunda sinagogun genel görünümünün 400 yüzyıl boyunca hiç değişmediği görülmektedir. Sinagogun yapısının üslubu 12. Yüzyılın sonu ya da 13. Yüzyılın başında yerin üstüne yapıldığını göstermektedir. Yıllar içinde çevredeki zemin kot seviyesinin yükselmesiyle sinagog yerin altında kalmıştır. Yapının ne zaman bir ibadet evine dönüştüğüne ilişkin yazılı bir kanıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1322'de İspanya'dan yola çıkan gezgin Eştora ha-Frari'nin notlarında sinagogun 14. Yüzyılın başında kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Bu dönemde kentte yerleşik bir karai nüfus bulunmaktadır."¹⁴

Benzer biçimde İstanbul Karay Cemaati Başkanı Mihail Örne, yapılan yol çalışmaları sonucu bir metre kadar yükselen yol kotu nedeniyle kenesanın ana kapısının (görselde sol tarafta basamakların çıktığı kapı) zaman içinde işlevini yitirdiğini; bu nedenle cemaat tarafından kapının duvarla örülerek kullanıma kapatıldığını belirtmiştir (Fot. 7).

Ekim devrimi öncesinde Karayların yaşamlarını sürdürdüğü bölgede 32 kenesa (Kırım, Güney Rusya, Polonya ve Litvanya) bulunmaktaydı. Devrim sonrasında bağımsızlığın yeni kazanmış olan Polonya'daki Trakai, Vilnius, Lutsk, Halicz kentleri olmak üzere dört adet ve Litvanya'da Panevezis'te bir kenesa kalmıştı. Diğerleri ya kamulaştırılmış ya da yıkılmıştı. Sivastopol'daki kenesa, yeni kurulan hükümet tarafından bir spor kulübüne verilmiş; Gözleve'deki (Evpatoria) kenesa, bir anaokuluna dönüştürülürken; Kiev'de bulunan kenesa da Aktörler Evi olarak kullanılmaya başlamıştır (Zajackowski, 2009). Günümüzde bu amaçla kullanılan Mudejar¹⁵ üsluptaki eski kenesa yapısının (Fot. 9) iç mekânından Karay ibadetevi olduğu kolayca anlaşılabilir. Yapının bir zamanlar varolan kubbesi, yıkılmıştır. Bugün sahne olarak kullanılması için yüksek döşeme ile önü yeniden işlevlendirilmesine karşın, bir zamanlar ehalin bulunduğu iç cephe bölümü (Fot. 10) ve kadınlar için ayrılan ibadet mekânı (Fot. 11) görülebilmektedir.

¹³1641 Temmuz'unda Karai Samuel ben David Yemşel, üç arkadaşıyla beraber Kudüs'e hacca gitmek üzere Kırım Gözleve'den (Evpatoria) yola çıktı. Gemi ile ulaştıkları İstanbul'un ardından Rodos yoluyla İskenderiye'ye vardıldıktan sonra, kara yoluyla Kahire'den geçerek Kudüs'e ulaştı. Ziyaretin ardından, Nablus, Şam, Humus, Hama üzerinden Antakya'ya ve Anadolu'ya ulaştı. Ardından İstanbul üzerinden deniz yolu ile Kırım'a geri döndü (Lewis, 1956, s. 7).

¹⁴ Kudüs'te bulunan *Karay Miras Merkezi*'nde bulunan müzedeki panoda bu metnin İngilizcesi bulunmaktadır. Fotoğraf 2017 yılında Bülent Ayberk tarafından çekilmiştir. Bkz. EK-3.

¹⁵ İspanya ve Portekiz'de 12. ve 15. yüzyıllar arasında görülen İslam ve Gotik karışımı mimarlık ve bezeme üslubu (Ezcacıbaşı Sanat Sözlüğü, 2008, s.1103). İspanya'da Arapların hakimiyetiyle idare Hıristiyanların eline geçtikten sonra bir kısım Arapların kalmasına müsaade edilmişti. Araplar asırlarca orada yaşamışlar ve yeni teşekkül eden Hıristiyan krallıkları ülkelerinde kendi sanatlarını devam ettirmişlerdir. Arap usta ve sanatkarlarının yaptıkları bu işlerin üslubuna İspanyollar, iskâna müsaade edilmiş manasına muddejar'dan "Estilo Mudejar" yani "Müdejar" üslubu adını vermişlerdir (Arseven, 1950, s.1480). Özellikle Avrupa'daki Yahudiler açısından sinagog yapısı kimliğin anlatımında önemli bir öge olmuştur. Bu bağlamda kendilerinin içinde yaşadıkları Hıristiyan toplumundan ve Avrupa topraklarına gelmeden önce içinde yaşadıkları Müslüman toplumdan ayrı olduklarını anlatabilme gereksinimi duymuşlardır. Bu nedenle İspanyol Mudejar Yahudiliği'ndeki üslup yeniden canlandırılmış ve kimliğin dışı vurumu gerçekleştirilmiştir (Zeren, 2010, s.89). Bu mimari tarz özellikle, 19. yüzyılın ikinci yarısında Aşkenaz Yahudilerinin kimlik edinme sorununa mimari temsilde çözüm olarak bulunmuş ve yeniden kullanılmıştır (Zeren, 2010, s.55).

Fot. 9: Kiev - Aktörler Evi - Eski Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Fot. 10: Kiev – Aktörler Evi – Eski Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Fot. 11: Kiev – Aktörler Evi –Eski Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Geçen yıllar ve SSCB'nin genişleyen sınırlarıyla diğer ibadetevleri de aynı kaderi paylaşmıştır. Vilnius'taki kenesa bir arşiv yapısına dönüştürülürken; Panevezis'teki (Fot. 12) yerine bir konut bloğu yapılması amacıyla yıkılmıştır. Lutsk, Halicz ve diğer yerlerdeki ibadethaneler de bu süreç içinde yok olmuşlardır.

Fot. 12: Litvanya – Panevezis Kenesası (Seraya Szapszal's Karaim Collection, 2003).

O dönemin hükümeti Trakai'deki kenesayı da Karay toplumunun elinden alıp ulusal müzeye devretmek amacındaydı, ancak Simon Firkoviç'in önderliğindeki Karay cemaati, yaptığı girişimlerle buna engel olmayı başarmıştır. Bu kenesa, Sovyetler Birliği dönemindeki tek ibadet evi olarak, Karay mezhebi üyelerine hizmet vermiştir. SSCB'nin

dağılmasının ardından Gözleve (Evpatoria), Kharkiv ve Vilnius'taki ibadethaneler (Fot. 13) Karay toplumuna geri verilmiştir. Yukarıda söz edilen Kiev'de bulunan kenesanın da geri verilmesi için Ukrayna hükümeti ile yapılan görüşmeler sürdürülmektedir (Zajackowski, 2009).

Fot. 13: Litvanya -Vilnius Karay Kenesas (Bülent Ayberk, 2016).

Vilnius'ta şu anda kullanılmakta olan kenesa, Karay cemaatinin litürjik gereksinimlerine özel olarak tasarlanmıştır. İç mekânda oturma birimleri doğrusal olarak konumlandırılmıştır. Ehal, sade bir mobilyadır ve Tevrat'ı saklamak için kapalı bir hacim bulunmamaktadır (Fot. 14). Kenesanın açılışı, Karayların önemli din bilgini Süreyya Şapşal tarafından yapılmıştır. Bu açılışta Şapşal'ın Karay Türkçesi ile yaptığı dua, kaynaklarda bulunmaktadır. Yapı, Sovyetler döneminde kapatılmış ve iç mekânı duvarlar ile bölünerek dört bölümden oluşan ayrı konutlara çevrilmiştir. Bu dönemde iç mekânda bulunan bazı nesnelere başka kenesalara dağıtılmıştır. Trakai Karay Toplumu Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Zenonas Firkoviç, buna başlıca örnek olarak Lutsk kentine götürülen; şu anda kenesada asılı olan avizeyi göstermiştir. Yapı 1993 yılında yeniden Karay cemaatine geri verilmiştir. Kenesanın arka bahçesine komşu adada bulunan, önceden dinsel eğitim amacı ile kullanılan yapı bugün bu işlevini yitirmiştir ve bir aile tarafından konut olarak kullanılmaktadır.

Fot. 14: Litvanya – Vilnius Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Romansk-mudejar üsluptaki keneseanın tepesinde soğan kubbenin hemen üzerinde Karay Türklerine ait olan (Görsel 3) kale, kalkan ve senek görsellerinden oluşan bir belgi bulunmaktadır. Bu belginin Musevilik inancını benimseyen Karay Türkleri tarafından Davut yıldızı yerine kullanılması önemli bir kimlik bilincini göstermektedir.

Rusya'da devrimden önce yirmi adet kenese vardı ve bunların 11 tanesi Kırım'da bulunmaktaydı. Etkin olarak kullanılan Gözleve'deki (Evpatoria) kenese, 1959 yılında kapatılmıştır. Çufut kale ve Gözleve'deki ana kenese şimdiki kötü durumdadır. Kiev, Kharkov, Simferopol, Sivastopol ve Bahçesaray'daki kenese binaları korunmuş ancak asıl amaçlarına yönelik kullanılmamaktadır (Doğan ve Kıvrıkdal, 2014, s.784).

Litvanya ve Polonya sınırları içinde yaşayan Karaylar, kaynaklarda Polonya-Litvanya Karayları olarak tek bir sınıflandırma içinde yer almaktadır. Savaşın değiştirdiği sınırların da buna katkısı olmuştur. Bu nedenle, Sulimowicz'in makalesinde yer alan Lutsk keneseinin iç mekanını betimleyen aşağıdaki satırlara yer verilmiştir.

Lutsk kentinde bulunan kenese 1974 yılında dönemin siyasi gelişmelerinden de etkilenmiştir. Keneseinin iç mekânı üzerine yapılmış olan iki ayrı betimleme bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Ebenezer Henderson'un 1821-1822 yılları arasında Rus İmparatorluğu'nu ziyareti sırasında tuttuğu notlardır.

“Girişin hemen önünde, batıya bakan duvarda, yasa kitabının içinde yer aldığı ehal bulunmaktadır. Ehalin önü 8 feet uzunluğunda 2.5feet genişliğinde bir perde ile örtülüdür. Ayrıca her iki tarafta da daha küçük ölçülerde dua kitaplarını ve din adamının ayini yönetirken gereksinim duyduğu diğer şeyleri örten iki perde daha bulunmaktadır.

Ehala yakın bir noktada, Levi¹⁶ ya da papazın ayinin belirli bölümlerinin yürütülmesine yardımcı olduğu yerde, nota sehпасına bir hayli benzeyen okuma masası durmaktadır. Ehalin önünde sinagogun ortasına yakın bir noktada kare biçimli maviye boyalı çeşitli renklerden oluşan yünlü bir kumaş ve varsıl işlemeli ve bezemeli ipekli iki adet örtü ile süslü bir masa durmaktadır. Bu masanın her iki yanında, büyük, yedi kolu da mumlarla dolu şamdanlar durmaktadır. Sinagogun içinde birbirinden farklı uzaklıklarda, ayin sırasında kullanılan kitapların konulduğu birer kutusu bulunan çok sayıda okuma masası bulunmaktadır.” (Sulimowicz, 2015, s.349).

Diğer betimleme ise 20. yüzyılın başlarında Leh sanat tarihçisi, ressam ve koleksiyoner Josef Teofil Smolinski tarafından yapılmıştır. Smolinski bu kenesanın yıkılıp yerine yenisinin yapılacağına ilişkin aldığı duyumların ardından burayı ziyaret etmiştir. Smolinski, dörtgen bir yapıya ve ahşap kiremit ile kaplı kırma çatıya sahip olan yapının iç mekânının sahte - oryantal üslup ile aşırı doldurulduğundan söz etmektedir. Doğu duvarına konumlandırılan ehal, geç 16. yüzyıl tarzındadır. Korent sütunların taşıdığı üç bölümden oluşan ehalin her bölümdeki küçük kapakların ardındaki gözlerde Tevrat saklanmaktadır. Kapaklar ve ehalin ön yüzü İbranice yazılar ve boyalı motifler ile zevkli biçimde dekore edilmiştir. Siboryumun kapısı perde ile örtülüdür. Tomarlar koruyucu bir kadife kese içinde bulunmakta ve bunlar işlemeli ipek örtü ile muhafaza edilmektedir. Yazar, gümüş tepeliklerin üzerine yerleştirilen tomarların 15. ve 18. yüzyıla ait gümüş adaklıklar ile dekore edildiğinden söz etmektedir. Henderson'un sözünü ettiği büyük yedi kollu şamdanlar bu betimde de yer almaktadır. Ancak bu sefer Henderson'un betiminden farklı olarak şamdanları üzerinde bulunduğu masa karşımıza ampir olarak çıkar (Sulimowicz, 2015, s.349-350).

Yukarıdaki alıntıda söz edildiği üzere Karay kenesalarında İbranice metinler kutsal olarak kabul edildiklerinden dolayı bu metinler çok iyi korunmuştur. Bu Tevratlar, parşömen kağıtlara sarılı olarak sekiz köşeli ve üstünde gümüş taç bulunan ahşaptan yapılmış kutular içinde korunmuştur. Söz konusu altın işlemeli ipek perdelerin arkasında bulunan masaların üzerine konulmuştur (Kuzgun, 2015, s.331).

Sinagoglarda toplu olarak yapılan ibadetlerde erkekler ve kadınlar bir arada bulunmamaktadır. Kadınlara özel olarak ayrılmış alanlar, Ezrat Naşim olarak adlandırılan, ya balkon bölümünde ya da yanındaki maksurelerde bulunmaktadır. Kadınların erkeklerden ayrı olarak ibadete katılmasına yönelik olarak iki yorum bulunmaktadır. Bunlardan ilki kadın ve erkeklerin birbirinin mahremi olması nedeni ile erkeklerin akıllarını karıştırabilecekleri; diğeri ise ibadet sürecinin dinsel kurallarla belirlendiği üzere erkeklerin yükümlülüğünde bulunmasıdır (Alaskarova, 2015, s.22).

4. TRAKAI KARAY KENESASI

Trakai Karayları ibadethanesi, Trakai eski şehri Kuzeybatıda, Karay Sokağı'nda yer almaktadır. 16. yüzyılda yanmış ve 1533 yılında yeniden inşa edilmiştir. 18. Yüzyıla kadar birkaç kez daha yıkılmış olup yeniden restorasyonu yapılmıştır. 1794 yılında bir yangın daha yaşamış ve Slutsk ve Kırım Karayları tarafından yeniden inşa edilmiştir. 1812 yılında Trakai'den geçen Fransız askerleri tarafından tekrar yakılmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında, ahşap kenesası yeniden inşa edilmiştir. 1903-1904 yılında kenesa 1898-1899 yılının projesine göre restore edilmiştir (Jamontaite ve Akova, 2016, 41). Bugün görülebilen kenesa 15. yüzyıldaki orijinal kenesanın bulunduğu yerin üzerinde konumlu bulunmaktadır (Zajackowski, 2009). Sovyetler Birliği döneminde dini

¹⁶Dini törenler sırasında din adamları sınıfına yardım etmeleri gereken, Yakup'un 12 oğlundan biri olan Levi'nin soyundan gelenler. Genellikle, Kohenlerden sonra Torah'ı okumaları için onurlandırılmışlardır (İsaacson, 1979, s.108).

mekân olarak tek izinli açık kenesa olmuştur. Dini konularda vaaz verilmesi yasak olmakla beraber; bir ziyaret yeri olarak kullanılmasına ve zaman zaman cenaze törenlerinin düzenlenmesine izin verilmiştir (Yılmaz, 2010, s.513).

Kenesa, dikdörtgen bir arazi üzerine konumlanmaktadır. Geniş bir avlu kullanımını elde edebilmek amacıyla yapı bu dikdörtgen biçimli arazinin en arka bölümünde inşa edilmiştir (Fot. 15). Avlu ibadetten önce cemaatin toplandığı bir alan olarak işlev görmektedir. Ana yola bakan ve anıtsal giriş kapısının dışında avluya midraşın hemen önünden de ulaşılabilen bir giriş kapısı bulunmaktadır. Yapıya en fazla kimlik veren öge tepesinde konumlanan kupola ile Barok üsluptaki sac gereç kullanılarak yapılmış çatıdır. Giriş kapısının cephedeki lekesini göz ardı edersek; yapıda güçlü bir simetri anlayışı egemen durumdadır. Trakai'deki Karay geleneksel konutlarının yola bakan üç pencerece cephe¹⁷ anlayışı burada da görülmektedir.

Fot. 15: Litvanya – Trakai Karay Kenesas (Bülent Ayberk, 2015).

Trakai'deki kenesanın avlusunun girişini iki adet sütun ve bunların arasında bulunan işlenmiş el yapımı demir bir giriş kapı tanımlamaktadır. Bu sütunlardan biri; 1397, diğeri ise 1812 tarihlerini taşımaktadır. Bu tarihlerden ilki Karay topluluklarının Trakai'ye gelişini, diğeri ise; çıkan yangın sonrasında kenesanın yeniden yapılışının tarihini göstermektedir (Zajackowski, 2009). Aşağıdaki görselde (Fot. 16), yukarıda sözü geçen giriş kapısının ve yanındaki iki sütunun, iki yapı arasındaki konumu ve önündeki yol ile olan ilişkisi görülmektedir. Ayrıca görselin sol tarafındaki giriş kapısının yanında bulunan yapı, Karay din eğitimin yapıldığı okuldur. Günümüzde bu yapıda Karay dili ve dini eğitimleri ve Karay kültürünün tanıtımı için etkinlikler düzenlenmektedir.

¹⁷Trakai'de bulunan ve bir ana arter olan Karaimu Sokağı'nın her iki yanına dizilmiş Karay konutlarının sokağa bakan cephesinde üç pencere bulunmaktadır. Tüm turistik tanıtımlarda bu pencerelerle ilgili olarak; pencerelerden birinin Tanrı için, ikincisinin ev sahibi için üçüncüsü konuk içindir (URL - 3) biçiminde genel bir anlatım bulunmaktadır. Ancak bu konu ile ilgili olarak Eski Büyükelçi ve yazar Halina Kobeckaitė'ye tarafımdan (B.A) soru yöneltilmesi üzerine; kendisi bunun doğru olmayabileceğini, üç pencere kullanılmasının anlamsal bir nedeninin bulunup bulunmadığının bilinmediğini söylemiştir.

Fot. 16: Litvanya – Trakai'de Bulunan Karaimu Sokağı (Bülent Ayberk, 2015).

18.yüzyılın son yıllarından başlayarak Karaylar, kendilerini rabbani Yahudilerden ayırma çabasına girmişlerdi. Bu açıkça görülen ayrılık yüzeysel olmasına karşın, 19. yüzyıl boyunca Karay toplumunun yaşamında açıkça başlayan değişimi işaret etmektedir. Bu dönem alışlagelen 'biz' ve 'onlar' ayrımının biçimlendiği ve bunu vurgulayacak kültürel simgelerin aranma çabalarının başladığı bir zaman dilimini göstermektedir. Ancak bu süreç, o dönem topluluk arası iletişimin olmayışı, yetersiz bir kültürel beslenme ortamının olması, Karay kimliğinin özgünlüğünü vurgulayacak belgelerin olmayışı nedeniyle, her zaman kolay bir akış içinde olmamıştır. Fakat 1. Dünya savaşının sona ermesi ve jeopolitik durumun değişmesi ile sonrasında Karailerin toplumsal kimlikleri daha fazla değişime yol açacak olan rabbani Yahudilerden ayrılma çabaları güçlenmiştir (Troskovaite, 2014, s.11).

İngiliz akademisyen İsrail Kohen'in -o dönem Polonya'ya ait olan- Trakai'ye yaptığı ziyareti kaleme aldığı anılarında; Karayların bu çabalarının izleri görülmektedir. Kohen, bu savaşımın izlerini kenesa üzerinden şu gözlemi ile aktarmaktadır:

"Trakai'nin ana caddesi üzerinde konumlanan Karait sinagogu, önceden burada var olan yapının yerinde bulunan, yalın çizgilere sahip küçük bir yapıdır. Yapıya, tuğla kolonların arasındaki bulunan demir kapıdan girildikten sonra bir dar patika ile ulaşılmaktadır. Bu kolonların üzerinde İbranice harfler ve Arap rakamları ile yapım tarihi olan 1894 yazılı bulunmaktadır. Çatıdaki kupolanın üzerinde önceden davud yıldızı bulunmakta iken karait din adamları tarafından ortodoks Yahudiliği güçlü biçimde vurguluyor olması nedeniyle kaldırılmıştır. Bugün demir giriş kapısının üzerine görülebilen, rahatsız edici bulunan bu belge, akılda soru işaretleri yaratacak bir kasıt olmaksızın kolay kolay yerinden oynatılamayacak biçimde giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır (Katz, 2004, s.374).

Kohen'in anlatılarında, Karayların kendilerini Yahudilerden farklı gösterme çabalarına yönelik olan bu serzenişi, görülebilmektedir. Başlangıcı itibari ile tam bir Yahudi mezhebi olan Karailik, mezhebin çoğunluğunu Türkler oluşturmaya başlayınca biçim değiştirmiş ve zamanla kendisini Yahudilikten ve Yahudilerden ayırmaya başlamıştır. Talmudist araştırmacı A. Harkavy, bu konuda serzenişte bulunarak, Rusya'da bulunan Karayların kendilerine Yahudi denmesini istemediklerini belirtmiştir (Kuzgun, 2015, s.331).

Yahudilik tarihinin önemli bir aşaması reformasyon dönemidir. Bu dönem genel yaşam biçimini ve Yahudilerin toplum içindeki varlığının kabulünü artırdığı gibi; bu değişim sinagog mekânlarında da etkisini göstermiştir. Önceden tevanın merkeze alındığı antik dönem diaspora sinagog mekân kurgusu yerine; aron kodeş ve bima'nın doğu duvarında yer aldığı ve oturma sıralarının doğrusal olacak biçimde hekal'e yani doğu duvarına bakacak biçimde kurgulandığı bir düzene geçilmiştir (Zeren, 2010, s.85). Her ne kadar sinagog mimarisi buldukları ülkeye göre değişiklik gösterse de, Yahudilerin içinde yaşadıkları Hıristiyan toplum ile olan bütünleşmeleri sinagog iç mekân planlamasında kendisini göstermiştir. Bazilikal bir planlamaya geçilmesi ile beraber aynı iç cephede bir araya gelen bima ve aron kodeşle bir bütün olarak iç mekânda anıtsal bir hacim ortaya çıkarmıştır (Zeren, 2010, s.88). Benzer değişimin yarattığı etki bu kenese de gözlemlenmektedir. Oturma biçimleri ehale dönük olacak biçimde planlanmıştır.

Kare plana sahip olan ibadet mekânı, sekizgen biçimli ahşap bir kubbeyle örtülmüştür. Yapısal bir taşıyıcılığı olmayan bu sahte-kubbenin kare planla bir araya geldiği arakesitte bir tromp ya da bingi gibi yapısal geçiş öğeleri kullanılmamıştır. İki geometrik biçimin bir araya geldiği arakesitler üçgen yüzeyler ile kapatılmış ve bitkisel üslupta kalem işi ile desenler işlenmiştir. Sekizgen kubbenin biçimi konstrüksiyona bağlanan ahşap padavralar ile oluşturulmuştur.

Mekân farklı işlevlere sahip olan üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm, yaklaşık olarak 18 metre karedir. Kenesaya girileceği ve Tanah okunacağı zaman iki el ve ayağın yıkanması Karaylara emredildiğinden dolayı her kenesanın çevresinde çeşmeler bulunmaktadır (Süleymanov, 2013, s.100). Bu emir gereğince¹⁸, kullanıcıların bu gereksinimini karşılayabilmek için, giriş kapısının hemen yanında ve iç mekânda el yıkamak amacıyla bakırdan yapılmış bir el yıkama bölümü bulunmaktadır (Fot. 17). Burada cemaat, ibadete başlamadan önce kadın erkek karışık olarak toplanarak ibadetin başlamasını beklemektedir (Fot. 18). İbadetin başlamasını bekleme süresi içinde ayakta durmak istemeyenler ya da yaşlılar için bu giriş mekânında doğrusal bir oturma mobilyası bulunmaktadır. Bu mobilya, kadınlar bölümüne ibadet amacıyla merdiven çıkmakta zorlanan yaşlı kadın Karaylar tarafından ibadet süresince oturmak amacıyla da kullanılabilir (Fot. 19).

İbadet mekânlarında gereken hazırlığın yapılmasının ardından bu bölümde toplanan cemaate izin verilmesi ile kadın ve erkekler kendilerine ait olan ibadet mekânlarına dağılmaktadır. Kadınlar girişin hemen karşısındaki merdiven (Fot. 19) ile yukarı çıkarken, erkekler kendilerine ait olan bölüme girerler. Burada tüm cemaat üyelerinin durdukları nokta bellidir. Bu yer, yaşlılardan genç olanlara aktarılmaktadır. İbadet

¹⁸Söz konusu emir, Çıkış, 30/17-20'da yer almaktadır: 17 - RAB Musa'ya şöyle dedi: 18 - Yıkamak için tunç bir kazan yap. Ayaklığı da tunçtan olacak. Buluşma Çadırı ile sunağın arasına koyup içinde su doldur. 19 - Harun'la oğulları ellerini, ayaklarını orada yıkayacaklar. 20-21 - Buluşma Çadırı'na girmeden ya da RAB için yakılan sunuyu sunarak hizmet etmek üzere sunağa yaklaşmadan önce, ölmek için ellerini, ayaklarını yıkamalılar. Harun'la soyunun bütün kuşakları boyunca sürekli bir kural olacak bu (URL - 2).

hazanın Tevrat'tan okunacak olan sayfayı söylemesi ile başlamaktadır. Karay ibadetinde, hazanın Tevrat'tan okumuş olduğu ayetlerin noktalı virgülden sonra gelen bölümüne cemaat yüksek sesle eşlik etmektedir. Cemaat okunan bölümü hazandan sonra yinelemekte ya da okunacak olan bölüme göre, aynı anda ve yüksek sesle ayrı olarak okumaktadır (Fot. 20). Hazanın okuduğu bölüm, okunan bölümün gerektirdiği biçimde cemaat tarafından ayakta, ya da diz çökerek okunmaktadır. Bu nedenle, burada yer alan mobilyalar toplu olarak ibadet eden kullanıcıların, ibadet sırasında ayakta durma, diz üstü çökme ya da oturma gereksinimlerine karşılayacak biçimde üretilmiştir (Fot. 21). Diz üstü çökerek Tevrat'taki ayetleri okuyan kullanıcı burada kitabı elinde tutmamakta; Tevrat'ı hemen alt tarafta bulunan okuma rafının üzerine koyarak ibadete katılımını sürdürmektedir¹⁹.

Fot. 17: Litvanya – Trakai Karay Kenesasını (Bülent Ayberk, 2016).

¹⁹ Burada aktarılan ibadetin gerçekleşme süreci ve betimler, 2016 yılında Karay cemaati başkan yardımcısı Sayın Zenonas Firkovic'in tarafıma yaptığı davet üzerine katıldığım Trakai Karay Kenesasındaki ibadetteki gözlemlerime dayanmaktadır (Bülent Ayberk).

Fot. 18: Litvanya – Trakai Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Fot. 19: Litvanya – Trakai Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Fot. 20: Litvanya – Trakai Karay Kenesas (Bülent Ayberk, 2016).

Fot. 21: Litvanya – Trakai Karay Kenesas (Bülent Ayberk, 2016).

Kutsal dolap, iç mekânda güney duvarında bulunmaktadır ve mekânın odak noktasını oluşturmaktadır (Fot. 22). Ehal, yapı içindeki diğer yapısal ve donatı öğeleri göz önüne alındığında ölçüleri, işlevi ve anıtsal biçimi nedeniyle iç mekânda egemen durumdadır. Zemin kotundan iki basamakla oluşturulan yükseltilmiş zeminden yukarıdaki sahte kubbenin alt bölümünü geçecek kadar yukarıya doğru yükselen mobilya, Barok yapıların cephe özelliklerini yansıtmaktadır. Mobilyanın biçimsel öğeleri, mekândaki diğer donatı elemanlarında yinelenmemekte; bu nedenle mobilya, bu özelliğiyle daha

etkili bir kütleye dönüşmektedir. Simetrinin etkin olduğu mobilyada; kompozit üsluptaki kolonlar kullanılmıştır.

Bu ana kütleyi klerestori pencerelerinin altlarında konumlandırılan, On Emir'in, Karay Türkçesi ile yazılı olan levhaların bulunduğu mobilyalar her iki yandan tamamlamakta ve kütlenin baskın olan dik etkisini yatay doğrultuda dağıtmaktadır. Kohen, kenesaya yaptığı ziyarete ilişkin gözlemlerinde kenesaya ayakkabı ile girilmediğinden ayrıca bu dua bölümünde zeminden ehale kadar giden bir Türk halısından söz etmektedir (Katz, 2004, s.374). Mobilyanın bütününde bitkisel motifler yaldızlı boya ile boyanarak mobilya yüzeyinden öne çıkartılmıştır.

Fot. 22: Litvanya – Trakai Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Klestori pencerelerinin altındaki On emir levhalarının önünde iki tane, kompozit sütunların arasında iki adet yağ kandili bulunmaktadır. İbadet öncesinde yakılan lambalar, bugün bu işlevini yitirmiştir ve yalnızca dekoratif bir amaçla yerinde durmaktadır.

Ayrıca Tora'nın saklandığı çift kapaklı dolabın üzerinde Çıkış 27: 22²⁰ de söz edilen Ner-tamid görülmektedir. Kohen, Tora'nın saklandığı kutsal dolabın önünü örten kırmızı renkte kadife bir perde olduğundan söz etmektedir (Katz, 2004, s.374). Kenesaya ait olan eski bir fotoğrafta (Görsel 25) da burada bir perdenin olduğu görülmekle beraber bugün bulunmamaktadır.

²⁰Mısırdan Çıkış 27:

22 - Harun'la oğulları benim huzurumda, Buluşma Çadırı'nda, Levha Sandığı'nın önündeki perdenin dışında, akşamdan sabaha kadar yanar tutacaklar. İsraililer için kuşaklar boyunca sürekli bir kural olacak bu (URL - 2).

Ehalin, 3. bölümünde tüm sinagoglarda görülen On Emir tabletleri çevresinden ışınlar saçan bir biçimde kemerli bir nişin içinde betimlenmiştir. Bu merkezi ögenin yan taraflarında oluşturulan nişler içinde yanmakta olan meşaleler soyutlanmıştır.

Barok üslupta bir alınlıkla biten en üst bölümde, Eski Ahit metninde yer alan ayetten bir bölüm, *"Rab'in gözü ondan korkanların üzerindedir"*²¹ İbrani harfleriyle yazılı bulunmaktadır. Bunda, Karayların dillerinin yazımında 1930'lu yıllara kadar İbrani harflerini kullanmalarının payı bulunmaktadır (Çulha, 2002, s.99). Bu kartuşu her iki yanda bulunan C kıvrımlarına asılmış bir girland, yan taraflardan ve altından sarmalamaktadır. Barok dönem yapılarında kullanılan simgesellik, monarşilerde bundan yararlanmaya olanak sağlamıştır. Böylece, özellikle Versay Sarayı'nın cephelerinde örneklerine rastlandığı üzere monarşinin amblemleri de yapı cephelerine işlenmiştir (Erdil, 2014, s.60). Tüm bu amblemlerin üzerine erki betimleyen bir başlık (tac yada miğfer) oturtulmaktadır. Burada Ehal'in en üst bölümünde iki yandan "C" kıvrımı ile çevrelenmiş Musevi din adamlarının kullanmış olduğu ve Karay ambleminde de yer alan başlığın dokusunun işlendiği görülmektedir (Görsel 3). Ayrıca Barok cephelerde çok sık karşılaşılan yarım ya da kırık alınlıkların kullanım anlayışı burada görülmekte; alınlık, 2 adet pilastr ile üç parçaya bölünmektedir.

Görsel 3: URL-4, 2012.

Tüm dua mekânını dolaşan ahşap silmenin altı, dış cephe kaplamalarında kullanılan geometrik rustik taş doku, ışık-gölge etkisini de yansıtacak biçimde kalem işi olarak işlenmiştir. Barok ve Rokoko gibi üsluplarda sıva üstü kalem işleri yoğun kullanılmaktadır. Burada da dış cephe ile karşılaştırıldığında iç mekânda geometrik ve soyut biçimler gibi görsel tezyinatlar kullanılmıştır.

²¹Mezmurlar 33:18- Rab'bin gözü kendisinden korkanların, Sevgisine umut bağlayanların üzerindedir (URL-2).

Giriş alanından merdivenle yukarı çıkıldığında, dikdörtgen bir plana sahip olan kadınlar bölümü ile karşılaşmaktadır (Fot 23). Alt katta yer alan ibadet gereksinimlerine yanıt verecek biçimde tasarlanmış mobilyalar burada da bulunmaktadır. Gerçekleştirilen ibadetin izlenebilmesi, tornada çekilmiş ağaç parmaklıkların kullanıldığı ince uzun bir açıklıkla sağlanmaktadır. Bu torna parmaklıklar kadınlar bölümünün aşağıdaki erkekler bölümü ile olan görsel ilişkisini azaltabilme amacıyla kullanılmıştır (Fot.24) .

Fot. 23: Litvanya – Trakai Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

Fot. 24: Litvanya – Trakai Karay Kenesas (Bülent Ayberk, 2016).

1918 yılında yeniden yapılanmaya başlayan Polonya'da, Karaylar önemli bir azınlıktı. Çünkü bu iki Dünya Savaşı arasındaki süreç içinde Karaylar kendi devletlerini kurmak gibi bir girişim içinde bulunmadıkları gibi Polonya'ya sadık kaldılar. Bu tutuma bir şükran olarak Polonya başbakanı Ignacy Moscicki, 1930 yılında Trakai'ye bir ziyaret gerçekleştirdi (Konopacki, 2010, s.313). Kenesa'da yapılan dini törene katılan Prof. Moscicki'nin (Görsel 4) hediye etmiş olduğu evrak dolabı, bugün de kenesada görülebilir (Fot. 25). Bu dolabın ön yüzüne ağaç kaplamalarla yapılan yüzey işlemeciliği olan marküteri tekniği ile Karay topluluğunun amblemi işlenmiştir.

Görsel 4: Lithuanian Jewish Culture, 2004.

Fot. 25: Litvanya – Trakai Karay Kenesası (Bülent Ayberk, 2016).

5. DEĞERLENDİRME

Yahudi topluluklarının geniş bir coğrafyada yaşamaları nedeniyle biçimsel anlamda farklı kültürlerin etkisi ile farklı sinagog tipleri ortaya çıkmıştır. Ancak özellikle belirtmek gerekir ki; tüm farklılığa karşıt olarak, iç mekân kurgusu her zaman için Musevi inancının sembelleriyle bezenmiş olarak, bu inancın özelliklerini taşımıştır. Antik dönem sinagogları yıkılmış olsalar bile, iç mekâna ait zemin ya da duvar kalıntılarında bulunan Yahudi sembollerinden bu yapıların sinagog olduğu tanımlanabilmektedir. Bu bir Yahudi ibadethanesinin en temel özelliğidir. Ayrıca, sinagog yapısı kendisine yüklenen tarihsel, toplumsal ve dini anlamlar nedeniyle Yahudi kimliğinin önemli bir simgesidir.

Türklük bilincini özellikle öne çıkaran Karaylar ise kendi ulusal ve mezhepsel farklılıklarını vurgulayabilmek amacıyla ilk olarak ibadet mekânı üzerinden Museviliğin bu temel öğelerini yadsımışlardır. Bazı Karay Türkleri, günümüzde Karailiği, Museviliğin bir mezhebi olarak değil ayrı bir din olarak görme eğilimindedirler. Tüm bu yaklaşım biçimleri Litvanya Karaylarını farklı bir noktada tutmaktadır.

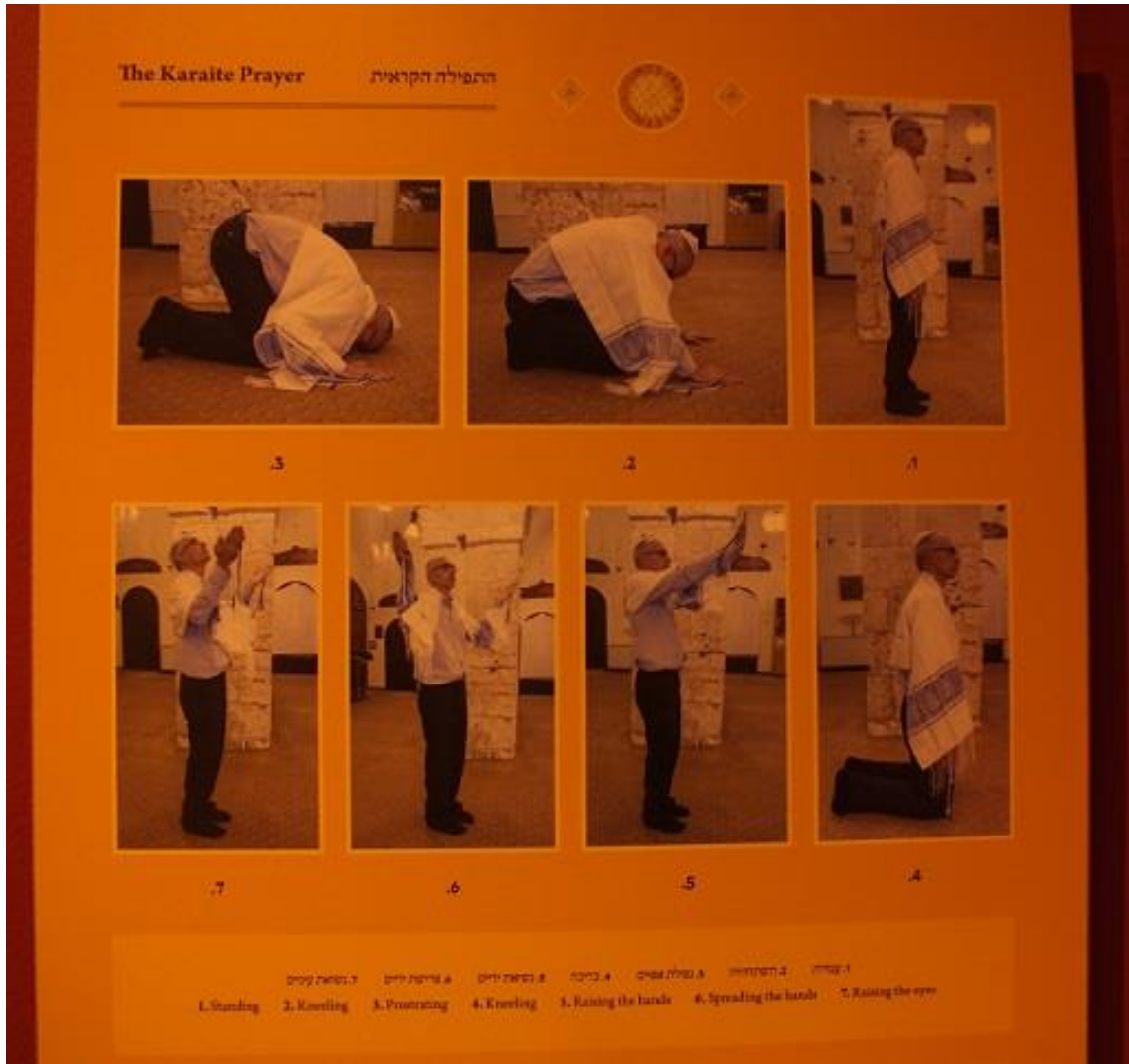
Yukarıda da söz edildiği üzere Litvanya Karayları, özellikle kendi amblemlerini, kimliklerinin bir belirtisi olarak ibadethanelerinde yüceltmektedirler. Her ne kadar Karailer ile rabbanî Yahudiler arasında süregelen kuramsal çatışmalar varlığını bugün de sürdürse de, Kudüs'te bulunan ve cemaatin çoğunluğunu İbrani kökenli Karailerin oluşturduğu Karai Sinagogu'nda temel Yahudi sembelleri kullanılmaktadır. Karailik mezhebi Museviliğin içinde bir inanç dizgesi olarak, Antik dönemlerden itibaren

Talmudcu Museviliğin geçirdiği tüm sosyal değişimlerin mekândaki görünümü, aynı biçimde Karailiğin ibadet mekânlarında da izlenmektedir

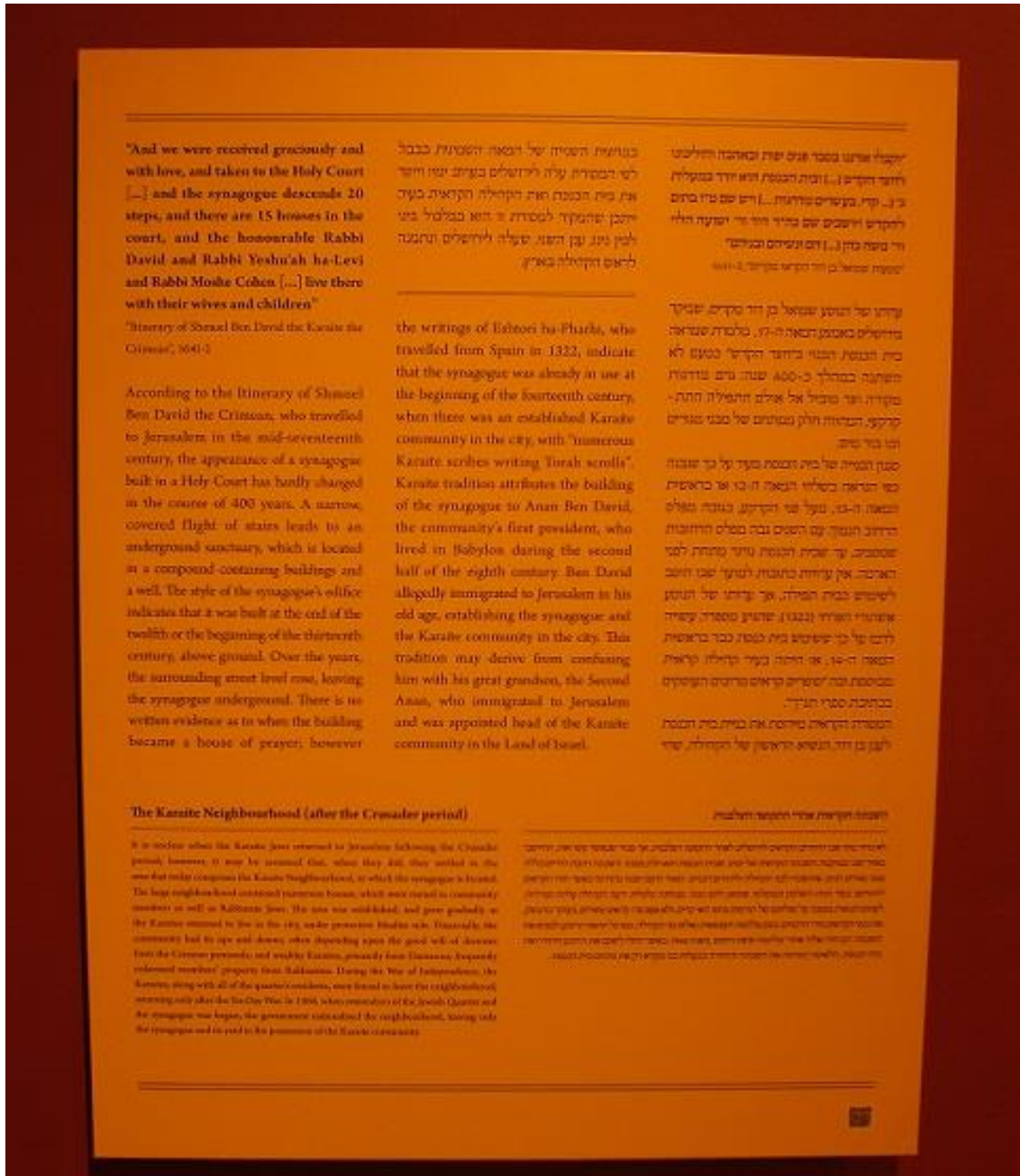
Karay ibadethanesi Musevilik dininin litürjik gereksinimleri karşılayabilmesi için bir sinagog yapısı ile aynı öğeleri taşımaktadır. Yapı, Tevrat'taki emirlere uyacak biçimde planlanmıştır. Litvanya'daki Karai ibadethanesinde, herhangi bir ruhban otoritesinin yansıdığı bir mekân bulunmamaktadır. İbadet edilen mekânda, içine girme yetkisinin özel olarak bir ruhbanaya verildiği alan bulunmamaktadır. Mekânın kullanımında işlevsel ve dinsel ayırım yalnızca ibadetlerdeki görevler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkekler arasında mekânın kullanım alanları da birbirinden farklılık gösterir ve buna bugün de uyulmaktadır.

Karayların, Türklüklerini korumak için gösterdikleri çaba gerçekten çok dikkat çekicidir. Karay Türkçesi ile yazılmış ve Türk dilinin başarılı bir örneği olan Tevrat, ibadetlerin Karay Türkçesi ile yapılmakta oluşu; bir parçası oldukları, Litvanya'nın ve Polonya'nın tarihlerine değerli katkılar yapmış olan bu toplumlara bizler açısından önemli bir laboratuvar haline getirmektedir. Bu nedenle de bu toplum, düşünce evrenimize ve dünyayı kavrayış biçimimize değerli katkılar sunmaktadır.

EK -2

EK – 3

"And we were received graciously and with love, and taken to the Holy Court [...] and the synagogue descends 20 steps, and there are 15 houses in the court, and the honorable Rabbi David and Rabbi Yeshu'ah ha-Levi and Rabbi Moshe Cohen [...] live there with their wives and children"

"Itinerary of Shmuel Ben David the Karaites the Crusader", 364-5

According to the Itinerary of Shmuel Ben David the Crusader, who travelled to Jerusalem in the mid-seventeenth century, the appearance of a synagogue built in a Holy Court has hardly changed in the course of 400 years. A narrow, covered flight of stairs leads to an underground sanctuary, which is located in a compound containing buildings and a well. The style of the synagogue's edifice indicates that it was built at the end of the twelfth or the beginning of the thirteenth century, above ground. Over the years, the surrounding street level rose, leaving the synagogue underground. There is no written evidence as to when the building became a house of prayer; however

התורה והמצוות אשר נאמרו לנו בבבל...
 ויש קהילה בארץ...
 ויש קהילה בארץ...

the writings of Elisha ha-Pharisi, who travelled from Spain in 1322, indicate that the synagogue was already in use at the beginning of the fourteenth century, when there was an established Karaite community in the city, with "numerous Karaite scribes writing Torah scrolls". Karaite tradition attributes the building of the synagogue to Anan Ben David, the community's first president, who lived in Babylonia during the second half of the eighth century. Ben David allegedly immigrated to Jerusalem in his old age, establishing the synagogue and the Karaite community in the city. This tradition may derive from confusing him with his great grandson, the Second Anan, who immigrated to Jerusalem and was appointed head of the Karaite community in the Land of Israel.

היה זהו בית המדרש...
 ויש קהילה בארץ...
 ויש קהילה בארץ...

עדותו של חנוך צביאל בן דוד קרויטצ'בסקי...
 מכתובים מסוג...
 מכתובים מסוג...

שנת המצוא של בית המדרש...
 מכתובים מסוג...
 מכתובים מסוג...

The Karaite Neighbourhood (after the Crusader period)

It is unclear when the Karaites first returned to Jerusalem following the Crusader period, because it may be assumed that, when they did, they settled in the area that today comprises the Karaite Neighbourhood, in which the synagogue is located. The large neighbourhood contained numerous houses, which were owned in community ownership as well as by individual Jews. The area was well-fortified, and given probably as the Karaites returned to live in the city, under protection of their walls. Gradually, the community had to give and donate when depending upon the good will of donors from the Christian community and wealthy Muslims, probably from Damascus, frequently endowed members' property from Balkhistan. During the War of Independence, the Karaites, along with all of the quarter's residents, were forced to leave the neighbourhood, returning only after the 14-Day War in 1949, when representatives of the Jewish Quarter and the synagogue was begun, the government nationalised the neighbourhood, leaving only the synagogue and its area in the possession of the Karaite community.

מכתובים מסוג...

מכתובים מסוג...
 מכתובים מסוג...
 מכתובים מסוג...

KAYNAKLAR

- Ayberk, Bülent, "İstanbul'da Musevi Türkler Karaylar ve Hasköy Karay Kenesasını", İç Mimar Dergisi, 2017,
- Alaskarova, Pari, *İlahi Dinlerde Kadının Statüsü: Yahudilik-Hristiyanlık-İslamiyet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015
- Alan Brook, Kevin, *Hazar Türkleri Hazar Yahudileri 13. Kabile*, Nokta Kitap, İstanbul, Tarih belirtilmemiş
- Arseven Celal Esad, Mudejar, *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul, 1950
- Arık Sabire, Polonya Topraklarında Yaşayan Karaylar (Karaim), Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2010
- Altunay, Erhan, *Paganizm 1*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2014
- Atabinen, Kara Şemsi Reşid Saffet, *Hazar Türkleri Avrupa Devleti (VI – XII Asır)*, İstanbul, 1934
- Çulha, Tülay, Seraya Şapşal'a Göre Karay Türkleri ve Karayca, Türk Dilleri Araştırmaları, İstanbul, 2002
- Çulha, Tülay, *Karaylar ve Karayca*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2002
- De Lange, Nicholas, İletişim Atlası Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Yahudi Tarihi, C. 4., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987
- Doğan, İsmail ve Kıvrıkdal, İlgü, Karaim Türkleri, Türkler Ansiklopedisi, Cilt: 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Mudejar Üslubu, Cilt 2, 2008, İstanbul
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Kutsal-Dışı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017
- Erdil, Tuğba, *Postmodern Cephe Estetiğinde Barok Bir Yöntem Olarak Teatral Anlatım İlkeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2014
- Galanti, Avram, *Türklük İncelemeleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005
- Isaacson Ben, *Dictionary of the Jewish Religion*, Bantam Books, United States, 1979
- İslam Ansiklopedisi, Karailik, Cilt 24, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2001
- Jamonaite, Akova, Litvanya Karay Türklerinin Etnik Turizm Potansiyelinin İncelenmesi, Turizm ve Araştırma Dergisi, C:5, İstanbul, 2016
- Katz, Dovid, *Lithuanian Jewish Culture*, BaltosLankos, 2010

Koestler, Arthur, *On Üçüncü Kabile – Orta Asya'nın Yahudi Türkleri*, Alfa Yayınları, 2015

Kuzgun Şaban, *Hazar ve Karay Türkleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015

Konopacki, Arthur, *Karaims On The Territory of the Commonwealth And The Polish Republic – A Historical Outline*, Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2010

Kobeckaite Halina, *Karaims In Lithuania*, Statisko sDepartamentas, Vilnius, 1997

Kızılov, Mikhail, *Karaite Physicians at the Court of the Polish Kings: Ezra Ben Nisan (1595-1666) and Avraham Ben Yoshiyahu (1636-1687)* Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi, Bilecik, 2010

Lavrinovic, Diana, *Lithuanian Karaims' Hachan Mark Lavrinovicius's Contribution To The Studies And Survival Of The Karaim Language Trakai Dialect, Turks' History And Culture In Lithuania*, Vilnius University, Vilnius, 2014

Levi Bünyamin, *Bizans'tan Günümüze İstanbul Karaileri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2016

Lewis Bernard, 1641-1642 'de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi, Vakıflar Ansiklopedisi Cilt 3, S. 97-106, 1956

Özel, M. Kerem, *Dini Mimaride Merkez Kavramı (Tapınma Mekanına 'Merkez' Kimliği Kazandıran Dini Öğeler)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 1998

Sulimowicz, Anna, *On The Karaite Prayer House In Lutsk and Its Furnishings*, Oriental Studies And Arts, Contributions Dedicated to Professor Tadeusz Majda On His 85 th Birthday, Warszawa, 2015

Seraya Szapszal's Karaim Collection, Library Of National Museum Of Lithuania, 2003

Süleymanov, Seyyar, *Kırım Karayları*, Uludağ Üniversitesi Türk Devletleri ve Akraba Topulukları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Bursa, 2013

Süleymanov, Seyyar, *Günümüz Dünyasında Karailerin Dağılımı*, Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2010

Toroskovaite, Dovile, "Formation Of Polish And Lithuanian Karaite Identity In The 19th – 20 th Centuries: Between Separation And Adaptation", Doctoral Dissertation, Klaipeda University, 2014

Toroskovaite, Dovile, 'Is There Only One Homeland? Forming The Image Of Troki (Trakai) And The Crimea In The Self Identity Of Karaites In The 19th – 20 th Century', *Turks' History And Culture In Lithuania*, Vilnius University, Vilnius, 2014

Türk Ansiklopedisi, Karay Türkleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, C:21, Ankara, 1971

Türk, Vahit, Süleyman'ın Meselleri Adlı Eserde Din Tabirleri, Turks' History and Culture In Lithuania, Vilnius University, Vilnius, 2014

Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2010

Yılmaz, Salih, Karay Türklerinin İsrail'e Göç Serüveni: Sonun Başlangıcı, Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2010

Yücel Mualla Uydu, Türkler, Hazar Hakanlığı, Ed: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

Zeren, M.T, *İzmir'de Seferad Mimarisi ve Sinagogları*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2010

Zajackowski, Michal, *The Karait Kenesa in Trakai*, Vilnius 2009

Zajackowski, Michal, *Karaims On Military Service*, Lietuvos Nacionalinis Muziejus, Vilnius, 2000

URL - 1 'Son Museviler', Milliyet Gazetesi 19.06.2000

URL - 2 www.bibleserver.com/

URL - 3 'Karaim Culture In Trakai', www.mywanderlust.pl/karaim-culture-in-trakai

URL - 4 'Karaites' <http://www.encyclopediaofukraine.com/>

Is Ornament a Crime? Ornament Usage in The Modern Movement and Its Impact on Society's Perception: Case study of Kaunas

Huriye Armağan DOĞAN^{1*}

ABSTRACT

The relationship between ornament and architecture has had a symbiotic structure for centuries. However, the link between ornament and architecture was disrupted after the emergence of the Modern Movement (International Style) with its non-ornamented façades in the architectural sphere. Nevertheless, there are unique examples of the Modern Movement around the globe which contain ornamentation and traditional materials. One of the examples of this architectural style with ornamentation can be found in the city of Kaunas in Lithuania, which was added to UNESCO's tentative list in 2017. This article investigates the impact of ornamentation on architecture and, furthermore, how cultural memory and cultural elements affect the perception of the society by a case study of Kaunas.

Keywords: *Ornament, Modern Movement. Memento Value, Kaunas*

Süsleme Bir Suç mudur? Süsleme Kullanımının Modern Hareket ve Toplumsal Algı Üzerindeki Etkisi: Kaunas Örneği

ÖZ

Süsleme ve mimari arasındaki ilişki yüzyıllardan beri süregelen simbiyotik bir yapıya sahiptir. Fakat aralarındaki bağ, yirminci yüzyılın başında ortaya çıkan ve "Modern Hareket" olarak da adlandırılan Uluslararası Üslub'a ait süslemeden arınmış cephelerin mimarlık alanında görülmeye başlamasıyla büyük ölçüde kesintiye uğramıştır. Yine de, dünyada süsleme ve geleneksel malzemeler içeren Modern Hareket'e ait benzersiz örnekler mevcuttur. Bu örneklerden biri de 2017 yılında UNESCO'nun Kültürel Miras Aday Listesi'ne giren Litvanya'nın Kaunas şehridir. Bu makale süslemenin mimari üzerindeki etkisini ve kültürel bellek ile kültürel elementlerin toplumsal algıyı nasıl etkilediğini Kaunas örneğinde incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Süsleme, Modern Hareket, Hatıra Değeri, Kaunas*

¹ Kaunas University of Technology, History and Theory of Art and Architecture Department

* İlgili Yazar / Corresponding Author: armagan.dogan@gmail.com, +370 616 70 650

Gönderim Tarihi: 11.11.2017

Kabul Tarihi: 20.03.2018

1. INTRODUCTION

For over a century, especially after industrialisation, and after the establishment of the Modern Movement (which emphasises functionality), architectural historians have been discussing the usage of ornament on the façades of buildings. The moral resistance to ornamentation found its most vehement attempt in Austrian architect Adolf Loos, who in 1908 published an essay against decoration called "Ornament and Crime." The Oxford English dictionary defines crime as an action or omission which constitutes an offence. However, is ornament really a crime? Is usage of ornament disrespectful or does it represent an offence to the buildings or their function?

As Ulrich Conrads states, when Adolf Loos came back from the United States in 1896, he brought back a remark of Louis Sullivan: *"it could only benefit us if, for a time, we were to abandon ornament and concentrate entirely on the erection of buildings that were finely shaped and charming in their sobriety"* (Conrads, 1971, p. 19). In his essay, Loos used the argument that ornament was hampering nothing less than cultural evolution and human progress. He stated that ornament was a waste of manpower, health, materials, and capital, and furthermore, *"In a highly productive nation, the ornament is no longer a natural product of its culture, and therefore represents backwardness or even a degenerative tendency."* (Loos, 1908, p. 33). However, it is also possible to regard what Loos said from another point of view. Loos emphasises that ornament is no longer a natural product of culture, which can be understood to mean that the ornaments which were used in the early 20th century did not reflect the culture or establish a bridge between the past and present, and furthermore, they were overused.

However, the overreaction towards ornament in the Modern Movement has its roots in the Industrial Revolution and its impact on the emergence of eclectic approaches on architecture in the following century. By the effect of the Industrial Revolution, big crowds of people started to move from the countryside and established a new lifestyle, and furthermore, new industrial cities. As Leonardo Benevolo states, in these new cities, there was nothing beautiful and people needed to bring back the beauty and peace to the new establishments (Benevolo, 1971, p.3). Therefore, eclectic approaches started to appear in architectural history. As Elvan Erkmén states, in this new era, people did not establish genuine styles, but they preferred to copy the meaning of beauty and culture from the former civilisations (Erkmén, 1998, p.14). However, it is possible to assert that the core of architecture is an eclectic act. Furthermore, people started to create their shelters by analysing and imitating nature in the first place. Although, in this period, the approach of imitating the historical buildings and elements was not selective, moreover, not directly related to the culture where it is implemented, they were just copies of the past.

As a result, the architecture of the 20th century was born from a reaction towards ornaments, furthermore, towards traditional elements and materials. As Nikos Salingaros states, along with the many other changes that came with the industrialisation of the building process in the 20th century, traditional form languages around the world were lost (Salingaros, 2006, p.222). Developments in construction technology and engineering, and

in building materials such as steel, iron and plate glass, culminated in a style which is functional, and this changed the way people see design. Therefore, the form languages that were used in the previous approaches underwent a transformation. However, the aim of the Modern Movement was not establishing a style, but more about revitalising the influences in design itself, and as a result, developing a language which would not be an individual, and can be implemented universally. Therefore, it focused on defining transformations in building design, which involved changes in the traditional forms, materials and construction techniques of the past.

However, transformations in building design which involved changes in traditional forms led to another consequence in the contemporary perspective, which is its impact on the perception of society of the language of the Modern Movement. When the surfaces of the Modern Movement are scrutinised, the sensation they give is not individuality, but more of an expression of universality. In that regard, it might be possible to assert that the Modern Movement has achieved the aim it was focusing on. Conversely, it also establishes a feeling in society that the heritage of the Modern Movement does not have memento value which would help people to connect themselves with the construction.

Even though the public spaces and the solutions of the Modern Movement are successful, they do not have the effect of site-specificness or authenticity. Thus, it proposes an architecture which is possible to implant anywhere in the world; moreover, it affects the perception of beauty since it is not designed for the society which is experiencing the Modern Movement. As a result, the language the Modern Movement is using has no meaning for people which could help them with establishing a bonding and place attachment. Besides, the first impression people get from the Modern Movement does not signify the feeling that it is cultural heritage.

In addition to understanding what cultural heritage is in the perception of society, it is important to elaborate what are the indicators which affect people to qualify artefacts as cultural heritage. As Michel Rautenberg states, cultural heritage can either be heritage by designation, or heritage by appropriation (Rautenberg, 1998 p.282). However, in most cases the contribution of the perception of society is omitted. In that regard, the Modern Movement is an intriguing case in the architectural sphere, because while it has been evaluated as cultural heritage by the experts, the perception of non-experts differs.

In that regard, this paper investigates the role of the usage of ornament by applying it to the Kaunas dialect of the Modern Movement to understand how society evaluates cultural heritage. It begins by examining the definition and characteristics of ornament in architecture. This is followed by the explanation of the general background of the historical aspects of the formation of the Kaunas dialect of the Modern Movement and the peculiarity of its interpretation. The paper then discusses a survey which has been implemented to a focus group for understanding the impact of ornaments on the perception of society and analyses its results.

2. USAGE OF ORNAMENT

Encyclopedia Britannica Online defines ornament in architecture as: any element added to an otherwise merely structural form, usually for purposes of decoration or embellishment (Kuiper, 2007). However, in history, ornament has not just been used for decoration but also for expressing the culture and the traditions of a culture. Furthermore, ornaments also are the characteristics of an architecture which easily communicates with a wide range of people. As a result, the ornament is the contemplation of the way society communicates, with the accumulation of shared culture and memory. As Kevin Lynch states, "*Every citizen has had long associations with some part of his city, and his image is soaked in memories and meanings.*" (Lynch, 1960, p.1). Therefore, people have the need to attach memories and meaning for perceiving the city. This also holds for the perception of a single building, and this can be achieved by the usage of ornaments. Memories have an important impact on the establishment of culture, and culture grows by knowledge, experience and the values of a community. Furthermore, it is also closely connected to the region and the environment. Therefore, societies tend to establish characteristics which are connected with the beliefs and the values in the areas they exist in.

The most specific example to provide of the expression of culture and regional elements might be Greek architecture and the ornaments which have been used on the facades of their buildings. The acanthus foliage that is commonly seen in Greek architecture is related to the flora of Mediterranean. Furthermore, the meander motif that can be seen on Greek and Roman architecture is based on the Maíandros River which is in the Aegean region of Turkey. Consequently, the patterns which have been used for ornament can vary depending on the region where it is located. Therefore, ornaments have the effect of identifying and determining the construction they are on. As social psychology specialist Vlad Petre Glăveanu explains in his research, ornament has different psychological functions, such as its meaning for individuals and societies (Glăveanu, 2014, p. 87). Therefore, ornaments which are related to the society or the environment they are in have the function of a cultural remark rather than just being a decorative element.

However, especially at the beginning of the last century, the usage of ornament decreased, and the topic of ornament took a prominent place in the discourse of the Modern Movement. One of the reasons why the Modern Movement was against the usage of ornament was related to the eclectic expression of it at the time, and it did not match the primary statement of "form follows function". Therefore, ornaments were damaging the form-and-function relationship. However, as James Trilling states in his book 'Ornament', the ornament is an art we add to art (Trilling, 2003, p.21). Hence, it is part of a façade which gives visual pleasure to the observers, as well as visual communication about the content of the surface. Contemporary usage of ornament in that regard might even be accepted in the discourse of the Modern Movement, since the patterns which are being used mostly do not destroy the overall composition, and they are usually repeated patterns which do not counteract the design.

Nevertheless, the usage of ornament still remains as a problematic and critical topic in the contemporary perspective even though it has a huge design potential. As Deniz Balık and Açalıya Allmer state, ornament has not emerged in contemporary architecture in the historical and traditional sense it used to have (Balık & Allmer, 2016, p.158). In the historical context, ornament was closely related to the style that the construction was representing. On the other hand, in contemporary architecture, ornament can be used as an impression for the observers, and furthermore as an expression of the architect. Moreover, a construction can be an ornament itself related to its function. When ornament is used as the representation of a function, the plasticity it gives to the building can develop more public attention and can create a form that society would remember. As architect Jacques Herzog states in the interview for *El Croquis*, “*We do not need to explain the necessity of ornament anymore, or apologize for a decorative detail in our works, since ornament becomes one with the form of our building*” (Chevrier & Herzog, 2006, p.22-42). Therefore, the usage of ornament in contemporary understanding is more about the form of the building, and furthermore it is a part of the design rather than an element which establishes beauty on the façades.

However, usage of ornament on façades has not just been used for establishing beauty in the past either. Ornament was the reflection of social and psychological contexts. Architectural ornament might not be a structural element which would affect the stability of the construction or conveyance of the system, although it is an element which gives meaning and identity to the building. Furthermore, it has the effect of adjusting the proportion. Although, James Gibbs asserted that beauty in architecture is only possible on a surface that is plain and not ornamented, because ornamentation affects the proportion which establishes the beauty (Kruft, 1994, p, 356). However, it is possible to use ornaments while at the same time keeping the beauty and proportion. As Nikos Salingaros explains, the perception of architectural scales and the sensation they give to people are affected by ornaments. Moreover, ornaments establish an emotional and visual coherence. He states that according to system theory in architecture, higher scales depend mainly on all the lower scales, and if we eliminate any architectural scale for which we can think of no apparent functional argument, then we deny the coherence of the structure as a whole (Salingaros, 2006, p. 78). Repetition and rhythm are essential for defining an attractive architectural façade and jumping from larger to smaller scales creates an adverse effect. Ornaments fill in that gap and establish the transition between the scales. Although, while achieving that connection, ornaments also need to be used in an organised way, because ornaments that are overused can cause chaos instead of richness. As a result, ornaments on a building have the effect of flourishing and adding individuality to buildings. Moreover, they make the building unique.

The usage of ornament could be seen as merely adding decorative elements on facades and not adding anything to the functionality of the building. However, it gives a meaning to the building by introducing personalisation and uniqueness, and furthermore, helps people to remember. As Paul Connerton states, forgetting is more than just an individual's inability to remember; it is the complicated process that first affects the anonymisation of local and geographical space in the eyes of individuals (Connerton, 2009, p. 40). Therefore, for not

forgetting, people also need signs which would remind them of their past, and ornaments and cultural symbols can achieve this goal. Moreover, the symbolic aspect of ornament can also be used to represent the function of a building. Charles Jencks argues that an iconic building has to carry plural meanings and mixed metaphors to continue its distinctive presence as a landmark. He asserts that attaching signs to a flat surface, as in the case of the decorated shed, merges multiple meanings with functional and aesthetic dimensions, and multi-layered ornamental façades can represent this instead (Jencks, 2011, p.15). Therefore, ornaments are not just decorative elements, but they also express meaning and function. Also, even though they are usually associated with the plasticity of buildings, they also establish a relationship between the structure and the urban fabric of the area.

As a result, when buildings do not display ornament or cultural elements, it can be stated that they do not incorporate with the geographical values of the environment, consequently, they lose the characteristics needed for being functional for the people who are living in that area. However, these effects of ornaments have not been acknowledged in the language of the Modern Movement, which is related to its aim of achieving a universal style which can be applied all over the world. As a consequence, the usage of ornament has been disregarded in the design of façades. However, in the course of the Modern Movement, different dialects occurred which used cultural impressions, while adopting the universal values. Some of these dialects managed to establish new languages in architecture involving adaptive design methods, which contain traditional materials and the usage of ornaments.

The city of Kaunas in Lithuania, which was added to UNESCO's Tentative List in 2017, is one of the best examples of establishing its own language by the usage of ornamentation on its surfaces. This characteristic of the dialect of Kaunas makes it exceptional as cultural heritage of the Modern Movement, not only for experts but also for society.

3. THE MODERN MOVEMENT AND ITS REFLECTION ON KAUNAS

The city of Kaunas turned into the temporary capital of Lithuania in the interwar period, between 1918 and 1940, due to the capital Vilnius being invaded and occupied several times. As a result, Lithuanian authorities temporarily transferred the government to Kaunas in this period. Transferring the capital to Kaunas had an impact on the city which initiated an immense amount of constructional developments. As it has been defined in UNESCO's tentative list description, Kaunas had been a modest Imperial Russian garrison town, and it suddenly acquired new importance with its new status as capital. Therefore, this provided an impulse to accelerate its integration into the political, social and cultural context of interwar Europe, through material and non-material forms, such as architecture, diplomacy, culture, and education. As Giedre Jankeviciute states, in this period, civil servants and professionals such as doctors, lawyers, artists and politicians started to reside in the city, which created the need for new headquarters of the institutions and housing for their employees (Jankeviciute, 2017, p.9). This resulted in construction of all the new government as well as the residential buildings in Kaunas. At the time, the

dominant architectural style in the world was the Modern Movement. Therefore, Kaunas used the expression of the Modern Movement; however, it used its own interpretation.

As Vaidas Petrulis states, even though Kaunas was the capital at the time, the temporary nature of the process has never been forgotten, and Kaunas established its own expression which was a combination of the Modern Movement and the national style (Petrulis, 2013, p.115). In that regard, the interpretation of Kaunas differs from the other Modern Movement expressions, since most buildings which have been constructed in the world by the influence of the Modern Movement cannot integrate with their environment and the existing cultural elements. However, Kaunas Modernism was incorporating rather than contradicting with traditional styles and features. It adapted to the urban fabric, and it did not establish a contrast with the landscape. (Figure 1)

Fig 1: Kaunas Central Post Office 1930-1932
(ref: Huriye Armağan DOĞAN, 2018)

As a result, it created a different style which is respectful of the environment while keeping the continuity of it. Except for the regionalist approaches in the Modern Movement where the architects are emphasising the use of local materials, in the example of Kaunas, it is possible to see the ornaments, which are the traces of the cultural memory of the society in a modernist structure. Moreover, there is the usage of patterns from the vernacular architecture and wood carving impressions made by utilisation of plaster. (Figure 2, Figure 3, Figure 4) Therefore, these components establish a different character and language in their interpretation

Fig 2: Detail of Central Post Office 1930-1932
(Figure 2: Huriye Armağan DOĞAN, 2017)

Fig 3: Shutter from N.Lithuania (Ref 3:
Huriye Armağan DOĞAN, 2017)

Fig 4: Pažanga Company 1933
(Ref 4: Huriye Armağan DOĞAN, 2017)

It can be stated that the expression in Kaunas originates from the fact that a remarkable number of buildings constructed in the interwar period have the impact of individuality and authenticity. When buildings with the expression of Modernism were erected in Berlin, most of them were in the form of social housing. Therefore, the sensitivity of the users was disregarded. As a result, the architectural style which had its emphasis on the users and functionality for the users failed to fulfil the real needs. Furthermore, it established a language which was an average interpretation that can accommodate various people. This was one of the essentialities at the time, related to the need for an immense number of dwellings because of the World War, and furthermore, to the problems caused by the extensive immigration to the city from the countryside. As a result, the architecture was economically feasible, however, it did not pay attention to the peculiarities of the location.

Kaunas also experienced the impact of the war and the building boost related to turning the small town into a capital. However, architects still managed to design in a way which managed to be site-specific. Moreover, the buildings which were constructed at the time were predominantly small-scale constructions rather than massive complexes, which could have provided the advantage of working directly with the architects. As Paulius Laurinaitis states, the new tendencies of modernism that spread through the most of the Western World after World War I soon found their way into the young Republic of Lithuania. Local architects that were returning home after their studies in Western European universities brought back the new architectural ideas and transformed them into distinctive local form, that was later named Kaunas School of Architecture (Laurinaitis, 2017). Therefore, even though most architects who produced artefacts in this period studied abroad, they did have local roots, which established their knowledge about and their sensitivity towards the

cultural memory of the society in their designs. As a result, it is easy to trace the impact of memory on the surfaces of Kaunas; furthermore, the buildings that were constructed reflect identity without rupturing the past, which is affecting the perception of the society in the contemporary perspective as well. For understanding the impact of ornamentation and cultural materials on the perception of people in the language of the Modern Movement a survey has been performed.

4. SURVEY

This survey aims to analyse the indicators of the perceptions and attitudes of people towards cultural heritage of the Modern Movement and to see if usage of ornament has an impact on it. The survey was designed to be implemented by interviews and a questionnaire to test participants' awareness of their surroundings and to investigate the factors which have had an impact on their discernment. It is qualitative research with the participation of 30 people.

4.1 Participation & Procedures

A total of 30 participants took part in the survey through one to one interviews either by interactive online communication tools or face to face. Participants were heterogeneous regarding age, which ranged between 20–50, and heterogeneous regarding the places they are from - Lithuania, Turkey, and a sample group from different parts of Europe. Participants in the survey were also selected from different education levels; additionally, only 10% of the participants were chosen from the field of architecture or fields related to cultural heritage. Twelve pairs of photographs have been demonstrated to the participants, and they have been asked to choose the ones which they would identify as cultural heritage in their own perception. The option of choosing a, b, both a and b, and neither a nor b was given to them.

Notations

In the survey, Variables are;

a – represents the people who have chosen the first photograph;

b – represents the people who have chosen the second photograph;

ab – represents the people who have chosen both photographs;

n – represents the people who have chosen neither photograph.

4.2 Methodology

The survey is a questionnaire prepared by using photographs of 12 pairs, in which each pair aims to examine the perception of people about cultural heritage and the specific indicators and components they contemplate in their decision. The survey follows the methodology of Galindo and Rodriguez on environmental aesthetics and psychological well-being, where they implemented the extensive use of photographs to test respondents' awareness of their environment (Galindo, 2000, p. 15). However, in this research, the awareness of heritage and elicitation of perceived notions to assess heritage have been investigated.

The pictorial material was selected from a collection of photographs of Germany, Turkey and Lithuania, taken by the author or from online resources. The order of appearance of the photographs was decided by different properties of the constructions, i.e. function, ornamentation, material. Whole images of the questionnaire can be found in Figure 5.

An example of the usage of merged images in more detail is demonstrated in Figure 6.

Fig 5: The comparisons which have been demonstrated

Fig 6: Example of the comparison sheet in the questionnaire which has been used for the analysis.
1) Turkey 2) Lithuania

4.3 Analysis

With the aim of achieving the research objectives of this study, two types of analysis were carried out: (1) First, an analysis of the perception of cultural heritage and if ornaments are affecting the perception of people; (2) Second, an analysis for observing the impact of knowledge, information and association on judgement.

- 1) Chart 1, presented below, shows the results obtained by analysing the percentages of a, b, ab, and n for each pair of photographs, which have been demonstrated for evaluating the perception of cultural heritage. Some interesting data can be observed in the chart. (Chart 1)

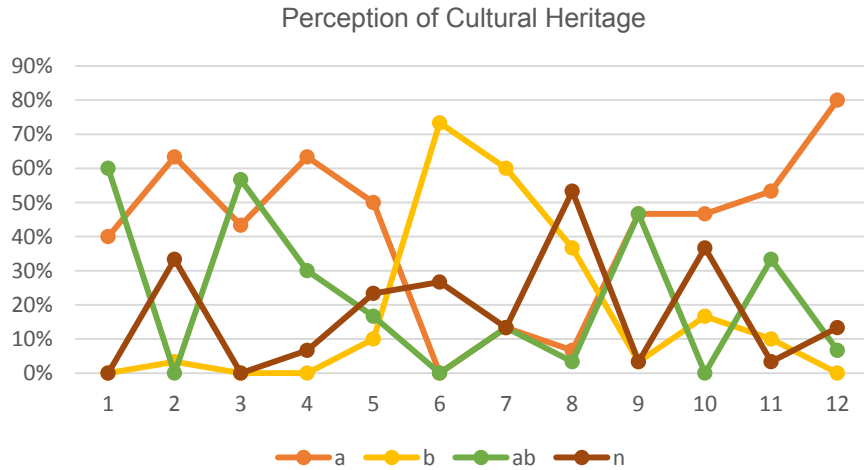

Chart 1: Perception of cultural heritage according to the answers of the participants

According to the chart, as can be examined in pairs 4 and 5, people tend to choose a (building which contains ornamentation on its façade), rather than b (building with a Modern Movement expression) when they are evaluating the structure as cultural heritage. Furthermore, as it can be examined in pairs 11 and 12, people are more likely to perceive traditional materials such as wood as cultural heritage rather than buildings which are built with more modern techniques. Additionally, patina on the surfaces has an impact while evaluating the heritage. If one of the photographs in pairs contained more patina on its façade, people had the propensity to select that photograph, rather than the other one.

2) Chart 2 shows the primary results obtained from the subset of participants who are from Lithuania. It is based on the analysis of the percentages of a, b, ab, and n for each pair of photographs, which have been demonstrated for evaluating the perception of cultural heritage like in Chart 1; however, in this chart, the participants are all from Lithuania. (Chart 2)

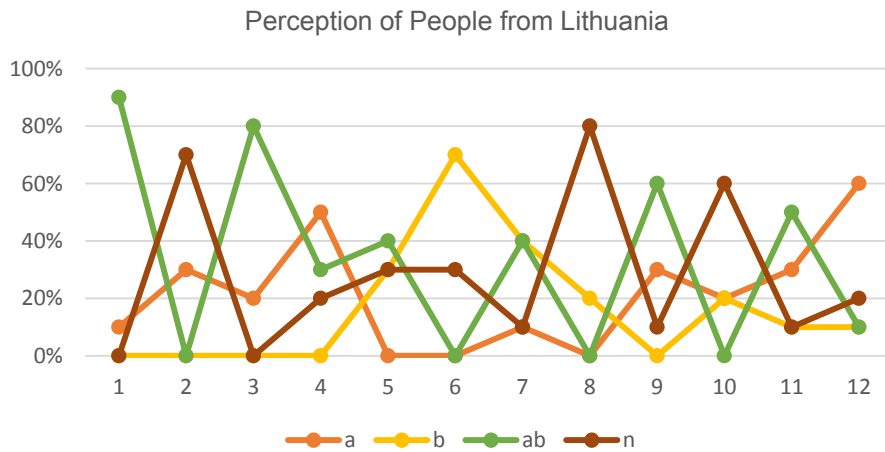

Chart 2: Perception of people from Lithuania on evaluating cultural heritage

According to the analysis, Lithuanian people are more aware of Modern Movement heritage by the impact of the education and the information given to them. Also, as most of the people stated, by the impact of the ornaments, they find it easier to associate themselves with the buildings. They can identify Modern Movement buildings in Kaunas and evaluate them as cultural heritage. Although they are more aware of the buildings which they have been informed about in their environment, they cannot quickly identify the other buildings with the same approach.

5. CONCLUSION

As the literature review of this paper suggests, people tend to feel a familiarity towards places and buildings where they have memories, or which carry symbols related to their own cultures. Furthermore, personalising and taking possession of the environment creates bonds with cultural identity and familiarity for people which makes it comfortable to live in. Therefore, it is advisable to use patterns and symbols that people can associate with while expressing themselves in an environment.

One of the ways to use patterns and pattern language in architecture for the expression of identity is by the usage of ornaments and traditional materials. Even though it might seem as if ornaments are only for decoration and for beautifying façades, they have other properties that they add to buildings, such as: identifying, locating, attention guiding, establishing the proportion and organising. Although ornamentation has all these different properties that it adds to architecture, there was a decrease in the usage of them and of traditional materials in the Modern Movement by the main discourse of the style. As a result, the Modern Movement produced a style which has a paucity of memento value.

Memento value in architecture is essential, and it is a necessity for people to establish the time and space correlation. Moreover, the correlation between the time and space creates a temporal continuity for human beings, which results in stabilising their sense of identity and sense of life. In that regard, this characteristic of the Modern Movement developed an attitude in the society which emanates the perception of the Modern Movement not being regarded as cultural heritage.

According to the survey results, people have the tendency to evaluate cultural heritage based on the patina, the usage of ornaments and the material of the façades. On pair 2, 63% of the participants chose the ornamented building over the heritage listed building of the Modern Movement, and on pair 5, 50% of the participants made the same choice. Also, in pair 7, 60% of participants evaluated the building with the ornaments as cultural heritage.

On the other hand, when the answers of the people from Lithuania are analysed on pair 5, 40%, and on pair 7, also 40% of participants evaluated the building with the ornaments as cultural heritage, even though they had the information that the other building is cultural heritage.

As a result, the usage of ornament, as well as other elements which reflect culture, creates an impact on the perception of people when they are evaluating cultural heritage. Kaunas managed to develop an architectural dialect in the Modern Movement era with characteristics of postmodern architecture such as the sensitivity towards the region and the environment it is implemented in. Furthermore, the society of Kaunas is well-informed and aware of their heritage by the knowledge available to them. However, the paucity in the use of ornamentation in the Modern Movement still has an influence on a broader scale and in the perception of people, which makes it hard for people to evaluate the structures of the Modern Movement as cultural heritage. Therefore, the ornament is not a crime, but it is an element on building surfaces which makes the structure more meaningful for society.

REFERENCES

Balık,Dilek, & Allmer, Açalya, A critical review of ornament in contemporary architectural theory and practice, *A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture, Vol.13, Issue.1*, Istanbul, Turkey, 2016, p.157-169

Benevolo, Leonardo, *History of Modern Architecture*, Routledge Press, Vol.1, London, UK, 1971, p.3

Chevrier, J.-F, & Herzog, J, Ornament, structure, space: A conversation with Jacques Herzog, *El Croquis, Vol.129-130*, Spain, 2006, p. 22-40.

Connerton, Paul, *How Modernity Forgets*, Cambridge University Press, USA, 2009, p.40

Conrads, Ulrich, *Programs and Manifestoes on 20th Century Architecture*, MIT Press, USA, 1971, p.19

Erkmen, Elvan, *Clemens Holzmeister ve Turk Mimarligindaki Yeri*, PhD Dissertation, Istanbul, Turkey,1998, p.14

Galindo, Paz, & Rodriguez, Jose Antonio Corraliza, "Environmental aesthetics and psychological well-being: relationships between preference judgements for urban landscapes and other relevant affective responses", *Psychol. Vol.4*, Spain, 2000, p.49-76

Glăveanu, Vlad Petre, "The Function of Ornaments: A Cultural Psychological Exploration", *Journal of Culture and Psychology, Vol.20*, Sage Publications, USA, 2014, p.82-101

Jankeviciute, Giedre, *Kaunas Architectural Guide*, Architekturos Fondas, Lithuania, 2017, p.9

Jencks, Charles, *The Story of Post-Modernism: Five Decades of The Ironic, Iconic and Critical in Architecture*, John Wiley & Sons Publishers, New York, USA, 2011, p. 15

Kruft, Hanno-Walter, *A History of Architectural Theory from Vitruvius to the Present*, Princeton Architectural Press, New York, USA, 1994, p.356

Kuiper, K. Ornament in Architecture, Encyclopedia Britannica Online, 2007

Laurinaitis Paulius Tautvydas, *Reflections of Modernism in the Temporary Capital of Lithuania 2017* (accessed 5 February 2018, h.14.22). Available at: <http://www.autc.lt/en/route/6> (14 04 2017)

Loos, Adolf, *Ornament, and Crime*, 1908, p.33

Lynch, Kevin, *The Image of the City*, MIT Press, Cambridge, USA, 1960, p.1

Petrulis, Vaidas, "Konkursai tarpukario (1918–1940) Lietuvoje: bendrosios tendencijos", *Journal of Architecture and Urbanism*, Vol.37, Issue.2, Lithuania, 2013, p.112-121

Ratunberg, Michel, *L'emergence patrimoniale de l'ethnologie entre memoire et politiques*. L'Harmattan Press, Paris, France, 1998, p.282

Salingaros, Nikos, *A Theory of Architecture*, Umbau-Verlag Harald Püschel, Solingen, Germany, 2006, p.78

Trilling, James, *Ornament: A Modern Perspective*, Washington University Press, USA, 2003, p.21